

Nasze problemy naszą szansą

Nasze problemy naszą szansą

Koncepcja i redakcja:

dr hab. Zbigniew Pastuszek

Opracowanie:

dr Agnieszka Leszczyńska

mgr Marcin Stachyra

dr Piotr Witkowski

Lublin, 2010

*Opracowane w ramach projektu „Nasze problemy – naszą szansą”
i finansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu
Społecznego Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki Priorytet VIII Regionalne kadry
gospodarki, Działanie 8.1. Rozwój pracowników i przedsiębiorstw w regionie, Pod-
działanie 8.1.2. Wsparcie procesów adaptacyjnych i modernizacyjnych w regionie*

Koncepcja i redakcja:
dr hab. Zbigniew Pastuszak

Opracowanie:
dr Agnieszka Leszczyńska, mgr Marcin Stachyra, dr Piotr Witkowski

Projekt okładki
TRUE COLOURS

Skład i łamanie
Tomasz Piech

ISBN – 978-83-62554-00-4

Wydawca: Fundacja Inicjatyw Menedżerskich
20-078 Lublin, ul. I Armii WP 5/7

Spis treści

Wprowadzenie	9
Cele projektu.....	13
Podstawowe pojęcia na potrzeby projektu	15
Uwarunkowania geograficzne oraz podstawowe dane demograficzne i ekonomiczne. Rynek pracy	17
1. Przemysł – stan obecny i prognozy.....	25
1.1. Ogólna charakterystyka.....	25
1.2. Przegląd branż gospodarczych funkcjonujących w województwie lubelskim oraz reprezentujących je firm.....	29
2. Obszary wiejskie i ich rola w gospodarce województwa	37
2.1. Charakterystyka ogólna.....	37
2.2. Rola Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich	38
2.3. Inwestycje zagraniczne na lubelskiej wsi.....	41
3. Zrównoważony rozwój – diagnoza sytuacji	43
3.1. Uwagi ogólne	43
3.2. Podsystem gospodarczy.....	44
3.3. Podsystem społeczny	47
3.4. Podsystem ekologiczny.....	50
4. Transgraniczne niedoskonałości – szansą dla przyszłości	55
4.1. Uwagi wprowadzające	55
4.2. Brak właściwej infrastruktury granicznej szansą na podniesienie konkurencyjność handlu transgranicznego	55
4.3. Rozwiązania logistycznego zarządzania dystrybucją towarów szansą na rozwój regionalny i stabilność lokalnej przedsiębiorczości	58
5. Kapitał intelektualny regionu i analiza SWOT	61
5.1. Charakterystyka kapitału intelektualnego	61
5.2. Analiza SWOT	66

6. Środki zaradcze w analizie scenariuszowej	69
6.1. Wprowadzenie	69
6.2. Strategia zrównoważonego rozwoju	69
6.2.1. Edukacja przedszkolna i szkolna.....	70
6.2.2. Szkolnictwo wyższe i jego związek z rynkiem pracy i innowacji	73
6.2.3. Sytuacja kobiet, osób starszych i zagrożonych wykluczeniem społecznym.....	77
6.2.4. Gospodarka regionu	79
6.2.5. Rolnictwo, ekologia i turystyka	82
6.2.6. Współpraca transgraniczna	88
7. Barometr gospodarczy.....	93
7.1. Barometry gospodarcze i ich rola w opisie zjawisk gospodarczych	93
7.2. Barometr nastrojów gospodarczych – metodologia badań	95
7.2.1. Określenie próby losowej respondentów	95
7.2.2. Konstrukcja ankiety badawczej	98
7.2.3. Przetwarzanie danych metodą sald.....	98
7.3. Biznes-barometr wskaźników gospodarczych i analiza benchmarkingowa.....	99
7.4. Formularz ankiety badawczej	100
8. Ryzyko stagnacji i dalszej marginalizacji regionu	103
9. Katalog środków zaradczych – podsumowanie	107
9.1. Lobbing na rzecz działań strategicznych leżących w gestii władz	107
9.3. Zrównoważony rozwój Lublina i regionu – wskaźniki pomiaru	124
10. Podsumowanie	127
Wybrana literatura i wykorzystane materiały	135

Zespół autorski

Agnieszka Leszczyńska – dr nauk ekonomicznych, adiunkt na Wydziale Ekonomicznym UMCS, specjalista z zakresu zrównoważonego rozwoju, autorka kilkunastu publikacji międzynarodowych o tej tematyce.

Zbigniew Pastuszek – dr hab. nauk ekonomicznych, dyrektor Instytutu Zarządzania UMCS, współautor strategii rozwoju Lubelszczyzny, autor kilkunastu międzynarodowych publikacji z zakresu rozwoju społeczeństwa informacyjnego i gospodarki opartej na wiedzy.

Marcin Stachyra – mgr prawa oraz absolwent studiów podyplomowych z zakresu zarządzania zasobami ludzkimi, wieloletni praktyk biznesu (m.in. na stanowiskach prezesa zarządu i członka rady nadzorczej); zajmuje się także działalnością szkoleniową oraz aktywnością w organizacjach pozarządowych.

Piotr Witkowski – dr nauk o polityce, wieloletni dyrektor Izby Celnej w Białej Podlaskiej, praktyk biznesu, wykładowca wyższych uczelni zawodowych w Lublinie, Chełmie i Rzeszowie; współautor opracowań eksperckich dla strategii rozwoju Lubelszczyzny.

Wprowadzenie

Niniejsze opracowanie stanowi prezentację indywidualnych opinii i pomysłów członków Zespołu autorskiego, które bazują na faktach życia społecznego i gospodarczego Lublina i Lubelszczyzny (zamiennie będziemy używać określenia miasto/region, Lublin/Lubelszczyzna, ponieważ – jak wskazują nasze obserwacje i wyniki badań innych autorów – w pewnym uogólnieniu problemy głównych miast naszego regionu są bardzo zbliżone, region jest stosunkowo homogeniczny gospodarczo, a jego rozmiary geograficzne – przy założeniu posiadania rozwiniętej infrastruktury transportowej – nieistotne dla podejmowania potencjalnych decyzji gospodarczych związanych z prowadzeniem działalności gospodarczej i podejmowaniem nauki bądź zatrudnienia). Autorzy skoncentrowali się na wybranych obszarach, abstrahując od rozwiązań kompleksowych, charakterystycznych dla strategii rozwoju regionalnego. Głównym celem opracowania jest wskazanie możliwych – zdaniem członków Zespołu – kierunków i scenariuszy rozwoju naszego miasta i regionu. Formułowane scenariusze nie bazują jednak na tradycyjnej analizie strategicznej regionu, ale odwołują się w głównej mierze do zidentyfikowanych przez Zespół słabości Lublina i całego regionu. Podjęliśmy próbę ich przetransformowania do postaci operacyjnych działań, mogących stanowić szansę/alternatywę dla rozwoju miasta (i w efekcie regionu).

Jakie są więc – naszym zdaniem – słabości Lublina? W analizach, przedstawionych w dalszej części opracowania, skoncentrowaliśmy się na czynnikach, które można sklasyfikować w trzech, szeroko rozumianych grupach:

1. Kapitał intelektualny
2. Infrastruktura
3. Położenie geograficzne

Kapitał intelektualny Lubelszczyzny. Hasło wielu konferencji, opracowań, tytuł projektu badawczego. Hasło, którym Lublin jest promowany w Polsce i za granicą. Jednak jest to niestety hasło o bardzo pozorowanej treści. Co przemawia za takim stwierdzeniem? Trywializując, można stwierdzić, że tzw. kapitał intelektualny Lubelszczyzny przejawia klasyczne objawy dualizmu ontologicznego – obserwujemy wyraźne oddzielenie jego ciała i ducha. Absolwenci lubelskich uczelni, co prawda ciałem są w Lublinie, ale duchem – w innych miastach Polski i Europy. W Lublinie się kształcą, ale w większości nie widzą w nim dla siebie żadnych perspektyw na przyszłość. Lublin dysponuje kilkunastoma uczelniami wyższymi. W rzeczywistości – choć wszystkie kształcą zgodnie z ministerialnymi

standardami – kilka z nich posiada cechy i wyniki zbieżne z ogólnie przyjętym pojęciem kształcenia na poziomie wyższym, a pozostałe – kształcą na poziomie wyższym tylko formalnie. W efekcie absolwenci uzyskują złudne wrażenie dobrego przygotowania do potrzeb rynku pracy (jest ono bardzo szybko przez ten rynek weryfikowane), a przedsiębiorcy nie są usatysfakcjonowani kwalifikacjami nowych absolwentów. Skutkiem tej sytuacji jest frustracja obu grup i pogłębianie stagnacji gospodarczej regionu. Absolwenci skarżą się na brak ofert pracy i nieatrakcyjność wynagrodzeń, zaś przedsiębiorcy – na trudności ze znalezieniem pracowników o odpowiednich kwalifikacjach, lub wygórowane oczekiwania potencjalnych pracowników.

Większość lubelskich uczelni wyższych cechuje się niewielką (poza KUL i ostatnio Uniwersytetem Medycznym) rozpoznawalnością za granicą, bardzo małym znaczeniem naukowym w Polsce, i znikomym – za granicą. Władzom lubelskich uczelni (ale także urzędów administracji różnych szczebli) – pomimo istnienia świadomości tych procesów – brakuje właściwej percepcji istoty współpracy międzyinstytucjonalnej. Przykładem może być szereg inicjatyw i projektów zmierzających do budowy „własnych” kierunków studiów, baz danych, portali gospodarczych, centrów transferu technologii, wreszcie „parków technologicznych” itd. Inicjatywy bardzo cenne, ale ze względu na brak ich integracji – z jednej strony zbyt słabe do samodzielnego funkcjonowania i konkurowania z ofertą innych regionów, z drugiej zaś – ze względu na partykularyzm interesów – zniechęcające szersze grono potencjalnych partnerów do przyłączenia się do nich. Dotychczas nie udało się wypracować na poziomie Rektorów żadnej inicjatywy, która integrowałaby wszystkie lubelskie uczelnie (poza wątlým porozumieniem samorządów studenckich w zakresie współorganizacji dni kultury studenckiej). Brak też podobnych działań zmierzających do integracji środowiska naukowego i akademickiego ze strony władz miejskich Lublina. Kapitał intelektualny Lublina jest niestety – z jego perspektywy – marnotrawiony.

Infrastruktura. Najlepiej opisuje ją jedno z haseł informatora „Wybierz Polskę, wybierz Lublin” Biura Obsługi Inwestorów lubelskiego urzędu miasta: „Dobre połączenia komunikacyjne z Lublinem; lotniska: port lotniczy w Świdniku – 10 km (rok oddania: 2011/2012); Warszawa – 161 km, Rzeszów – 170 km”. Hasło to pokazuje, że oczywiście Lublin ma infrastrukturę. W planach. Lublin ma uzbrojone tereny inwestycyjne. Jest ich jednak wciąż za mało. W podstrefie mieleckiej. Lublin ma Biuro Obsługi Inwestora.

W trakcie jednej z konferencji, zorganizowanych w ramach projektu Synergia, realizowanego na Wydziale Ekonomicznym UMCS, zagraniczni naukowcy prezentowali doświadczenia w zakresie współpracy nauki, administracji i biznesu w ich krajach. Przedstawiciel Kasetsart University, jednego z największych uniwersytetów Tajlandii stwierdził, że proces obsługi inwestora zagranicznego w Bangkoku, zakończony wydaniem pozytywnych decyzji administracyjnych zamyka się w 7 dniach. To jest standard azjatycki. W Lublinie stosowane są standardy europejskie.

Oczywiście szeroko rozumiana infrastruktura (włączając działania „okołoinfrastrukturalne”, sprawną administrację lokalną, itd.) tworzy „krwioobieg” gospodarczy regionu. Sprzyja mobilności – zarówno w kontekście społecznym, jak i gospodarczym. Urealnia strategię rozwoju. Przyciąga inwestorów. Pobudza przedsiębiorczość. Jaka jest infrastruktura Lublina – wszyscy wiemy. Drogi, baza hotelowo-konferencyjna, szybki Internet, hot-spoty, ścieżki rowerowe, zintegrowany transport miejski i ponadlokalny, parkingi. Oczywiście to wszystko mamy. To wszystko działa, ale żyje własnym, indywidualnym życiem. Brakuje integracji. A infrastruktura bez integracji nie działa efektywnie i nie wspomaga rozwoju. Zawsze będzie brakowało środków na zrobienie wszystkiego, ale inwestowanie w cokolwiek jest ewidentną stratą.

Położenie geograficzne. Polska B. Ściana wschodnia. Najuboższy region UE (do czasu akcesji Rumunii i Bułgarii). Te określenia znamy wszyscy. Ogromny bagaż doświadczeń historycznych, wpływających na opóźnienie rozwoju gospodarczego w stosunku do innych regionów Polski, ale jednocześnie olbrzymi atut możliwości kontaktu z partnerami z bliższego (Ukraina, Białoruś, Rosja) i dalszego wschodu. Struktura gospodarcza Lubelszczyzny i jej wyraźny rolniczy charakter, brak przemysłu, promocja regionu skoncentrowana na martyrologii, historii, lub specyficie przyrodniczej, niewielka liczba lokalnych marek rozpoznawalnych w kraju i za granicą – to czynniki kształtujące bardzo lokalny, peryferyjny, wręcz zaściankowy obraz miasta i regionu. W świetle badań prowadzonych w ramach Programu Rozwoju Polski Wschodniej, Lubelszczyzna współtworzy region peryferyjnie położony w stosunku do innych części kraju, w którym wydajność gospodarki we wszystkich sektorach stanowi ok. 73% średniej krajowej, gdzie ponad 34% ogółu pracujących zatrudnionych jest w rolnictwie (średnia krajowa ok. 20%). Region nasz obarczony jest szeregiem stygmatów i stereotypów, powodujących jego negatywną percepcję wizerunkową wśród polskich przedsiębiorców i niemal zupełny brak rozpoznawalności w grupie przedstawicieli podmiotów gospodarczych z kapitałem zagranicznym. Jednocześnie – dla przedsiębiorców spoza jego obszaru, działających w nim – jest regionem o bardzo dobrej grupie klientów, bardzo dobrej współpracy, dużym potencjale, wiarygodnych kontrahentach, dającym możliwość zdobycia dofinansowania z UE, gwarantującym łatwość prowadzenia negocjacji handlowych, gdzie brakuje dużej konkurencji, a kontrahentów cechuje terminowość, kultura osobista, zaufanie, rzetelność i determinacja¹. Położenie geograficzne Lublina nie jest wykorzystywane w odpowiedni sposób.

Tworząc niniejsze opracowanie skoncentrowaliśmy się na ogólnej prezentacji trzech, scharakteryzowanych powyżej grup czynników i podjęliśmy próbę

1 IBC Group dla PAIiIZ, Badania marketingowe ex-ante w ramach realizacji Programu Promocji Polski Wschodniej działania I.4, Komponent Promocja I Priorytetu Programu Operacyjnego Rozwój Polski Wschodniej, marzec 2010.

wskazania potencjalnych szans, jakie mogą one tworzyć dla miasta i regionu. W oparciu o ich identyfikację, zaproponowane zostały dwa scenariusze działań, tj.: marginalizacji – stagnacji i zrównoważonego rozwoju. W dalszej części opracowania posłużyły one do przygotowania analizy trendów rozwojowych i prognoz zmian gospodarczych w kontekście uwarunkowań woj. lubelskiego. W efekcie powstała macierz uwarunkowań z uwzględnieniem siły ich oddziaływania na woj. lubelskie, która posłużyła do zbudowania subiektywnego katalogu środków zaradczych.

Cele projektu

Niniejsze opracowanie stanowi wstępną analizę trendów rozwojowych i prognoz zmian gospodarczych w kontekście uwarunkowań woj. lubelskiego w ramach projektu „Nasze problemy – naszą szansą”.

Cel ogólny projektu to „optymalizacja rozwoju i wzrostu gospodarczego woj. lubelskiego w powiązaniu z podniesieniem adaptacyjności, konkurencji i stabilności regionalnych przedsiębiorstw”. Natomiast cele szczegółowe projektu obejmują:

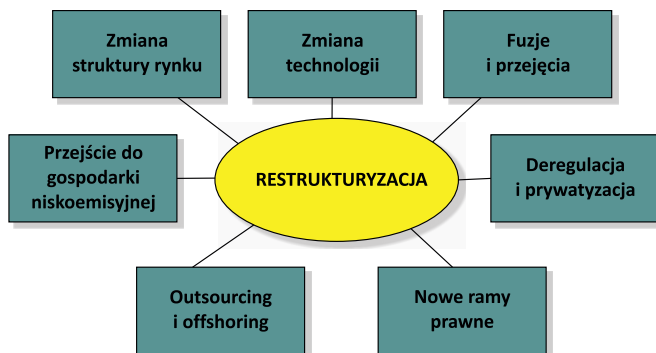
1. Wskazanie trendów rozwojowych i prognoza zmian gospodarczych w kontekście specyficznych uwarunkowań woj. lubelskiego,
2. Przeprowadzenie diagnozy branż przechodzących procesy modernizacyjne i adaptacyjne oraz stworzenie katalogu branż wymagających przeprowadzenia takich procesów na Lubelszczyźnie; a w dalszej kolejności:
3. Określenie mechanizmów i środków zaradczych, które przyczynią się do wzrostu adaptacyjności, konkurencyjności i poprawy stabilności regionalnych przedsiębiorstw,
4. Upowszechnienie idei i rezultatów projektu wśród podmiotów funkcjonujących na Lubelszczyźnie w sektorze biznesowym, publicznym i pozarządowym.

Poniższy raport jest zatem wstępną analizą ważniejszych zjawisk wpływających na kształt przedsiębiorczości w województwie lubelskim zarówno w chwili obecnej, jak i prognoz na przyszłość, uwzględniającą szereg czynników natury ekonomicznej, demograficznej, środowiskowej itp. Podejmuje także próbę wskazania obszarów problemowych, których przezwyciężenie ma dać impuls rozwojowy całemu regionowi, pozwalając na pełne wykorzystanie posiadanego potencjału. Działania proponowane w projekcie obliczone są na perspektywę 20-30-letnią, gdyż oprócz działań pilnych i niezbędnych do podjęcia niezwłocznie obejmują także długoterminowe przedsięwzięcia mające posłużyć budowie nowoczesnej, choć zakorzenionej w regionie tkanki dla przedsiębiorczości, rozwoju nauki i innowacyjności.

Podstawowe pojęcia na potrzeby projektu

Optymalizacja rozwoju i wzrostu gospodarczego – oznacza poszukiwanie najlepszego rozwiązania w zakresie rozwoju gospodarczego województwa z uwzględnieniem czynników ekonomicznych, politycznych i społeczno-kulturowych. Zakładane cele w postaci podniesienia adaptacyjności, konkurencyjności i stabilności regionalnych przedsiębiorstw zakładają konieczność restrukturyzacji niektórych branż tak, by mogły sprostać wymogom nowoczesnej gospodarki.

Restrukturyzacja – reorganizacja działalności gospodarczej mająca na celu podniesienie wydajności, wzrost rentowności, ewentualnie dostosowanie do zmieniających się warunków zewnętrznych (np. zmienionych wymogów prawnych). Obejmuje szereg zintegrowanych działań w różnych obszarach (rys. 1).

Rys. 1. Przykładowy schemat procesów o zjawisk towarzyszących restrukturyzacji.

Źródło: Podręcznik Komisji Europejskiej, Restrukturyzacja w przemyśle energii, s. 5.

Restrukturyzacja w znaczeniu systemowym polega na zmianie profilu produkcji przez szereg podmiotów z danego obszaru zmierzającą do likwidacji i lub ograniczenia dotychczas dominujących gałęzi przemysłu oraz na zastępowaniu ich nowocześniejszymi. Obejmuje także modernizację ciągów technologicznych (zmiana maszyn, konstrukcji produkcji itp.), przekwalifikowanie pracowników, może wywoływać zwolnienia grupowe, migrację byłych pracowników w poszukiwaniu pracy, itd.

W przypadku województwa lubelskiego można mówić o małym zróżnicowaniu sektorowym, z dominacją rolnictwa. Restrukturyzacja i modernizacja dotyczy głównie produkcji rolnej i przetwórstwa, a także sektora energetycznego. Trudno myśleć o branżach restrukturyzowanych wyłącznie w kontekście województwa lubelskiego, proces ten nie ma bowiem swoistego charakteru regionalnego, a dotyczy procesów ogólnokrajowych i ogólnoeuropejskich.

Lubelszczyzna jako region ubogi w duże zakłady przemysłowe opiera się w przeważającej większości na małych i średnich przedsiębiorstwach, z których przeważającą większość (ponad 90%) stanowią mikroprzedsiębiorstwa. Jako podmioty zwolnione z większości obowiązków sprawozdawczych wobec GUS nie są one objęte monitoringiem statystycznym, a co za tym idzie badanie procesów restrukturyzacyjnych jest w stosunku do nich utrudnione.

Kapitał intelektualny regionu – ogół niematerialnych aktywów ludzi, przedsiębiorstw, społeczności, regionów i instytucji, które odpowiednio wykorzystane, mogą być źródłem obecnego i przyszłego dobrostanu kraju. W jego definicji mieści się koncepcja czterech kapitałów (określanych najczęściej jako kapitały: ludzki, społeczny, strukturalny i rozwoju; albo też: ludzki, rozwoju, rynkowy, procesów). Istnieją różne metodologie służące jego pomiarowi, łączy je aspekt wieloczynnikowy, dający możliwie wszechstronny wgląd w strukturę czynników stanowiących o podstawach rozwoju danego obszaru.

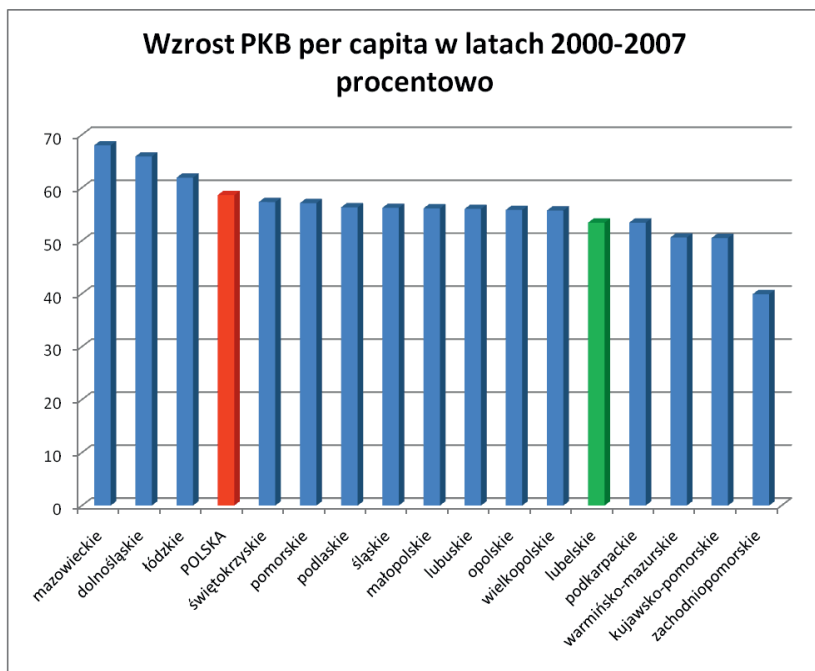
Zrównoważony rozwój – koncepcja rozwoju społeczno-gospodarczego, w której nie zagraża on realizacji podobnych potrzeb przyszłych pokoleń. Zakłada świadome kształtowanie relacji pomiędzy rozwojem gospodarczym, a czynnikami społecznymi i środowiskowymi. Opiera się na koncepcji dwóch pojęć:

- „potrzeb” – w szczególności podstawowych potrzeb najbiedniejszych na świecie, którym należy nadać najwyższy priorytet, oraz
- „ograniczeń” – narzuconych (przez stan techniki i organizacji społecznej) zdolności środowiska do zaspokojenia potrzeb obecnych i przyszłych.

Tak rozumiany zrównoważony rozwój oznacza, że wzrost gospodarczy prowadzić ma także do zwiększania spójności społecznej (w tym m.in. zmniejszania rozwarstwienia społecznego, wyrównywania szans, przeciwdziałania marginalizacji i dyskryminacji) oraz podnoszenia jakości środowiska naturalnego, m.in. poprzez ograniczanie szkodliwego wpływu produkcji i konsumpcji na stan środowiska i ochronę zasobów przyrodniczych.

Współpraca transgraniczna oznacza każde wspólne podjęte działanie mające na celu umocnienie i rozwój sąsiedzkich kontaktów między wspólnotami i władzami terytorialnymi dwóch lub większej liczby stron.

Co więcej dynamika wzrostu PKB za lata 2000-2007 na poziomie 53,4% była niższa od średniej ogólnopolskiej, wynoszącej 58,6% i sytuowała Lubelszczyznę na 13-14. miejscu³ (rys. 3).

Rys. 3. Procentowy wzrost PKB per capita w latach 2000-2007.

Praca i zapotrzebowanie na pracę⁴

Sytuacja na rynku pracy zmieniła się w ostatnim okresie, tj. latach 2009-2010. Lata 2007 i 2008 były dobrym okresem dla lubelskiego rynku pracy, zarówno w zakresie poziomu zatrudnienia, jak i wzrostu wynagrodzeń. Pomimo, że województwo znajduje się wśród regionów o najniższych dochodach w Polsce, to w wymienionym okresie dało się obserwować pozytywne tendencje. Przeciętne zatrudnienie w sektorze przedsiębiorstw w 2007 r. wyniosło 157,7 tys. osób i było wyższe niż w 2006 r. o 3,5%. W kraju przeciętne zatrudnienie w tym samym okresie wzrosło o 4,7%. W sektorze publicznym zatrudnionych było 34,1 tys. osób (mniej o 3,9% niż rok wcześniej), w sektorze prywatnym 123,6 tys. osób (więcej o 5,7%).

W porównaniu z rokiem 2006 r. wzrosło zatrudnienie w budownictwie (o 18,5%) oraz handlu i naprawach (o 6,9%). Spośród 22 działów przetwórstwa przemysłowego w 13 odnotowano wzrost; największy w działach: *produkcja*

³ http://www.rp.pl/artykul/19420,386588_Ach_Mazowsze_jakie_bogate.html

⁴ Na podstawie danych GUS z lat 2007, 2008, 2009, oraz pierwszych miesięcy 2010 roku.

masy włóknistej oraz papieru (o 11,8%), produkcja wyrobów z metali (o 8,3%), produkcja pojazdów samochodowych, przyczep i naczep (o 6,3%), produkcja skór wyprawionych i wyrobów z nich (o 6,1%). Spadek wystąpił natomiast m.in. w działach: produkcja odzieży i wyrobów futrzarskich (o 18,1%), produkcja instrumentów medycznych, precyzyjnych i optycznych, zegarów i zegarków (o 5,7%), produkcja artykułów spożywczych i napojów (o 2,5%).

Przeciętne zatrudnienie w sektorze przedsiębiorstw w grudniu 2007 r. wyniosło 159,1 tys. osób i było o 0,1% niższe niż w listopadzie, a o 3,9% wyższe w porównaniu do grudnia 2006 r. (w kraju wyższe o 4,9%). W porównaniu z grudniem 2006 r. zatrudnienie zwiększyło się m.in. w sekcjach: *budownictwo* (o 15,2%) i *handel i naprawy* (o 7,6%).

W końcu grudnia 2007 roku w urzędach pracy na terenie województwa lubelskiego zarejestrowanych było 118,1 tys. osób bezrobotnych, z tego 53,1% stanowiły kobiety. Tym samym stopa bezrobocia rejestrowanego na koniec 2007 roku wynosiła 13% (o 16,7% mniej niż rok wcześniej).

W okresie styczeń-grudzień 2007 roku przeciętne wynagrodzenie brutto w sektorze publicznym ukształtowało się na poziomie 3133,45 zł, a w sektorze prywatnym – 2176,65 złotych. Było to odpowiednio o 9,8 % i 11,9 % więcej niż przed rokiem. W omawianym okresie wzrosła także przeciętna płaca w lubelskich przedsiębiorstwach. Pracownicy firm zarabiali średnio 2383,43 zł brutto, czyli o 10,5 % niż rok wcześniej.

Jednak najnowsze dane ekonomiczne (według stanu z 28.02.2010)⁵ wskazują na pogarszanie się wskaźników w okresie kilkunastu miesięcy. Wyjątkiem jest przeciętne wynagrodzenie brutto w sektorze przedsiębiorstw, które wynosiło 2647,80 zł, gdy dla całej Polski wartość ta wynosiła 3288,29 zł (dla całego roku 2009 było to 3319,88 zł). Oznacza to, że wynagrodzenia w województwie lubelskim stanowią 80,52% średniego wynagrodzenia w Polsce⁶. Dla porównania średnie wynagrodzenie w województwie mazowieckim było o 1/3 wyższe od średniej krajowej.

W zakresie dynamiki wzrostu wynagrodzeń lubelskie ze wskaźnikiem 103,5% pozostawało poniżej średniej krajowej wynoszącej 104,5%, plasując się w połowie stawki (rys. 3)⁷.

Zmiany pozostałych wskaźników:

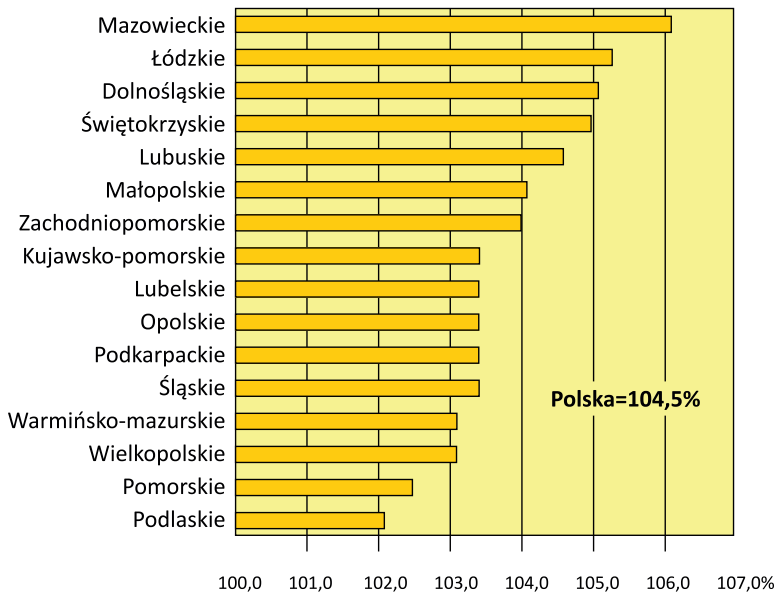
- stopa bezrobocia – 13,8% (wobec 12,8% na 31.12.2009),
- liczba zarejestrowanych bezrobotnych wyniosła 128,4 tys., podczas, gdy na koniec roku 2009 było to 117,4 tys. (co oznaczało wzrost o 15,4% w ciągu roku; 9. miejsce w kraju).

5 <http://www.stat.gov.pl/lublin/index.htm>

6 Uwaga – badanie dotyczy podmiotów zatrudniających powyżej 9 pracowników, za: http://www.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/PUBL_pw_przecietne_zatrud_wynagrodz_serkor_przeds_02m_2010.pdf.

7 Dane GUS po III kwartałach 2009.

**DYNAMIKA PRZECIĘTNYCH MIESIĘCZNYCH WYNAGRODZEŃ BRUTTO
W SEKTORZE PRZEDSIĘBIORSTW W OKRESIE I-III KWARTAŁ 2009 r.
(I-III KWARTAŁ 2008 = 100)**

Rys. 4. Dynamika przyrostu wynagrodzeń, dane z III kwartału 2009.

Źródło: GUS, Informacja o sytuacji społeczno-gospodarczej województw, nr 03/2009, s. 32.

Struktura bezrobotnych:

- według płci: 51% mężczyzn, 49% kobiet,
- według wieku: aż 58,1% bezrobotnych jest w wieku 18-34 lat, 16,9% w wieku 35-44 lat, 18% w wieku 45-54 lata, a 7,1% w wieku 55-64 lata,
- według poziomu wykształcenia: najmniejsze po ok. 13% w grupie z wyższym i licealnym ogólnokształcącym, po 24-25% w grupach z policealnym średnim i zawodowym, zasadniczym zawodowym oraz gimnazjalnym/podstawowym.

Inne dane:

- 87,2% bezrobotnych pozostaje bez prawa do zasiłku,
- 54% bezrobotnych to mieszkańcy wsi,
- 49,2% to trwale bezrobotni,
- liczba ofert pracy w ciągu roku 2009 wynosiła 47,2 tys.

W IV kwartale 2009 roku nastąpiło pogorszenie sytuacji na rynku pracy według badania BAEL. Stopa bezrobocia wyniosła 10,5%. Niepokojące trendy to spadek liczby osób pracujących o 0,6% w stosunku do analogicznego okresu roku poprzedniego oraz wzrost liczby bezrobotnych aż o 26,1%.

Problemy – bierność zawodowa wśród młodych oraz długi okres poszukiwania pracy

Bardzo niekorzystnym zjawiskiem jest bierność zawodowa osób młodych w wieku 15-24 lata (aż 29,5%) oraz ich niska aktywność zawodowa (8,6%), choć ten drugi wskaźnik wynika w pewnym stopniu z większej dostępności oferty edukacyjnej. Okres poszukiwania pracy również jest długi i wynosi średnio 10 miesięcy w przypadku mężczyzn i aż 18 miesięcy w przypadku kobiet (średnio jest to 13,7 miesiąca)

Problemy – niska wydajności pracy

Zróznicowanie wydajności pracy i stopień wykorzystania zasobów pracy wpływa na zróżnicowanie przestrzenne poziomu PKB na mieszkańca, co tłumaczy fakt, że w 2005 r. najwyższy poziom PKB na osobę osiągnęło woj. mazowieckie (158% średniej krajowej – 40,8 tys. zł), a najniższy woj. lubelskie (68% średniej krajowej – 17,6 tys.).

Obszar o najniższym poziomie na mieszkańca (tj. poniżej 40% średniej dla UE-27) tworzyło pięć województw: lubelskie, podkarpackie, podlaskie, świętokrzyskie, warmińsko-mazurskie. O tej sytuacji zadecydowała ich bardzo niska wydajność pracy, mimo wysokiego (za wyjątkiem warmińsko-mazurskiego) poziomu zatrudnienia, koncentrującego się przede wszystkim w mało wydajnym rolnictwie⁸. O skali zjawisk zachodzących obecnie świadczą dane z rynku pracy (zob. powyżej).

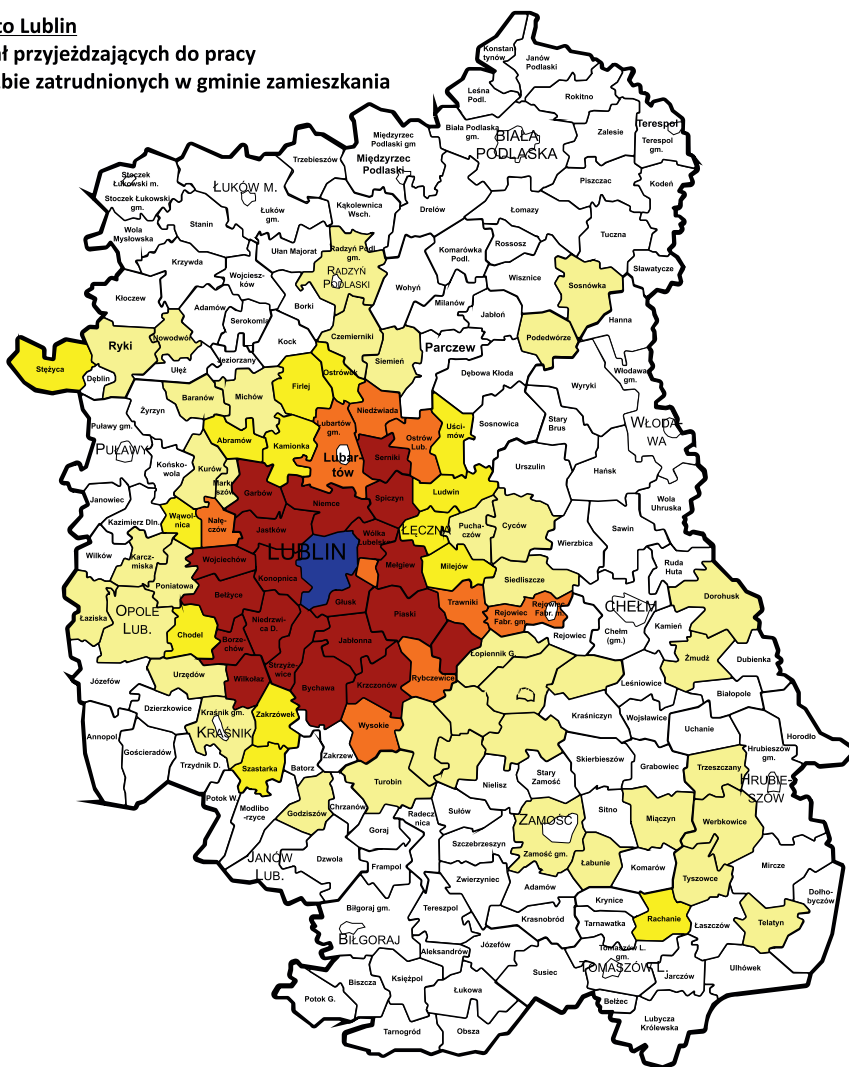
Problemy – niska mobilność pracowników

W regionie lubelskim aktywność i mobilność pracowników należy ocenić nisko. Wiąże się to m.in. ze strukturą zatrudnienia (duży odsetek pracowników rolnych oraz duża liczba jednoosobowych działalności gospodarczych). Lublin jako główny ośrodek administracyjny regionu jest praktycznie jedynym miejscem, którego dotyczy mobilność pracownicza (zob. rys. 4 i 5).

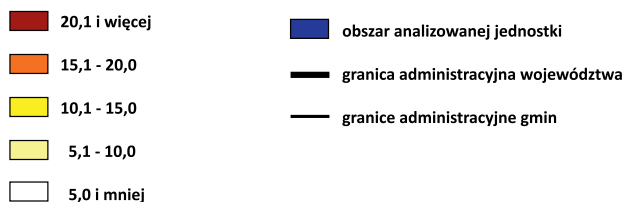
8 Dane ze strony Ministerstwa Rozwoju Regionalnego: http://www.mrr.gov.pl/rozwoj_regionalny/poziom_regionalny/przeglady_regionalne/Documents/Przegląd_regionalny_nr2_2.pdf, s. 44-45

Miasto Lublin

Udział przyjeżdżających do pracy
w liczbie zatrudnionych w gminie zamieszkania

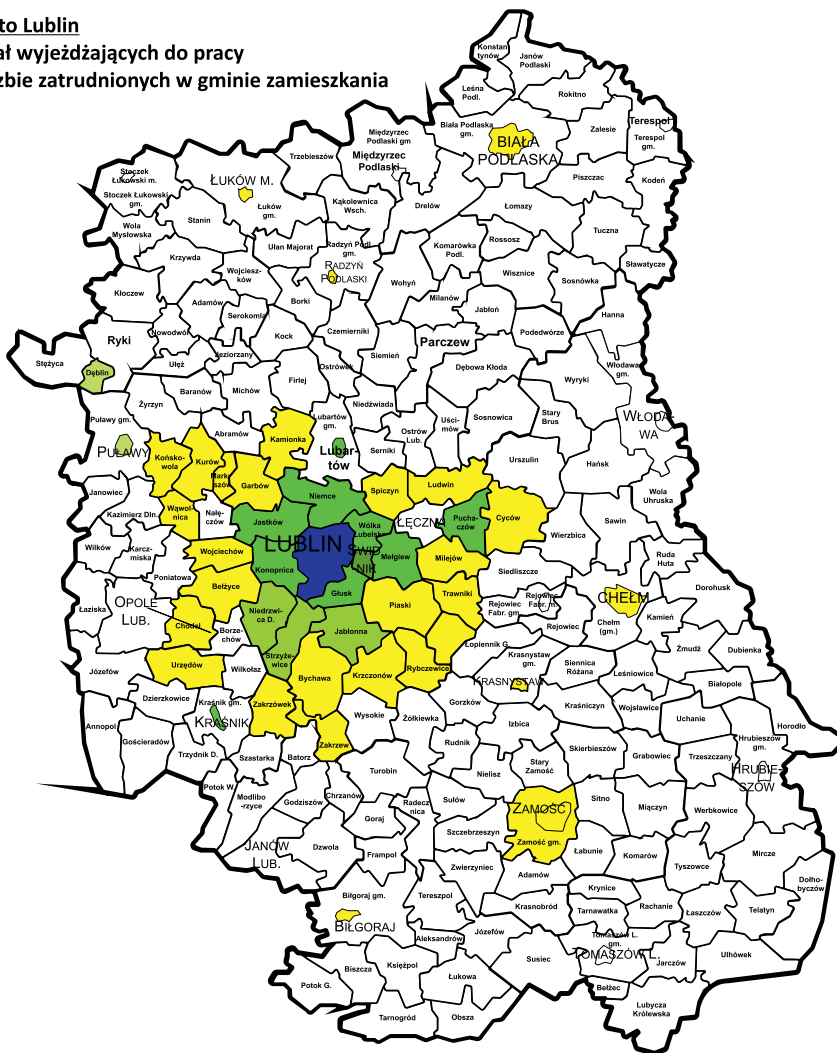

W procentach:

Rys. 5. Udział przyjeżdżających do pracy w liczbie zatrudnionych w gminie zamieszkania, źródło: GUS.

Miasto Lublin
Udział wyjeżdżających do pracy
w liczbie zatrudnionych w gminie zamieszkania

W procentach:

0,51 i więcej	obszar analizowanej jednostki
0,11 - 0,50	granica administracyjna województwa
0,06 - 0,10	granice administracyjne gmin
0,01 - 0,05	
poniżej 0,01	

Rys. 6 – Udział wyjeżdżających do pracy w liczbie zatrudnionych w gminie zamieszkania, źródło: GUS.

CZĘŚĆ 1. Diagnoza branż województwa lubelskiego i analiza trendów rozwojowych

1. Przemysł – stan obecny i prognozy

1.1. Ogólna charakterystyka

Aby opisać sytuację w regionie warto wskazać pewne trendy, jakie mają miejsce pomiędzy okresem względnej prosperity (lata 2007-08), a obserwowanymi od II połowy roku 2008 (w niektórych branżach bardzo odczuwalnymi) symptomami kryzysu⁹.

I tak, według stanu na koniec grudnia 2007 roku w Lubelskiem było zarejestrowanych 151,5 tys. firm (o 0,6% więcej niż rok wcześniej), z tego aż 145,4 tysiąca działało w sektorze prywatnym. W rejestrze REGON podmioty prowadzone przez osoby fizyczne stanowiły 77,3% ogółu firm prowadzących działalność gospodarczą.

Najwięcej firm, bo 34,3% działało w handlu i naprawach. Obsługą nieruchomości i firm zajmowało się 12,3% ogółu. Natomiast 10,0% firm zajmuje się budownictwem, a 8,4% przetwórstwem przemysłowym.

W miastach na prawach powiatu (Biała Podlaska, Chełm, Lublin, Zamość) liczba podmiotów w końcu grudnia 2007 r. w porównaniu do grudnia 2006 r. zmniejszyła się o 1,5%. Udział podmiotów zarejestrowanych w tych powiatach stanowił 37,4% ogółu podmiotów województwa (mniej o 0,8% niż w grudniu 2006 r.), w Lublinie 25,4% (mniej o 0,9%).

Przychody ze sprzedaży wyrobów i usług uzyskane przez podmioty sektora przedsiębiorstw w 2007 r. wyniosły 29.008,3 mln zł i w stosunku do 2006 r. wzrosły o 31,2%.

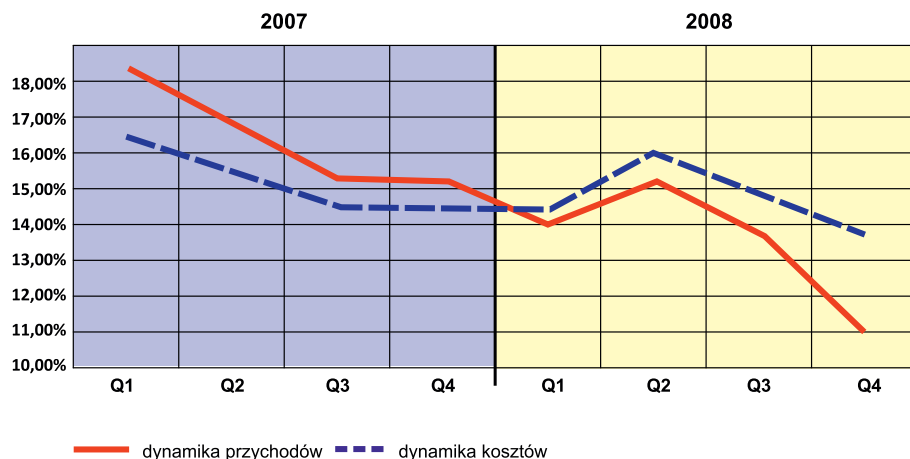
Przychody zwiększyły się w porównaniu do 2006 r. o 13,4% w sektorze prywatnym i o 83,2% w sektorze publicznym. Tak znaczny wzrost przychodów w sektorze publicznym wynikał ze zmian organizacyjnych podmiotów gospodarki narodowej, głównie działających w dziale przemysłu. Udział sektora publicznego w ogólnych przychodach wynosił 35,7% i był wyższy o 10,1% niż w 2006 roku.

⁹ Na podstawie danych GUS za lata 2007, 2008, 2009 i pierwszych miesięcy 2010 roku.

W 2007 roku przedsiębiorstwa budowlane uzyskały przychód ze sprzedaży produkcji i usług w kwocie 2850,9 mln zł, tj. więcej o 24,6%, niż w 2006 roku. W przedsiębiorstwach handlowych i niehandlowych sprzedaż hurtowa wyniosła 15.808,2 mln zł i w porównaniu do 2006 r. była wyższa o 24,9%, w tym w jednostkach handlowych o 28,6%

Największy udział w sprzedaży hurtowej przedsiębiorstw handlowych miała sprzedaż półproduktów i odpadów pochodzenia nierolniczego (m.in. paliw, metali, materiałów budowlanych, wyrobów metalowych i chemicznych) oraz złomu, na którą przypadało 41,1% przychodów. Sprzedaż detaliczna w przedsiębiorstwach handlowych i niehandlowych w 2007 r. wyniosła 8.110,5 mln zł i była wyższa o 12,9% w stosunku do 2006 roku.

Obecnie województwo, jak i cały kraj znajdują się w fazie co najmniej spowolnienia, a w przypadku wielu branż recesji. Symptomy kryzysu i spowolnienia¹⁰ rysowały się już w roku 2007, kiedy to spadała dynamika przychodów, a zaczęła rosnąć dynamika kosztów działalności przemysłowej (na przełomie roku 2007/2008 wskaźnik wzrostu kosztów wyprzedził wskaźnik wzrostu przychodów).

Rys. 7. Dynamika przychodów z całokształtu działalności i dynamika kosztów w latach 2007-2008.

Źródło: GUS.

Nadal jednak, jak wskazywały przytoczone wyżej dane utrzymywała się tendencja dodatnia, która od roku 2009 ulegała stopniowemu wyhamowaniu.

Obecnie, według stanu na 28.02.2010 liczba zarejestrowanych podmiotów gospodarki narodowej to 156,9 tys. (wzrost o 2,1% w stosunku do analogicznego okresu roku poprzedniego). 96,3% z nich należało do sektora prywatnego, a 3,7% do publicznego.

¹⁰ INE PAN, Gospodarka Polski – Prognozy i opinie, nr 14, maj 2009, s. 28.

W skali roku 2009 przybyło 15 tys. nowozarejestrowanych podmiotów (wzrost o 9,9% w porównaniu z poprzednim rokiem), wyrejestrowano zaś 12,7 tys. podmiotów (wzrost o 23,3%).

Struktura branżowa firm przedstawia się następująco:

- 32,4% handel i naprawy,
- 12,3% obsługa nieruchomości i firm,
- 11,0% budownictwo,
- 8,6% przemysł,
- 8,1% działalność usługowa komunalna, społeczna i indywidualna
- 7,4% transport, gospodarka magazynowa i łączność

Forma prawna firm:

- 77,5% osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą,
- 11,5% spółki prawa handlowego
- 0,7% spółdzielnie,
- 10,3% pozostałe (w tym: państwowe i samorządowe jednostki organizacyjne, związki zawodowe, stowarzyszenia, wspólnoty mieszkaniowe itp.)

Lubelszczyznę cechuje niewielki odsetek dużych przedsiębiorstw. W rankingu „Rzeczypospolitej” 2007 roku na 2000 największych firm w Polsce tylko 60 było z woj. lubelskiego, wskaźnik ten (ok. 3%) utrzymuje się na podobnym poziomie w kolejnych latach.

Na liście 500 największych pod względem obrotów przedsiębiorstw według tygodnika „Polityka” za rok 2009¹¹ jest 11 firm z naszego województwa, co stanowi zaledwie 2,0%, wobec 1,6% w roku 2008: (PGE Lublin SA – 2 miejsce, awans z 3. , Emperia Holding – 25 miejsce, spadek o 1 pozycję, Zakłady Azotowe „Puławy” S.A. – 100 miejsce, rok wcześniej 74., Black Red White – 108 miejsc, spadek o 10 pozycji, GK Lubelski Węgiel Bogdanka S.A. – 181 miejsce, wcześniej nie notowana, Petro-Dom Eko Domański Sp. J./Biała Podlaska – 252 miejsce, awans o 113 m., Tezet – 270 miejsce, wcześniej 231., Łmeat Łuków – 276 m., wcześniej nie notowane, PPH Standard Sp. z o.o. Lublin – 492 m., wcześniej nie notowana, PRD Lubartów SA – 493 m., wcześniej nie notowana., Spomlek Radzyń Podlaski – 498 m., wcześniej nie notowana. Wypadły z listy w porównaniu z 2008 rokiem następujące firmy: Orlen Petroprofit – 301 miejsce oraz Stanchem / Lublin – 469 miejsce w 2008 roku. PGE Lublin SA oraz Orlen-Petroprofit są częściami ogólnokrajowych grup kapitałowych, a w najbliższym okresie przewidziane są działania restrukturyzacyjne, które mogą spowodować, że także one znikną z mapy Lubelszczyzny (planowana konsolidacja grupy PGE). W sferze dużej przedsiębiorczości udział województwa w krajowej gospodarce jest zatem niezwykle ubogi i trudno spodziewać się zmiany tego stanu rzeczy w najbliższych latach.

11 <http://www.lista500.polityka.pl>

Inne istotne z punktu widzenia rozwoju gospodarki duże firmy także znalazły się lub znajdują niebawem w fazie przekształceń (Polmos Lublin wykupiony przez Stock Polska przestał być traktowany jako firma lubelska; PZL Świdnik przejęte przez Westlands-Augusta, zapowiadające i prowadzące restrukturyzację zatrudnienia; plany prywatyzacji puławskich Azotów itd.), nie widać także ośrodka, który mógłby na większą skalę pełnić rolę lidera innowacji, skupiającego wokół siebie inne podmioty gospodarcze. Potencjalne wyjątki to Zakłady Azotowe Puławy S.A., czy KWK Bogdanka.

Natomiast symptomatyczny jest fakt, że największym pracodawcą w Lublinie jest UMCS; zresztą w skali miasta większość zatrudnionych to pracownicy edukacji, administracji, służby zdrowia, PPUP Poczta Polska itp. Jednakże w tych obszarach także nastąpiły lub nastąpią zwolnienia (m.in. Poczta Polska, PKP).

Jednakże większość zatrudnienia w województwie generuje sektor MSP. Cechuje go większa elastyczność i zdolność adaptacyjna. Dane z GUS za 2005-2008 pokazywały wzrost zatrudnienia. Obecnie nastąpił jego spadek.

Rynek małych i średnich przedsiębiorstw (MSP), to w istocie trzy grupy podmiotów działających w różnej skali, borykających się z różnymi wyzwaniami i o różnych potrzebach.

Pierwsza grupa to średnie przedsiębiorstwa, czyli zatrudniające 50-249 osób, o obrotach nieprzekraczających 50 mln EUR i bilansie rocznym poniżej 43 mln EUR; drugą stanowią małe firmy, do 50 zatrudnionych, o obrotach nie większych niż 10 mln euro (lub podobnej sumie bilansowej). W jej ramach funkcjonuje zaś najliczniejsza grupa podmiotów, jaką stanowią mikroprzedsiębiorstwa, tj. firmy poniżej 10 zatrudnionych i obrotach (lub rocznym bilansie) poniżej 2 mln euro.

Mikroprzedsiębiorczość to sektor zatrudniający najwięcej pracowników i zarazem najmniej zbadany (podmioty do 9 zatrudnionych nie składają większości sprawozdań GUS). W skali kraju MSP stanowią niemal 99,8% wszystkich podmiotów gospodarczych, a 99% z nich do mikroprzedsiębiorcy (czyli zatrudniający do 10 osób i o obrotach poniżej 2 mln Euro). 2/3 zatrudnienia i połowa PKB to zasługa MSP.

Sektor MSP jest w wielu krajach motorem rozwoju gospodarczego, przedsiębiorczości oraz innowacyjności. Charakteryzuje go też niższy w porównaniu do dużych firm koszt utworzenia miejsca pracy (w dużych firmach jest on 3,6 raza wyższy). Wg badań ich efektywność gospodarcza jest relatywnie wyższa od wskaźników charakteryzujących duże podmioty – MSP generują aż czterokrotnie wyższą produkcję z zaangażowanego kapitału¹². I choć częściowo wynika to ze specyfiki branżowej firm (duże funkcjonują często w obszarach bardziej energo- i materiałochłonnych), to jednak nie sposób przecenić roli małych i średnich firm dla rozwoju regionalnego.

12 K. Markowski, Z. Zalewski „Przedmiotowe i podmiotowe uwarunkowania oraz perspektywy rozwoju i innowacji małych i średnich przedsiębiorstw na przykładzie województwa lubelskiego”, s. 53.

1.2. Przegląd branż gospodarczych funkcjonujących w województwie lubelskim oraz reprezentujących je firm

Branża budowlana

Branża budowlana jest nazywana niekiedy kołem zamachowym gospodarki. W przypadku województwa lubelskiego jest to jednak stwierdzenie na wyrost, gdyż niewiele lokalnych firm działa na skalę ogólnopolską, a samych inwestycji budowlanych na Lubelszczyźnie jest niewiele, w porównaniu nie tylko do regionów przemysłowych, ale ośrodków takich, jak Rzeszów, czy Białystok.

W 2007 roku w województwie lubelskim oddano 5714 nowych mieszkań, czyli o 19,5% więcej niż rok wcześniej. Najwięcej budowali inwestorzy indywidualni: 7131 mieszkań (70,4%). Nowe mieszkania na sprzedaż i wynajem, których oddano 2111, stanowiły 17,6%. Ponadto przekazano do użytku 468 mieszkań spółdzielczych, 60 mieszkania społeczne czynszowe, 36 mieszkań komunalnych. Przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania wyniosła w tym okresie 112,7 m² (w 2006 roku – 106,7 m²). W budownictwie indywidualnym wyniosła ona 136,3 m² (w 2006 r. – 136,8 m²), a w budownictwie spółdzielczym – 54,2 m² (rok wcześniej 53,3 m²).

Najnowsze dane za okres styczeń-luty 2010 mówią o zaledwie 740 mieszkaniach. Pomimo 11% udziału firm budowlanych w strukturze branżowej form, większość z nich prowadzi usługi remontowe na niewielką skalę i jest de facto częścią rynku usług. Wyjątki to takie duże firmy, jak np. Mostostal Puławy S.A. (będący częścią Grupy Mostostal Warszawa), czy Henpol S.A. specjalizujący się w kompleksowej realizacji inwestycji w zakresie robot ogólnobudowlanych, instalacyjnych i sanitarnych. Wśród zrealizowanych przez firmę projektor są m.in. obiekty mieszkaniowe, przemysłowe, użyteczności publicznej, handlowe, sportowo-rekreacyjne oraz ekologiczne.

Niestety w ostatnim okresie kondycja branży uległa pogorszeniu, o czym świadczą kłopoty wielu podmiotów, m.in. upadłość istniejącego od 1948 roku Lubelskiego Przedsiębiorstwa Budownictwa Ogólnego ogłoszona w 2009 roku.

Handel

Sytuacja w handlu jest w dużym stopniu pochodną kondycji innych branż. Stagnacja w segmentach produkcyjnych powoduje także spowolnienie w branży handlowej (np. w odniesieniu do materiałów stalowych – kupowanych przez budownictwo i przemysł maszynowy). Istnieje zatem ryzyko zmniejszenia popytu wewnętrznego wskutek pogarszającej się kondycji innych sektorów. W branży handlowej funkcjonuje jeden z największych podmiotów gospodarczych na Lubelszczyźnie – Emperia Holding, właściciel m.in. sieci hurtowni Eldorado oraz sklepów spożywczych Stokrotka, Delima i Groszek, będący jedną z największych i najaktywniejszych grup handlowych branży FMCG w Polsce.

Handel detaliczny zmienia się zarówno w skali województwa, jak i kraju – ubywa małych placówek do 40 m² (ok. 10% w skali roku), kosztem dużych, których liczba rośnie o ok. 5% rocznie. Najwięcej przybywa dyskontów (11%) oraz placówek chemicznych (15%). Generalnie obserwowany jest trend spadkowy (4% rok do roku 2008-2009) jeśli chodzi o liczbę placówek handlowych¹³.

Sektor finansowy

Wzrost w ostatnich latach odnotowują firmy sektora finansowego. Wartość udzielanych kredytów i pożyczek rośnie szybciej niż dochody firm czy podmiotów indywidualnych (wzrost o ok. 10% w porównaniu z rokiem poprzednim)¹⁴. Negatywną stroną tego zjawiska może stać się nadmierna skłonność do kredytowania wydatków konsumpcyjnych, przy zmniejszających się zdolnościach kredytowych społeczeństwa. Przy braku podstaw w postaci rozwoju innych dziedzin gospodarki tutaj także może nastąpić kryzys. Problemy światowych instytucji finansowych oraz niektórych krajów strefy Euro mogą odbić się niekorzystnie także na kondycji sektora finansowego w województwie, jak też wpłynąć na sytuację materialną wielu gospodarstw domowych.

Zaznaczyć jednak należy, że działające w województwie firmy są w przeważającej większości oddziałami większych grup kapitałowych i w sensie prawnym nie są podmiotami lokalnymi. Ich znaczenie dla rynku lokalnego wyraża się jednak skalą zatrudnienia oraz rolą stymulatora konsumpcji i/lub inwestycji. Dawni liderzy lokalni, zostali wchłonięci przez większe podmioty (przykład firmy „Żagiel”, będącej obecnie własnością KBC NV z siedzibą w Brukseli¹⁵).

Przemysł maszynowy

Przemysł maszynowy choć przez lata był jedną z ważniejszych branż gospodarki regionu znajduje się w fazie poważnego kryzysu (stopniowy na przestrzeni lat upadek Odlewni Ursus, Daewoo Motor Polska, potem Intrall Polska, poniatowskiej „Edy” i in.). Do ważniejszych przedsiębiorstw należą Wytwórnia Sprzętu Komunikacyjnego PZL-Świdnik S.A. (obecnie przejęta przez koncern AugustaWestlands), zatrudniająca ponad 3.500 osób; SIPMA S.A. oraz Same-Deutz Polska, będące producentami maszyn i pojazdów rolniczych, Fabryka Łożysk Toczyńskich Kraśnik S.A., Tsubaki-Hoover Sp. z o.o., a także Spomasz S.A. w Bełżycach, Multivac w Jaskowie, Fabryka Maszyn Sp. z o.o. w Janowie Lubelskim, Meprozet w Międzyrzeczu Podlaskim, Warbo w Bogdance, czy Wojskowe

13 Wojciech Zaremba, The Nielsen Company, Dokąd zmierza handel detaliczny w Polsce, <http://retailing.pb.pl/1991502,38941,dokad-zmierza-handel-detaliczny-w-polsce?ref=col3>.

14 http://wyborcza.biz/biznes/1,100896,7789196,Provident_od_stycznia_zarobil_w_Polsce__Czechach_i.html

15 http://www.zagiel.com.pl/nasza_historia.html

Zakłady Inżynieryjne S.A. w Dęblinie. Niewątpliwym problem firm w tej branży są rosnące ceny surowców i materiałów produkcyjnych, utrudniony dostęp do wyrobów niskoprzetworzonych (materiały hutnicze), co efekcie powoduje dalszy spadek konkurencyjności. Problemem jest także niski stopień innowacyjności firm działających w tej branży. Atutem firm (szczególnie MSP) jest z kolei szybkość w dostosowywaniu się do oczekiwań rynku, zagospodarowywanie niszowych obszarów produkcji, czy możliwość produkowania mniejszych serii wyrobów, jakimi nie zawsze są zainteresowane większe podmioty.

Energetyka, sektor paliwowy, chemiczny i wydobywczy

Branża energetyczna ma charakter ponadregionalny. Istotne zjawiska wpływające na jej kształt w województwie lubelskim to m.in. procesy konsolidacji PGE, limity emisji CO₂ wstrzymujące budowę elektrowni węglowej przy Bogdanka S.A., promowanie rozwiązań „ekologicznych”, niezależnie od stanu gospodarki i środowiska. Sektor paliwowy (reprezentowany m.in. przez takie firmy, jak Tezet, Orlen-Petroprofit), a także chemiczny, są wrażliwe na procesy globalizacyjne (wyrażające się choćby w cenach surowców, czy regulacjach prawnych) i politykę kreowaną na szczeblu unijnym. Stanowi on domenę dużych firm, często z udziałem własności Skarbu Państwa. Dla mniejszych podmiotów może z kolei znaleźć się miejsce w sektorze „alternatywnych źródeł energii”.

KWK Lubelski Węgiel Bogdanka S.A. to jedna z nielicznych w Polsce rentownych kopalni węgla kamiennego. W bieżącym roku zyskała prestiżową nagrodę – Orła „Rzeczypospolitej” w kategorii „Najlepsza firma produkcyjna”. Jest jednym z liderów rynku producentów węgla kamiennego w Polsce, wyróżniającym się na tle branży pod względem osiągniętych wyników finansowych, wydajności wydobywania węgla kamiennego oraz planów inwestycyjnych zakładających udostępnienie nowych złóż. Sprzedawany przez Spółkę węgiel kamienny energetyczny stosowany jest przede wszystkim do produkcji energii elektrycznej, ciepłej i produkcji cementu. Odbiorcami Spółki są w głównej mierze firmy przemysłowe, przede wszystkim podmioty prowadzące działalność w branży elektroenergetycznej zlokalizowane we wschodniej i północno-wschodniej Polsce¹⁶. Tym większym sukcesem dla regionu jest uniknięcie jej konsolidacji z grupą Enea.

W przemyśle chemicznym rolę lokalnego lidera pełnią Zakłady Azotowe Puławy S.A., czołowa polska firma branży nawozowo-chemicznej, której produkty są od lat obecne m.in. na rynkach unijnym i amerykańskim. Firma angażuje się także w przedsięwzięcia z zakresu energetyki odnawialnej oraz działania pro-ekologiczne. Jest od lat obecna w zestawieniach 500 największych przedsiębiorstw w rankingach „Polityki” i „Rzeczypospolitej”¹⁷. Jest także jednym z największych pracodawców w regionie, zatrudniając ponad 3 tysiące osób.

16 http://www.lw.com.pl/pl,2,s167,informacje_ogolne.html

17 <http://www.zapulawy.pl/index1.php?dzial=4&lang=PL&node=28&doc=1000417&more=9>

Branża transportowo-logistyczna

Szansą na jej rozwój jest przygraniczne położenie Lubelszczyzny oraz szlaki drogowe i kolejowe wiodące na Białoruś i Ukrainę. Wśród działających już centrów logistycznych są m.in. należące do grup przewozowo-spedycyjnych Schenker i Raben, a także Emperia Holding.

Do lokalnych firm spedycyjnych należą m.in. CEMET S.A. obsługująca głównie rynki przemysłu cementowego, wapienniczego i energetycznego, Zakład Przewozów Towarowych i Przeładunku w Małaszewiczach, wchodzący w skład Przedsiębiorstwa Polskie Koleje Państwowe CARGO S.A., Przedsiębiorstwo Państwowej Komunikacji Samochodowej w Międzyrzecu Podlaskim, Międzynarodowy Transport Drogowy i Spedycja „Europtir” w Międzyrzecu Podlaskim oraz „Jakontrans” w Grabanowie.

W oparciu o umowy o współpracy powiatu chełmskiego z Rejonem Żółkiewskim i Sokalskim na Ukrainie utworzono w oddziale firmy Elewarr Sp. z o.o. w Lubiczy Królewskiej. bazę przeładunkowo-magazynową dla towarów będących przedmiotem handlu polsko-ukraińskiego. Znajdują się tam m.in. elewator zbożowego, mieszczącego 50 tys. ton ziarna, nowoczesne urządzenia do załadunku i rozładunku zbóż, kukurydzy i rzepaku, bocznica kolejowa z mechanicznymi wagami kolejowymi oraz lokomotywa służącej do przetaczania wagonów¹⁸. Kolejne inwestycje w branżę transportowo-spedycyjną wymagać będą z pewnością uprzednich nakładów na infrastrukturę drogową i kolejową. Bez nich, pomimo korzystnego położenia, trudno będzie o poprawę kondycji gospodarki regionu w tej dziedzinie.

Sektor komunalny

Do ważniejszych przedsiębiorstw należą też firmy z branży komunalnej, a wśród nich np. MPWIK, czyli miejska spółka realizująca usługi wodociągowo-kanalizacyjne. Lubelskie wodociągi należą do grona najlepszych firm wodociągowo-kanalizacyjnych w kraju. Spółka jako pierwsza wdrożyła innowacyjne rozwiązanie monitoringu komputerowego pracy sieci wodociągowej oraz opracowała matematyczny model sieci wodno-kanalizacyjnej, dzięki któremu można z dużą dokładnością przewidzieć następstwa awarii i wybrać najkorzystniejsze warianty działań oraz podejmować szybkie i trafne decyzje eksploatacyjne¹⁹. Do znaczących firm tego obszaru należy też KOM-EKO Sp. z o.o., zajmująca się wywozem i utylizacją nieczystości.

Można mieć nadzieję, że firmy z tej branży będą szczególnie aktywnie podejmować działania i inwestycje o charakterze pro-ekologicznym i innowacyjnym, korzystając z dostępnych funduszy i środków pomocowych. Mogą też stać się ważnymi ośrodkami rozwoju w swoich gminach i powiatach.

18 <http://www.elewarr.com.pl/index.php/prt/view/lubycza.html>

19 <http://www.nowapraca.pl/artykuly/zycie/rozne-drogi-jeden-cel-rzeszow-lublin.html>

Przetwórstwo rolno-spożywcze i pokrewne branże

Rolnictwo i przetwórstwo rolno-spożywcze to niezwykle ważne branże dla województwa lubelskiego. Do marek rozpoznawalnych o zasięgu ogólnopolskim należą przede wszystkim Herbapol Lublin S.A. – lider polskiego rynku zielarskiego, Nałęczowianka Sp. z o.o. produkująca wody mineralne oraz Lubelskie Zakłady Tytoniowe. Ważną rolę pełni także Firma Cukiernicza „Solidarność” – jeden z największych i najstarszych producentów wyrobów czekoladowych w Polsce, łączący własne, tradycyjne receptury z nowoczesnymi technologiami produkcji.

Do największych zakładów działających w branży przetwórstwa owoców i warzyw oraz składowania należą m.in.: Chłodnia „Mors” Sp. z o.o. w Zamościu, zajmująca się produkcją i sprzedażą mrożonek oraz świadcząca usługi chłodnicze, Polski Ogród Sp. z o.o. w Rykach, czy Zakład Przetwórstwa Owocowo-Warzywnego VIN-KON – Nieledew Sp. z o.o.; w zakresie przetwórstwa zbożowego do wiodących firm należą m.in.: Lubella S.A. w Lublinie, Chełmskie Zakłady Zbożowe, Zamojskie Zakłady Zbożowe Sp. z o.o., Zakłady Zbożowo-Młynarskie Werbkowice, Elewator Zbożowy ELEWARR Sp. z o.o. Oddział w Krupcu, Wytwórnia Makaronów Domowych POL-MAK S.A. w Ludwinie, As-Babuni Sp. z o.o. w Niemcach, czy też JANEX Producent Kasz Sp. z o.o. w Janowie Lubelskim.

Surowców dla przetwórców i producentów dostarczają zarówno indywidualne gospodarstwa rolne, jak też organizujące się w ostatnich latach grupy producenckie np. Zrzeszenie Producentów Owoców i Warzyw we Franciszkowie w Gminie Mełgiew, Grupa Producentcka Owoców Miękkich i Warzyw w Gminie Frampol, Nadwiślańskie Towarzystwo Producentów Owoców w Wojciechowie, Nadwiślańskie Zrzeszenie Producentów Chmielu w Wilkowie, Zrzeszenie Producentów Owoców i Warzyw w Wandalinie. W województwie działają także cukrownie, mleczarnie, przedsiębiorstwa produkujące wyroby mięsne. Do najbardziej znanych należą: Cukrownia Krasnystaw (będąca oddziałem Krajowej Spółki Cukrowniczej S.A. w Toruniu), Cukrownia „Werbkowice” S.A., Cukrownia „Strzyżów” S.A., Spółdzielnia Mleczarska „Biomlek” w Chełmie, Okręgowe Spółdzielnie Mleczarskie m.in. w Krasnymstawie, Lublinie i Piaskach, Zakłady Mięsne Ł-meat Łuków S.A., Zakład Przetwórstwa Mięsnego Jarosławiec.

Region lubelski ma także tradycje piwowarskie i gorzelnicze, a największymi zakładami tych branż są: Perła Browary Lubelskie S.A., Lubelskie Zakłady Przemysłu Spirytusowego Polmos Lublin Sp. z o.o. wchodzący od niedawna w skład Stock Spirits Group Ltd., Browar Janów Lubelski Sp. z o.o., Podlaskie Gorzelnie Surwin Sp. z o.o., czy Gorzelnia Jagiełło Sp. z o.o. w Pokrówce. W dobie renesansu popularności małych lokalnych browarów i gorzelnii stoją one przed szansą na rozwój i ekspansję przynajmniej na rynku lokalnym. Być może pojawi się też szansa na ratunek dla podmiotów, które w ostatnim okresie znalazły się na skraju upadku (np. działający od ponad 200 lat browar w Zwierzyńcu).

Nowe branże – Business Process Outsourcing (BPO)

Business Process Outsourcing to branża obejmująca tworzenie centrów usługowych świadczących kompleksowe usługi w zakresie księgowości, finansów, technik informacyjnych, obsługi klienta, usług medycznych i pokrewnych oraz prowadzenia badań naukowych. Potencjałem rozwojowym w tej dziedzinie dysponuje Lublin, z rozwiniętym systemem szkolnictwa wyższego, dużą podażą stosunkowo dobrze wykształconej siły roboczej oraz stosunkowo niskimi kosztami pracy, co w połączeniu ze wskaźnikiem bezrobocia, wynoszącym obecnie ok. 10%, jest zachętą do lokowania tego typu przedsięwzięć. W Lublinie działa kilka firm z branży BPO, które świadczą swoje usługi głównie na rzecz dużych koncernów międzynarodowych. Należą do nich: Orange, Inteligo, CRH Żagiel, Telekomunikacja Polska S.A. oraz Polskie Centrum Marketingowe Sp. z o.o.²⁰.

Problemy – brak branż innowacyjnych

Wśród ważniejszych gałęzi przemysłu na Lubelszczyźnie brak jest branż kreujących rozwiązania innowacyjne. Nieliczne firmy są w stanie sfinansować projekty badawczo-rozwojowe o większej skali. Źródła finansowania takich projektów (np. z PO Innowacyjna Gospodarka) nie pozwalają na udział w tego typu przedsięwzięciach firmom z sektora MSP, nie możemy zaangażować dużych środków własnych w B+R.

Problemy – kwestie instytucjonalno-prawne (biurokratyzacja, niestabilność i niejasność przepisów, wysokie koszty pracy itp.)

Znaczna liczba problemów MSP ma swoje źródła w przepisach prawa krajowego, a także jego interpretacjach (dotyczy to głównie prawa podatkowego). W interesie lokalnych przedsiębiorców jest zatem każde działanie obliczone na odbiurokratyzowanie przepisów i zwiększenie zakresu wolności gospodarczej, a także przyjazną współpracę ze strony organów administracji na szczeblu lokalnym.

Problemy – finansowe i rynkowe

Według badań przeprowadzonych w 2004 roku wśród małych i średnich przedsiębiorców działających na terenie Lubelszczyzny do podstawowych barier w rozwoju sami ankietowani zaliczyli oprócz wskazanych wyżej problemów instytucjonalno-prawnych także takie kwestie, jak: brak kapitału oraz niska stabilność finansowa i prawna, silna konkurencja, małe zainteresowanie produktami i usługami, wreszcie brak środków na inwestycje odtworzeniowe i modernizacyjne²¹.

20 <http://www.lubelskie.pl/index.php?pid=1077>

21 Z. Pastuszek, Z. Boguszewski, D. Mazurkiewicz, „Lubelski rynek innowacji”, Lublin 2004, s. 20.

Problemy – brak pomysłu na wykorzystanie dostępnych zasobów kadrowych

Dostępne zasoby kadrowe oczywiście cechują się pewnymi mankamentami. Ale jeśli większość emigrujących z Lublina absolwentów jest w stanie znaleźć satysfakcjonujące finansowo zatrudnienie w innych miastach i regionach, to powstaje pytanie – czego brakuje Lublinowi, aby ich zatrzymać?

Problemy – stereotypy gospodarcze Lubelszczyzny

Lubelszczyzna postrzegana jest jako region zacofany, agrarny, bez infrastruktury dla przedsiębiorców. Sposób postrzegania jest uzależnionych od cech subiektywnych, ale cechy obiektywne, w szczególności zależne od administracji lokalnej różnych szczebli można modyfikować. Czy władze Lublina i Lubelszczyzny, ale także przedstawiciele różnorodnych instytucji znają stereotypy dotyczące naszego miasta i regionu Lublina i potrafią im przeciwdziałać? Czy działania te są w jakikolwiek sposób koordynowane?

2. Obszary wiejskie i ich rola w gospodarce województwa

2.1. Charakterystyka ogólna

Aż 68% obszaru województwa lubelskiego stanowią użytki rolne. Stosunkowo dobre gleby i warunki klimatyczne pozwalają na uprawę zbóż, buraków cukrowych, ziemniaków, roślin pastewnych, owoców i warzyw, chmielu, tytoniu i rzepaku. Województwo lubelskie należy do największych producentów chmielu (ok. 80-82% produkcji krajowej) oraz tytoniu (blisko 40% produkcji krajowej), a także znajduje się w czołówce upraw owoców miękkich (blisko 75% zbiorów malin, 30% porzeczek, 15% truskawek i wiśni pochodzi z Lubelszczyzny), jak również buraków cukrowych (14% krajowych zbiorów)²². Rolnictwo jest silnie powiązane z przemysłem rolno-przetwórczym.

Produkcja rolna znajduje się w przeważającej większości w rękach gospodarstw indywidualnych (zajmują one 96,6% powierzchni wszystkich użytków w województwie oraz 23,3% powierzchni lasów). Średnia cena gruntów rolnych klas I, II i IIa jest o ok. 25% niższa od średniej krajowej (15,6 tys. wobec 20,9 tys./ha), co mogłoby zachęcać do inwestowania w produkcję rolną.

Na powierzchnię gruntów składają się:

- użytki rolne łącznie 63,2%, w tym:
 - grunty orne 49,1%,
 - łąki 9,1%,
 - sady 2,5%,
- lasy 23%,
- pozostałe grunty i nieużytki 13,8%.

Kryzys gospodarczy nie ominął także lubelskiej wsi. W 2009 roku nastąpił spadek produkcji rolnej. Udział produkcji rolnej województwa lubelskiego w skali kraju wynosił w poszczególnych dziedzinach:

- zbiory zbóż – 2869,5 tys. ton (spadek o 9,1%) – 3 miejsce za wielkopolskim i mazowieckim,
- buraków cukrowych – 1341,9 tys. ton (spadek o 1,5%) – 3 miejsce za wielkopolskim i kujawsko-pomorskim),
- pogłowie bydła – 364,1 tys. szt. (spadek o 10,7%) – 7 miejsce,

22 Wg danych GUS za lat 2004-2005.

- pogłowie trzody chlewnej – 936,1 tys. szt. (spadek o 8,0%) – 5 miejsce,
- hodowla drobiu – 6 miejsce (generalnie udział województwa w pogłowie ww. to jedynie ok. 6,5%).

Zalety specyfiki strukturalnej i produkcyjnej województwa to:

- bardziej ekologiczny charakter – 98 kg nawozów mineralnych na ha w 2008-09, gdy średnia krajowa to 188 kg/ha,
- stosunkowo duży stopień mechanizacji, np. liczba ciągników przekracza średnią krajową (11,3 szt. / 100 ha użytków rolnych, przy średniej 9,8; ich liczba wzrosła o 0,7%).

Na sytuację obszarów wiejskich województwa wpływ ma kilka zjawisk:

- utrzymywanie status quo poprzez dopłaty oraz renty rolne, z których korzysta większość gospodarstw,
- niedostosowanie niektórych programów unijnych do realiów wsi (niewykorzystane fundusze na mikroprzedsiębiorstwa wiejskie – złe wymogi, np. ZUS zamiast KRUS – efekt: korzystają z tego niemal wyłącznie firmy budowlane. Świadczy to o tym, jak bardzo np. system ubezpieczeń społecznych wpływa na przedsiębiorczość wiejską).

2.2. Rola Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich

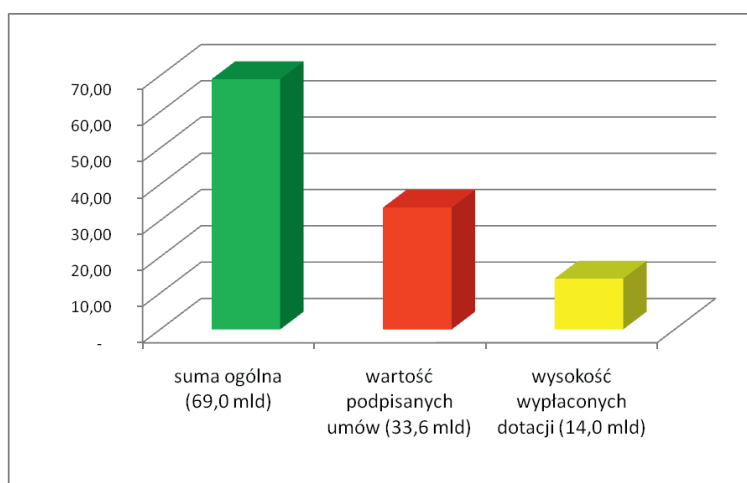
Jednym z najistotniejszych programów operacyjnych mającym na celu rozwój wsi jest Program Rozwoju Obszarów Wiejskich. Jego celami miały być: poprawa konkurencyjności gospodarstw rolnych poprzez ich restrukturyzację, poprawa stanu środowiska oraz krajobrazu poprzez racjonalną gospodarkę ziemią oraz poprawa warunków życia ludności wiejskiej i promocja dywersyfikacji działalności gospodarczej. Jest to niewątpliwy środek do dokonywania stopniowych zmian służących rozwojowi lubelskiej wsi.

Problemy – niedostosowanie kryteriów przyznawania dotacji do realiów wsi oraz mała aktywność podmiotów wiejskich

Niektóre z przewidzianych działań pomimo sporej puli środków nie cieszą się popularnością wśród wnioskodawców. Powodem jest m.in. niedostosowanie wymogów konkursowych do realiów prawnych i ekonomicznych gospodarstw wiejskich, ale także niska aktywność lubelskich rolników i mieszkańców wsi. Szczególnie dotyczy to współpracy w zakresie tworzenia grup producenckich. Problemy dotyczą np. takich projektów jak²³ (rys. 7):

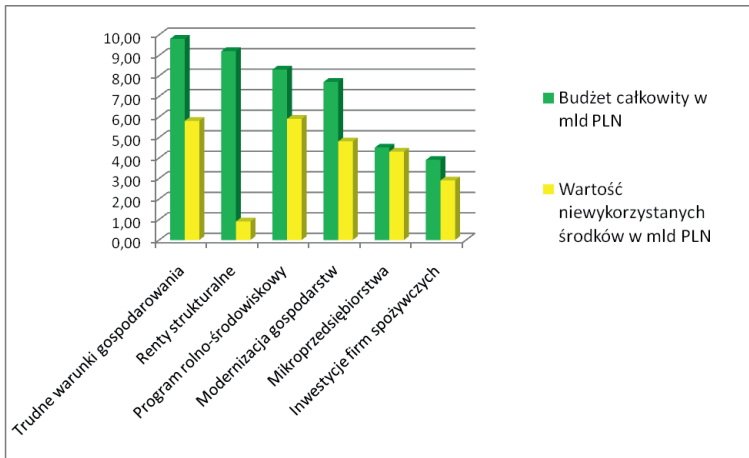
23 Magdalena Kozmana „Niechciany miliard euro na miejsca pracy na wsi”, Rzeczpospolita, 23.04.2010.

- **Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw** – słabe wykorzystanie w skali kraju. W województwie lubelskim podpisano 133 na 866 umów ogółem (15,35%); ale wykorzystana kwota to zaledwie 0,416 mln na 3,078 mln (14,81% kwoty podpisanych w skali kraju umów przypadło na woj. lubelskie – 3 miejsce w Polsce),
- **Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej** – W województwie lubelskim podpisano 239 na 2060 umów ogółem w 2008 r. (11,6% – 3 m. za wielkopolskim i mazowieckim, kwotowo – 39,1 mln na 331,6 mln, tj. 11,8%), w 2009 było to 181 umów na 1533 (11,8% – 2 m. za mazowieckim; kwotowo – 38,8 na 309,5 mln, tj. 9,95%),
- **Grupy producentów rolnych** – w województwie lubelskim podpisano jedynie 8 umów na 328 w kraju (12 m.) na kwotę 0,73 mln złotych wobec łącznej sumy dotacji wynoszącej 54,27 mln (1,34% – 13 m.),
- **Modernizacja gospodarstw rolnych** – w 2007 podpisano w regionie 1451 na 14513 umów w Polsce (10% – 3 m.), kwotowo 7,87%: 179,4 mln na 2278,6 mln; w 2009 roku było to 1296 na 13048 umów (9,93% – 5 m.), kwotowo 198,5 mln na 3761,6 mln (5,27%).

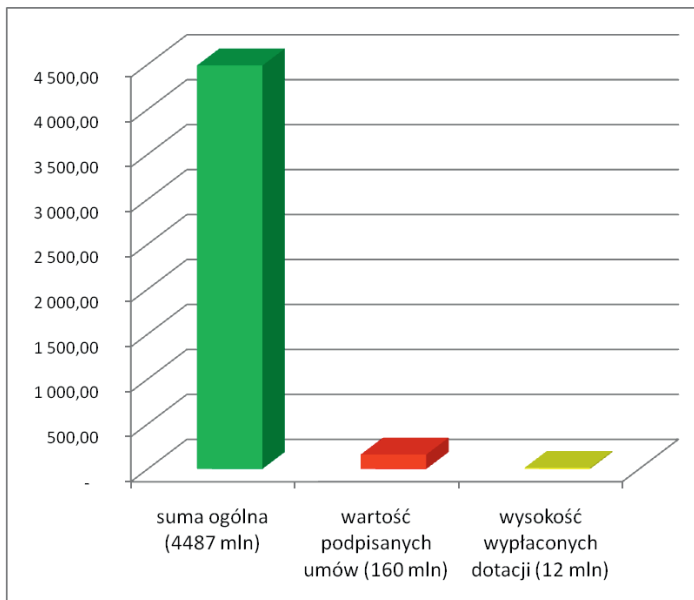

Rys. 8. Ogólny stopień wykorzystania funduszy z PROW w mld złotych, wg danych ARiMR.

Istnieją zatem duże rezerwy w odniesieniu do pobudzenia przedsiębiorczości na obszarach wiejskich. Są dostępne fundusze; konieczna jest edukacja. Mały biznes jako uzupełnienie produkcji rolniczej mógłby zacząć się rozwijać na wsi. Wskazana byłaby większa aktywizacja wspólnot lokalnych – tworzenie klastrów i współpraca producencka na wzór np. „Doliny Nidy” w woj. Podkarpackim. Funkcjonujące już w województwie grupy producenckie jak choćby „Dolina Ekologicznej Żywności”²⁴ istniejąca w ramach Stowarzyszenia Eko-Lubelszczyzna mogłyby stanowić zachętę dla rozszerzenia takich działań na większą skalę.

Rys. 9. Stosunek niewykorzystanych funduszy na główne działania PROW w odniesieniu do całego budżetu w mld złotych, wg danych ARiMR.

Rys. 10. Stopień wykorzystania funduszy z PROW na „Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw” w mln złotych, wg danych ARiMR.

Rozwój produkcji żywności ekologicznej wraz z tworzeniem sieci dystrybucji i zbytu dla wytwarzanych produktów jest szansą dla producentów z terenu województwa. Wskazane wyżej ekologiczne metody (bez nadmiernego stosowania środków chemicznych) oraz tradycyjne metody produkcji mogą pozwolić na stworzenie lubelskiej „marki” kojarzącej się ze zdrową żywnością, a producentom i dystrybutorom dać szansę na rozwój i poprawę konkurencyjności. Według danych za 2006 rok Lubelszczyzna zajmowała 5 miejsce pod względem

liczby certyfikowanych gospodarstw produkujących żywność ekologiczną. Wyprzedzały nas województwa: mazowieckie, podkarpackie, małopolskie i świętokrzyskie. W regionie funkcjonowało 371 gospodarstw certyfikowanych o łącznej powierzchni 4934,3 ha, a 701 było w okresie przekształcania. Największe zagęszczenie tego typu gospodarstw znajdowało się w powiecie: lubartowskim (55 certyfikowanych gospodarstw), a także chełmskim (43), ryckim (20), parczewskim (19) oraz lubelskim (17 gospodarstw)²⁵. W porównaniu do potencjału, jakim w tym zakresie dysponuje województwo jest to jednak wynik, który należałoby poprawić.

Warto jednak dodać, że certyfikacja wiąże się ze spełnieniem szeregu wymogów formalnych, które właściwsze byłyby dla dużych producentów niż rodzinnych gospodarstw. Liberalizacja regulacji w tym zakresie (choćby na wzór francuski, czy holenderski) przyczyniłaby się do niewątpliwego wzrostu zainteresowania taką działalnością ze strony lubelskich rolników.

2.3. Inwestycje zagraniczne na lubelskiej wsi

Potencjał produkcyjny Lubelszczyzny, szczególnie w zakresie produkcji warzyw i owoców przyciąga zagranicznych inwestorów. Wśród nich są m.in.:

- Materne Polska Sp. z o.o. w Łopatkach z udziałem kapitału belgijskiego, będąca znanym producentem przetworów owocowo-warzywnych,
- Uren Novaberry Sp. z o.o. – firma z kapitałem brytyjskim. Jej oferta to mrożone owoce i warzywa oraz mrożone przeciery owocowe. Główne kierunki eksportu firmy to rynki Wielkiej Brytanii, Francji, Danii, Norwegii, Szwecji, Niemiec i Łotwy. Inwestor uruchomił swój zakład w Gminie Bełżyce ze względu na dostępność surowców niezbędnych do produkcji,
- Osmofrost Sp. z o.o. z udziałem kapitału niemieckiego, produkująca mrożone owoce i warzywa,
- Nałęczowianka Sp. z o.o. w Nałęczowie z kapitałem francusko-szwajcarskim firmy Nestle Polska S.A., produkująca wody mineralne oraz napoje.

Inne podmioty obecne w tej branży to m.in.: LST-Polska Sp. z o.o. zajmująca się skupem, produkcją i sprzedażą owoców, Biłgorajska Wytwórnia Win Ambra S.A. z kapitałem niemieckim prowadząca produkcję win, czy też działający w Chełmie Ybbstaler Fruchtsaft – producent zagęszczonych soków owocowych.

25 <http://www.invest.lubelskie.pl/?i=96>

3. Zrównoważony rozwój – diagnoza sytuacji

3.1. Uwagi ogólne

Rozwój regionu powinien następować w oparciu o konstytucyjną zasadę rozwoju zrównoważonego. Musi więc on uwzględniać zachowanie spójności funkcjonalno-przestrzennej, ze szczególnym uwzględnieniem jakości środowiska naturalnego. Zapisy Konstytucji, Ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, Prawo ochrony środowiska nakazują, aby w opracowywanych planach i programach rozwojowych uwzględniać rozwój zrównoważony. Jakkolwiek Lubelszczyzna nie ma strategii rozwoju zrównoważonego, wydaje się, że władze są świadome konieczności takiego rozwoju. Świadczy o tym analiza dokumentów strategicznych i planów rozwojowych województwa i Lublina.

Misją Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego jest uruchomienie procesów rozwojowych w regionie umożliwiających trwały i zrównoważony rozwój województwa, przyczyniających się do poprawy jakości życia i wzrostu dobrobytu mieszkańców Lubelszczyzny. Rozwój zrównoważony jest także kanwą Programu Ochrony Środowiska, gdzie za cel nadrzędny przyjęto osiągnięcie trwałego i zrównoważonego rozwoju społeczno-gospodarczego Lubelszczyzny poprzez zwiększenie konkurencyjności województwa oraz optymalne wykorzystanie jego wewnętrznych potencjałów rozwojowych. Do rozwoju zrównoważonego odnosi się też plan zagospodarowania przestrzennego. Wskazano w nim na konieczność tworzenia warunków do zrównoważonego rozwoju województwa i podnoszenia poziomu i jakości życia mieszkańców. Na wymóg poszanowania zasad rozwoju zrównoważonego wskazują ponadto: RPO WL (PO 6 Środowisko i czysta energia), PO Infrastruktura i Środowisko (poprzez realizowanie inwestycji związanych z ochroną środowiska), Program Rozwoju Obszarów Wiejskich (Oś 2 Poprawa środowiska naturalnego i obszarów wiejskich). W świetle przywołanych dokumentów wydaje się, że rozwój zrównoważony stanowi istotny priorytet rozwoju Lubelszczyzny. Nie oznacza to jednak, że województwo ocenić należy wysoko pod względem osiągnięcia celów rozwoju zrównoważonego. Polepszenie warunków i jakości życia mieszkańców, poprawa stanu środowiska i warunków gospodarowania napotykać na liczne problemy i ograniczenia. Dla potrzeb ich określenia przeprowadzono, w ramach diagnozy sytuacyjnej, analizę porównawczą. Dokonywana ona była pod kątem charakterystyki przestrzenno-ekologicznej, ekonomicznej, społecznej.

3.2. Podsystem gospodarczy

Poziom zrównoważonego rozwoju gospodarczego Lubelszczyzny oceniono na podstawie 14 czynników oraz danych dotyczących jednostek gospodarczych. Zgodnie z nimi, województwo w sferze gospodarczej rozwija się. W porównaniu do roku 2001 zauważyć można ożywienie gospodarcze; właściwie wszystkie zmiany mają charakter pozytywny. W szczególności:

- zwiększa się liczba osób pracujących, w tym pracujących w sferze przemysłowej i usługach,
- wzrastają nakłady na działalność innowacyjną, nakłady na BR, nakłady na środki trwałe,
- zwiększa się, aczkolwiek nieznacznie, liczba podmiotów gospodarczych,
- wzrasta wartość dodana ogółem i w przeliczeniu na mieszkańca,
- korzystna jest struktura gospodarcza z punktu widzenia struktury własnościowej (dominacja sektora prywatnego),
- wzrastają wynagrodzenia osób zatrudnionych,
- rośnie przewaga sektora usług (sekcja O), a także sektora obsługi nieruchomości (sekcja K) i turystyki (sekcja H).

Z drugiej strony oceniając podsystem gospodarczy województwa na tle danych ogólnopolskich należy podkreślić zacofanie gospodarcze Lubelszczyzny. Województwo lubelskie cechuje się dużym zróżnicowaniem wewnątrz regionalnym wskaźnika PKB/1 mieszkańca oraz udziału poszczególnych podregionów w wartości PKB. Wartość PKB ogółem stanowi jedynie 3,8% PKB dla całego kraju; według PKB na mieszkańca województwo plasuje się na przedostatnim miejscu w kraju. Efektem tego jest niższe od przeciętnego (3158) wynagrodzenie oraz wyższa w stosunku do średniej krajowej (9,5%) stopa bezrobocia (12,8%), co przyczynia się do ubożenia społeczeństwa.

Zaliczenie województwa lubelskiego do najniższej klasy atrakcyjności inwestycyjnej nie daje szans na duży napływ inwestycji zagranicznych w ciągu najbliższych lat. Szansę na zwiększenie nakładów inwestycyjnych stanowią środki z funduszy strukturalnych, jednak ze względu na niską zdolność regionu do współfinansowania projektów, średnioroczne środki wspólnotowe dostępne dla województwa przewyższają jego zdolności absorpcyjne. Analiza potencjału innowacyjnego regionu lubelskiego na tle innych województw wskazuje na średni udział nakładów na badanie i rozwój w przychodach ze sprzedaży oraz o połowę niższą od przeciętnej wysokość tych nakładów w przeliczeniu na jednego pracującego. Również nakłady inwestycyjne na mieszkańca stanowią ok. 60% średnich nakładów krajowych. Do niekorzystnych trendów zaliczyć należy spadek liczby jednostek gospodarczych zajmujących się przemysłem, co świadczy o likwidacji zakładów przemysłowych. Bardzo mała liczba firm wysokiej technologii, będących nośnikami postępu technicznego, w zestawieniu z powyższymi wskaźnikami wskazuje na niski stopień nowoczesności struktury gospodarczej regionu i zapóźnieniu technologicznym.

Niejednoznacznie ocenić należy wzrost produkcji sprzedanej. Niewątpliwie z punktu widzenia gospodarczego wzrost ten można interpretować pozytywnie. Brak jest jednak danych dotyczących kosztów środowiskowych tej produkcji. Ponadto w stosunku do średniej krajowej (24527), poziom ten jest wciąż niewystarczający.

Zasadniczymi problemami regionu w podsystemie gospodarczym są:

- niski poziom rozwoju gospodarczego regionu (słabnąca dynamika wzrostu), wyrazem czego jest wielkość wytworzonego Produktu Krajowego Brutto na 1 mieszkańca, z wartością o 30% niższą od przeciętnej krajowej,
- niskie nakłady inwestycyjne w gospodarce połączone z wysokim stopniem zużycia środków trwałych,
- niski poziom innowacyjności firm, luka technologiczna w sferze produkcyjnej w regionie a między światowymi osiągnięciami, niski poziom zaawansowania nowych technologii oraz wdrożeń postępu technicznego,
- niski stopień nasycenia przedsiębiorczością,
- słaby ekonomicznie sektor małych i średnich przedsiębiorstw,
- dominacja w gospodarce sektorów tradycyjnych i niewielki udział w produkcji i usługach działów wysokiej i średnio-wysokiej techniki,
- niewielkie zaangażowanie bezpośrednich inwestycji zagranicznych,
- niekorzystna struktura przedsiębiorstw ze względu na wielkość zatrudnienia (zdecydowana dominacja mikroprzedsiębiorstw),
- niska konkurencyjność produktowa, technologiczna i ekologiczna firm połączona ze stosunkowo niskim poziomem innowacyjności przedsiębiorstw,
- niedostatek kapitałów własnych przedsiębiorstw połączony z trudnym dostępem do finansowania zewnętrznego,
- wysoki stopień zużycia aparatury naukowo-badawczej w jednostkach badawczo-rozwojowych,
- możliwość wykorzystania pomocy publicznej dla rolnictwa na cele konsumpcyjne kosztem inwestycji,
- niewykorzystanie szans restrukturyzacji gospodarki regionu w ramach polityki strukturalnej Unii Europejskiej,
- niska efektywność wykorzystania terenów przemysłowych,
- ryzyko niepewnej jakości infrastruktury,
- mało skuteczna promocja możliwości inwestycyjnych,
- miejscowe problemy ze spełnianiem wymogów ekologicznych.

Reasumując, poziom zrównoważenia gospodarczego regionu należy ocenić nisko. Pomimo ożywienia gospodarczego w stosunku do lat ubiegłych, województwo lubelskie na tle danych ogólnopolskich cechują niskie wskaźniki, wskazujące na znaczne zapóźnienie, niski poziom rozwoju technologicznego, niską innowacyjność. W świetle dostępnych danych nie jest możliwa w pełni ocena podsystemu gospodarczego z punktu widzenia realizacji rozwoju

zrównoważonego. Wynika to z braku informacji dotyczących społecznych i środowiskowych kosztów gospodarowania, wpływu przemysłu na jakość życia ludności i oddziaływania na środowisko (zob. tab. 1, 2).

Tab. 1. Czynniki badane w podsystemie gospodarczym

Czynnik	Rok 2002	Rok 2008
PKB ogółem	32776	45361 ^{x)}
PKB na mieszkańca	14905	20913 ^{x)}
Wartość dodana brutto ogółem	28986	39683 ^{x)}
Wartość brutto dodana na 1 pracującego	39160	52084 ^{x)}
Nakłady na działalność BR na 1 mieszkańca	63	111
Nakłady inwestycyjne na 1 mieszkańca	1579	3526
Nakłady na działalność innowacyjną w przedsiębiorstwach przemysłowych	541102	827420
Produkcja sprzedana przemysłu na 1 mieszkańca	6262	10694
Wynagrodzenie miesięczne brutto	1941	2771
Aktywni zawodowo pracujący	936000	985000
Zatrudnieni w sektorze przemysłowym	107989	113289
Zatrudnieni w usługach	224438	250018
Zatrudnieni w rolnictwie	277393	277661
Nakłady brutto na środki trwałe	5075	8279

Uwaga: symbolem „X” oznaczono dane za rok 2007.

Tab. 2. Liczba podmiotów gospodarczych

	Rok 2002	Rok 2008
Ogółem	149 411	154 595
sektor publiczny	5 933	5 701
sektor prywatny	143 478	148 894
Sekcja A – Rolnictwo, łowiectwo i leśnictwo	5 553	4 405
Sekcja B – Rybactwo	27	38
Sekcja C – Górnictwo	101	143
Sekcja D – Przetwórstwo przemysłowe	13 195	12 655
Sekcja E – Wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz i wodę	228	232
Sekcja F – Budownictwo	14 400	16 573
Sekcja G – Handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, motocykli oraz artykułów użytku osobistego i domowego	54 522	51 563

	Rok 2002	Rok 2008
Sekcja H – Hotele i restauracje	3 816	4 063
Sekcja I – Transport, gospodarka magazynowa i łączność	11 454	11 489
Sekcja J – Pośrednictwo finansowe	5 497	6 014
Sekcja K – Obsługa nieruchomości, wynajem i usługi związane z prowadzeniem działalności gospodarczej	17 481	19 101
Sekcja L – Administracja publiczna i obrona narodowa; obowiązkowe ubezpieczenia społeczne i powszechne ubezpieczenie zdrowotne	2 261	2 438
Sekcja M – Edukacja	4 139	5 094
Sekcja N – Ochrona zdrowia i pomoc społeczna	7 329	8 576
Sekcja O – Działalność usługowa, komunalna, społeczna i indywidualna, pozostała	9 403	12 208

3.3. Podsystem społeczny

Analiza podsystemu społecznego przeprowadzona została przy wykorzystaniu 27 cech. Dotyczyły one zmian demograficznych, zdrowotnych, mieszkaniowych, poziomu bezrobocia i ubóstwa. Z analizy uzyskanych danych wynika, że do zmian korzystnych zaliczyć należy:

- poprawę warunków mieszkaniowych, na co wskazuje wzrost powierzchni użytkowej oraz wzrost liczby mieszkań oddanych do użytku,
- wzrost liczby absolwentów szkół wyższych, co świadczy o umocnieniu rangi Lubelszczyzny jako ośrodka akademickiego,
- zmniejszenie liczby bezrobotnych, w tym kobiet niepracujących,
- zwiększenie liczby ofert pracy,
- zmniejszenie poziomu przestępczości, przy jednoczesnym zwiększeniu poziomu wykrywalności sprawców przestępstw,
- poprawę dostępności do sieci kanalizacyjnej i wodnej, co świadczy o poprawie jakości życia mieszkańców,
- zmniejszenie liczby osób korzystających z pomocy społecznej, a także zmniejszenie liczby osób zalegających z opłatami, świadczące o zmniejszeniu się skali ubóstwa,
- zwiększenie liczby ZOZ, a więc poprawa dostępności lekarzy I-go kontaktu,
- wzrost wynagrodzenia w stosunku do średniej krajowej,

- spadek umieralności niemowląt,
- zmniejszającą się migrację, co świadczy o poprawie atrakcyjności województwa, jako miejsca zamieszkania,
- zwiększenie liczby pojazdów, świadczące o poprawie zamożności mieszkańców.

Do niekorzystnych tendencji zaliczyć można:

- zwiększenie liczby wypadków drogowych oraz śmiertelności ofiar, co świadczy o zmniejszeniu bezpieczeństwa drogowego (jest to też efektem wzrostu natężenia w ruchu drogowym),
- wzrost zużycia energii elektrycznej na mieszkańca, co powoduje zwiększenie presji na środowisko,
- zwiększenie liczby bezrobotnych z wyższym wykształceniem, świadczące o niedostosowaniu szkolnictwa wyższego do potrzeb rynku pracy, a także jego przesyleniu,
- niski udział mieszkańców w korzystaniu z dóbr kultury oraz niskie nakłady na kulturę, co świadczyć może o zacofaniu kulturalnym regionu,
- zmniejszenie liczby czytelników bibliotecznych,
- zmniejszenie liczby mieszkańców oraz ujemne saldo migracji.

Niejednoznacznie ocenić należy zmiany ludnościowe. Pomimo wzrostu liczby urodzeń, a także liczby ludności w wieku produkcyjnym, spadła ogólna liczba mieszkańców. Zaobserwować można także zjawisko migracji ludności do stref podmiejskich, co przyczynia się do nasilenia zjawiska suburbanizacji. Dodatkowo powoli zauważalne stają się niekorzystne zmiany w strukturze wieku ludności; spada liczba osób w wieku przedprodukcyjnym. Należy przy tym nadmienić, że dla potrzeb projektu nie przeprowadzono oceny jakości życia przez mieszkańców.

Wymienione wyżej niekorzystne trendy i zjawiska, a także zjawiska będące efektem ekstensywnego rozwoju regionu są źródłem zagrożeń dla społecznego rozwoju zrównoważonego regionu. Na podstawie analizy danych statystycznych, raportów regionalnych i dokumentów określono problemy dotyczące podsystemu społecznego. W szczególności obejmują one (zob. także tab. 3):

- stosunkowo niski poziom zatrudnienia w Lublinie na tle innych miast, niekorzystną strukturę bezrobocia (duży udział osób długotrwale bezrobotnych oraz absolwentów szkół wyższych);
- migrację ludności o wysokich kwalifikacjach,
- tendencje starzenia się ludności,
- dalsze utrzymywanie się marginalizacji i ubóstwa społecznego; miejscowo niska zamożność mieszkańców,
- w dalszym ciągu zbyt niskie w stosunku do reszty kraju wynagrodzenia,
- wąskie gardła w obsłudze komunikacyjnej ośrodków miejskich, oraz niedobór miejsc parkingowych przy jednostkach administracji publicznej,
- znaczące zapóźnienie w zakresie infrastruktury technicznej, w tym szczególnie niski wskaźnik gęstości sieci drogowej i kolejowej,

- niewystarczającą i przestarzałą infrastrukturę transportu publicznego,
- przestarzałą bazę szkolno-edukacyjną (budynki szkolne wymagające remontu i modernizacji, niskie nasycenie placówek szkolnych w sprzęt dydaktyczny i informatyczny),
- pogarszanie się warunków edukacyjnych na terenach wiejskich,
- postępujące procesy dezintegracji rodziny i ograniczania jej funkcji w społeczeństwie,
- utrwalanie i powiększanie gett socjalnych na obszarach miejskich,
- wzrost zagrożenia patologiami społecznymi (alkoholizm, narkomania, przemoc w rodzinie),
- brak wykorzystania potencjału przestrzeni wspólnych w miastach,
- postępowanie degradacji technicznej zabudowy osiedli miejskich,
- niedostateczny rozwój bazy usług związanych ze sportem i rekreacją,
- brak wystarczających zasobów finansowych ośrodków kulturalnych, bibliotek itd., pozwalających na organizację atrakcyjnych imprez, zakup nowych zbiorów.

Tab. 3. Czynniki badane w podsystemie społecznym

Czynnik	Rok bazowy	2008
Ludność	2211601	2166967
Liczba urodzeń	21709	22800
Ludność w wieku produkcyjnym	1419906	1452305
Migracje	47435	45298
Saldo migracji	-9881	-5135
Absolwenci szkół wyższych	10711	14654
Stopa bezrobocia rejestrowanego	18,5	11,2
Udział kobiet wśród bezrobotnych	88977	53968
Bezrobotni z wyższym wykształceniem	8548	11366
Liczba ofert pracy	213	569
Wskaźnik zatrudnienia	48,2	50,4
Przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania na 1 os.	21,5 ^{x)}	24,6
Mieszkania oddane do użytkowania	4934	7400
Zaległości w opłatach za mieszkanie	15300	10683
Przeciętne wynagrodzenie w relacji do średniej krajowej	86,7 ^{x)}	87,8
Osoby korzystające ze świadczeń pomocy społecznej na 10 tys. ludności	786,6 ^{x)}	613,4
Przeciętna liczba emerytów/rencistów	591238	552021
ZOZ	745	893
Zgony niemowląt na 1000 urodzeń	7,8	6,4

Czynnik	Rok bazowy	2008
Przestępstwa ogółem	65757 ^{x)}	50032
Wskaźnik wykrywalności przestępstw	66,8 ^{x)}	69,6
Korzystający z wodociągu	77,1	80,2
Korzystający z kanalizacji	43	46,2
Zużycie energii elektrycznej na 1 mieszkańca	601,6	673,3
Czytelnicy w ciągu roku	457457	394544
Samochody osobowe na 1000 ludności	253	382
Ofiary śmiertelne wypadków	354	372

Uwaga: jako rok bazowy przyjęto 2001, w przypadku braku danych z tego roku przyjmowano rok 2002 – oznaczono symbolem „X”.

3.4. Podsystem ekologiczny

Ocena podsystemu ekologicznego przeprowadzona została przy użyciu 16 czynników (tab. 4). Jej uzupełnienie stanowiła analiza jakościowa stanu środowiska, przeprowadzona w oparciu o dane GUS, WIOŚ.

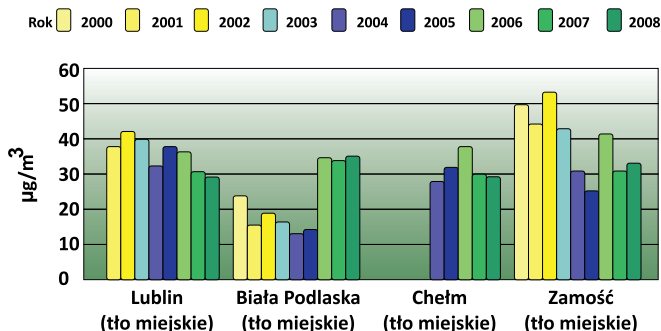
Tab. 4. Czynniki badane w podsystemie ekologicznym

Czynnik	Rok bazowy	2008
Emisja zanieczyszczeń pyłowych	7196	3379
Emisja zanieczyszczeń gazowych		4905
Oczyszczalnie ścieków	317	320
Ludność obsługiwana przez oczyszczalnie	1086653	1125663
Zużycie wody dla celów przemysłowych	98067	112113
Zużycie wody przez gospodarstwa domowe	58281	57799
Odpady wytworzone w ciągu roku	3670	4449
Ludność korzystająca a czyszczalni ścieków	49% ^{x)}	52%
Ścieki odprowadzone	55418	50811
Ścieki oczyszczone razem	53938	49200
Przepustowość oczyszczalni z podwyższonym usuwaniem miogenów	98063	270713
Parki spacerowo-wypoczynkowe	1061 ^{xx)}	1128
Zieleń uliczna	456 ^{xx)}	489
Lasy gminne	959 ^{xx)}	1043
Grunty zdegradowane wymagające rekultywacji	3464 ^{xxx)}	3359
Požary łąk, nieużytków	11060 ^{xxx)}	4334

Uwaga: jako rok bazowy przyjęto 2001, w przypadku braku danych z tego roku przyjmowano rok 2002 – oznaczono symbolem „x”, rok 2004 – oznaczono symbolem „xx”, rok 2003 – oznaczono symbolem „xxx”.

Województwo lubelskie jest regionem słabo uprzemysłowionym, co sprawia, że należy do najczystszych ekologicznie. Charakteryzuje się dużą różnorodnością biologiczną i krajobrazową. Obszary chronione zajmują 22,7% powierzchni Lubelszczyzny. Oceniając stan lasów należy zaznaczyć, że w województwie występuje niższa niż w kraju lesistość (23,2%), czemu towarzyszy nierównomierne rozmieszczeni lasów. Stan lasów jest zagrożony poprzez czynniki abiotyczne, biotyczne i antropogeniczne. Powierzchnia drzewostanów uszkodzonych oddziaływaniem gazów i pyłów stanowi ok. 60% powierzchni lasów: są to głównie uszkodzenia słabe. W ostatnich latach (2004-2006) zalesiano średnio ok. 640 ha/rok gruntów nieleśnych, co znacznie odbiega od średniej rocznej powierzchni gruntów przewidzianej do zalesienia w latach 2001-2020 (3,2 tys. ha/rok). Istotnym problemem jest też utrzymanie i pielęgnacja 71 obszarów chronionych na terenie Lubelszczyzny w ramach Europejskiej Sieci Natura 2000.

Biorąc pod uwagę ocenę jakości powietrza wyniki badań z 2009 r. dotyczyły następujących substancji: benzen, dwutlenek azotu, dwutlenek siarki, ołów, tlenek węgla, ozon, pył, arsen, kadm, nikiel, benzo/a/piren. Stężenie ww. substancji wskazuje, poza PM₁₀, na zadowalający stan powietrza. Głównym celem jest utrzymanie jakości powietrza na tym samym lub lepszym poziomie. Dotyczy to także oceny zanieczyszczenia SO₂ i NO_x ze względu na ochronę roślin. W przypadku zakładów szczególnie uciążliwych 99% emisji stanowi dwutlenek węgla. Powstaje we wszystkich procesach spalania paliw oraz w procesie produkcji cementu. Od 2002 r. jego emisja utrzymuje się na stałym poziomie. W latach 2000-2008 w województwie nastąpił także spadek emisji pyłów o ok. 41%. Odstępstwem jest znacząca emisja pyłu drobnego o średnicy ziaren < 10 µm, z uwagi na stwierdzenie przekroczenia standardów emisyjnych dla tej frakcji. Istotny problem stanowi zanieczyszczenie powietrza pyłem PM₁₀, w tym przekraczanie poziomu dopuszczalnego dla stężeń 24-godzinnych. W latach 2000-2008 standard nie był dotrzymywany w Lublinie, Łęcznej, Białej Podlaskiej, Zamościu. Powodem przekroczeń była niska emisja i emisja liniowa. Duża zmienność stężeń SO₂ i PM₁₀ w ciągu roku, wzrastająca w okresie jesienno-zimowym wskazuje, że na poziom ten ma wpływ emisja pochodząca ze spalania paliw na cele grzewcze (rys. 11).

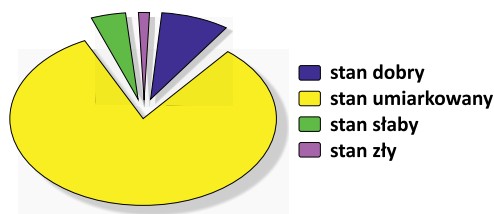
Rys. 11. Średnie roczne stężenie pyłu PM₁₀ na wybranych stanowiskach pomiarowych.

Źródło: WIOŚ.

Niezadawalająco ocenić należy wykorzystywanie odnawialnych źródeł energii. Według danych Urzędu Regulacji Energetyki produkcja energii odnawialnej w 2006 roku w województwie lubelskim wynosiła 11 732,5 MWh¹³ (w tym elektrownie na biogaz – 7 692,2 MWh, elektrownie wodne – 4 040,3 MWh), co stanowi 0,6% produkcji energii całkowitej województwa. Niższa produkcja miała miejsce tylko w województwie podlaskim.

Jakość wód powierzchniowych w województwie lubelskim uwarunkowana jest stanem wyposażenia miast oraz ośrodków gminnych w urządzenia ochrony wód oraz ich efektywność. Zakłady przemysłowe właściwie nie odprowadzają ścieków słabo oczyszczonych czy surowych. Dotyczy to natomiast gospodarstw wiejskich, gdzie z powodu niskiej sanitacji, surowe ścieki odprowadzane są do zbiorników wodnych. W gminach wiejskich znacznym zagrożeniem jest wywożenie ścieków na pola. Poza tym nieszczelności czy brak dna w zbiornikach do magazynowania ścieków powodują przedostawanie się nieczystości do ziemi. W aglomeracjach miejskich problemem jest natomiast brak ujęć wód opadowych w systemach kanalizacyjnych. Systemy te są niesprawne i niedrożne.

Z przeprowadzonej w 2008 r. oceny jakości wód (rys.) wynika, że o stanie poniżej dobrego decydują głównie zanieczyszczenia organiczne (ChZT, OWO), w mniejszym stopniu związki biogenne, wśród których przekroczenia wartości granicznych występowały dla fosforu ogólnego i azotu Kjeldahla (rys. 12).

Rys. 12. Klasyfikacja stanu ekologicznego jednolitych części wód w województwie w 2008 r.

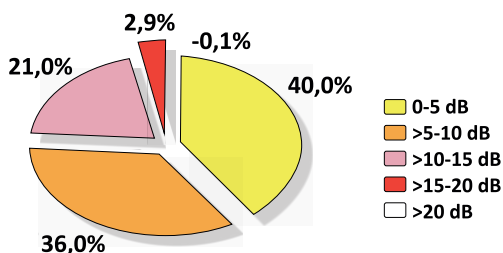
Źródło: WIOŚ.

Biorąc pod uwagę lata 2000-2008 stężenia poszczególnych zanieczyszczeń wykazują tendencję spadkową. Ocena jakości wód podziemnych wykazała, że ponad 30% wód zaliczona została do wysokiej klasy jakości. Niezadawalająco wypadło 18% wód. W obszarze gospodarki wodnej znacznym problemem są również występujące lokalnie deszcze, które są przyczyną zagrożeń powodziowych (województwo znajduje się w grupie pięciu najbardziej narażonych). Zakres powodzi zależy od retencyjności wodnej gleb i stanu infrastruktury powodziowej (200 km wałów).

Z punktu widzenia generowanych odpadów, szacuje się, że w województwie lubelskim w roku 2008 wytworzono ich ok. 4449 tys. ton, z czego 372 tys. ton stanowiły odpady komunalne. Ludność objęta zbiórką odpadów stanowiła 76% populacji. Jednakże jedynie 18 tys. t. było odpadami wyselekcjonowanymi. 68%

wszystkich odpadów stanowiły odpady przemysłowe, głównie powstające przy płukaniu i oczyszczaniu kopaliny. Odzyskowi poddano 3826 tys. ton odpadów, zaś unieszkodliwiono 670. Odzysk odpadów wytworzonych przez przedsiębiorstwa z województwa lubelskiego prowadzony był w dużym stopniu poza województwem.

W zakresie hałasu, badania poziomu hałasu wykazały występowanie wysokich wartości. W województwie lubelskim najbardziej niekorzystne warunki pod względem klimatu akustycznego występują w Lublinie, gdzie na wszystkich badanych odcinkach stwierdzono przekroczenie wartości dopuszczalnych. Wynika to przede wszystkim ze zwiększenia o ok. 40% liczby samochodów osobowych i pojazdów ciężarowych o 20%. Hałas pochodzący z pojazdów szynowych odgrywał niewielką rolę, nie zidentyfikowano odcinków linii kolejowych o natężeniu ruchu przekraczającym 60000 pociągów rocznie (rys. 13).

Rys. 13. Udział przekroczeń hałasu dobowego dla pory dziennej w latach 2000-2008 dla województwa, źródło: WIOŚ.

Istotnym komponentem środowiska jest gleba. Pod względem klasyfikacji gleboznawczej, województwo lubelskie wyróżnia się największą w kraju łączną powierzchnią użytków rolnych I i II klasy bonitacyjnej (136 833 ha) i jednym z najwyższych udziałów powierzchni tych klas w ogólnej powierzchni użytków rolnych. Generalnie skażenie gleb metalami ciężkimi jest niewielkie, wysokie jest natomiast jej zakwaszenie. Poziom kwasowości jest wyższy niż w innych regionach kraju.

Innym problemem jest degradacja gleb. Jest ona spowodowana przez przemysł wydobywczy. Największy wpływ na zmiany powierzchni ziemi wywiera działalność KWK Bogdanka (powiat łęczyński), powodująca powstawanie hałd odpadów ze skał dołowych, niecek osiadań, często także rozlewisk w powstałych nieckach. Na degradację gleb wpływa również eksploatacja piasków, żwirów, skał węglanowych.

Oceniając podsystem ekologiczny zaznaczyć należy generalnie poprawę stanu środowiska w województwie lubelskim. Zmniejszeniu ulega oddziaływanie na środowisko, co przyczynia się do poprawy jakości życia mieszkańców. Większość zaobserwowanych trendów ma charakter pozytywny, co pozwala ocenić poziom zrównoważonego rozwoju ekologicznego jako dość wysoki. Jednakże,

biorąc pod uwagę stan przyrody i bioróżnorodności, w województwie występują liczne zagrożenia o charakterze naturalnym i antropogenicznym. Zagrożenia naturalne związane są z warunkami meteorologicznymi i hydrogeologicznymi. Należą do nich susze glebowe oraz duże, lokalne opady deszczu. Dominującym zagrożeniem jest działalność gospodarcza i bytowa człowieka. Występujące tutaj problemy i zagrożenia zestawiono w tabeli 5.

Tab. 5. *Problemy występujące w podsystemie ekologicznym*

Obszar	Problemy
Powietrze	<ul style="list-style-type: none"> • Emisja zanieczyszczeń komunikacyjnych • Niska emisja pyłu PM10 • Brak wykorzystania odnawialnych źródeł energii
Gospodarka wodna	<ul style="list-style-type: none"> • Niedostateczna infrastruktura przeciwpowodziowa i jej zły stan • Braki w zakresie małej retencji w aspekcie ochrony przed suszą • Niska jakość wód powierzchniowych spowodowana odprowadzaniem ścieków komunalnych • Niedostateczna długość sieci kanalizacyjnych bądź brak systemu odbioru ścieków z niektórych gmin • Niski stopień infrastruktury służącej odprowadzaniu wód na terenach miejskich
Zachowanie bioróżnorodności	<ul style="list-style-type: none"> • Brak inwentaryzacji i waloryzacji przyrodniczej województwa • Brak działań służących wzmocnieniu różnorodności biologicznej
Gospodarka leśna	<ul style="list-style-type: none"> • Brak nadzoru nad gospodarką w lasach niepaństwowych • Zwiększenie poziomu zalesienia • Ochronę i poprawę stanu drzewostanów
Gleby	<ul style="list-style-type: none"> • Zakwaszenie gleb obniżające ich przydatność rolniczą • Degradacja powierzchni ziemi spowodowana przemysłem
Odpady	<ul style="list-style-type: none"> • Zbyt mała ilość mieszkańców objęta zorganizowanym systemem zbierania odpadów • Słabo rozwinięty system selektywnej zbiórki odpadów • Brak wystarczającej ilości instalacji do odzysku • Systematyczny wzrost ilości wytwarzanych odpadów w przemyśle
Hałas	<ul style="list-style-type: none"> • Wysokie zagrożenie hałasem mieszkańców Lublina. • Emisja hałasu komunikacyjnego, zwłaszcza z dróg o dużym natężeniu ruchu. • Brak obwodnic dla miast narażonych na duży ruch tranzytowy

Problemy – brak pomysłu na wykorzystanie atutów środowiskowych Lublina

Pomimo występujących zagrożeń dla środowiska naturalnego Lubelszczyzna jest jednym z najczystszych regionów kraju. Promocja walorów regionu przerzucona na barki indywidualnych oferentów agroturystyki jest nieskuteczna. Dodatkowo brakuje pomysłu na promocję regionu i miasta jako miejsca, które – w połączeniu z potencjalnymi ofertami zatrudnienia – gwarantuje wspaniałe warunki do zamieszkania, edukacji, wypoczynku, rozwijania zainteresowań kulturalnych, sportowych, leczenia i rekonwalescencji, itd.

4. Transgraniczne niedoskonałości – szansą dla przyszłości

4.1. Uwagi wprowadzające

Położenie geograficzne i uwarunkowania społeczno-polityczne spowodowały, że region lubelski pozbawiony bogactw naturalnych, infrastruktury przemysłowej, spójnych rozwiązań komunikacyjnych. Posiada on nadal charakter peryferyjny oraz pozbawiony jest podstaw zwiastujących możliwość realnego i szybkiego rozwoju gospodarczego.

W zasadzie jednym z nielicznych jego atrybutów jest posiadanie znacznego odcinka, zewnętrznej granicy Unii Europejskiej. Odcinka, który pomimo ponad pięcioletniego unijnego członkostwa, pozbawiony jest funkcjonalnej infrastruktury granicznej zapewniającej obsługę lądowych gałęzi transportu, a także wszystkich rodzajów ruchu granicznego.

Mając na uwadze centralne położenie lubelskiego odcinka zewnętrznej granicy Unii Europejskiej, na międzynarodowym szlaku transportowym – paneuropejskim korytarzu Wschód-Zachód, wydaje się zupełnie naturalnym i racjonalnym usytuowanie na obszarze pogranicza centrów logistycznych, mogących w przyszłości obsługiwać przemieszczanie towarów pomiędzy państwami członkowskimi Unii Europejskiej a państwami Euroazjatyckiej Wspólnoty Gospodarczej, jak również Chinami i państwami Dalekiego Wschodu.

Dokonując nawet pobieżnego nawet spojrzenia na transgraniczne realia, niczym odkrywczym nie będzie stwierdzenie, że województwo lubelskie pozbawione jest nawet minimalnych warunków dla realizacji wskazanych inicjatyw. Dlatego też paradoksalnie w tym można doszukiwać się szans prorozwojowych. Natomiast w jaki sposób można je zrealizować w ogólnym zarysie zaprezentowane zostanie w dalszej części opracowania.

4.2. Brak właściwej infrastruktury granicznej szansą na podniesienie konkurencyjność handlu transgranicznego

Obecna infrastruktura graniczna wschodniej granicy Polski została ukształtowana w przededniu rozszerzenia Unii Europejskiej w roku 2004. Nie ulega wątpliwości, że zwłaszcza w transporcie drogowym jest ona dostosowana do obsługi dużego, całopojazdowego ruchu tranzytowego pomiędzy Wschodem

a Zachodem Europy. Na terenie województwa lubelskiego obejmującego 469 km zewnętrznej granicy Unii Europejskiej, w tym: 172 km granicy z Białorusią i 297 km granicy z Ukrainą, zostało zlokalizowanych 6 granicznych przejść drogowych i 4 graniczne przejścia kolejowe.

Ważnym elementem wpływającym na poziom transgranicznego obrotu towarowego jest stan infrastruktury granicznej pomiędzy państwami. Przejście graniczne jest specjalnie wyznaczonym miejscem, dysponującym stosowną infrastrukturą – uzgodnioną w umowach między sąsiadującymi państwami, w których legalnie można przekraczać granicę państwową.

Na granicy z Białorusią na terenie województwa lubelskiego przejścia graniczne, usytuowane są w miejscowościach: Kukuryki – Kozłowicze – z terminalem odpraw celnych w Koroszczynie (drogowe – ruch towarowy), Terespol – Brześć (drogowe – ruch osobowy; kolejowe – ruch osobowy i towarowy), Sławatycze – Domaczewo (drogowe ruch osobowy i towarowy do 7 ton).

Z kolei na granicy z Ukrainą są to: Dorohusk – Jagodzin (drogowe i kolejowe – na obydwu: ruch osobowy i towarowy), Zosin – Uściłów (drogowe – osobowy), Hrenbenne – Rawa Ruska (drogowe – osobowy i towarowy, kolejowe – ruch osobowy), Hrubieszów – Izow (kolejowe – osobowy i towarowy), Zosin (drogowe – osobowy).

Obecny stan infrastruktury na granicy polsko-białoruskiej i polsko-ukraińskiej stanowi bardzo poważne zagrożenie nie tylko dla poziomu obsługi osobowo-towarowej, ale również dla praktycznej realizacji współpracy gospodarczej pomiędzy przedsiębiorcami polskimi, unijnymi, a także ich wschodnimi partnerami.

Trzeba podkreślić, że infrastruktura ta nie spełnia unijnych wymogów zalecanych przed rokiem 2004, zgodnie z nimi przejścia graniczne powinny znajdować się w odległości 15-20 kilometrów. Sytuacja ta znacznie bardziej dotkliwie odczuwalna jest na szczeblu transgranicznego obrotu towarowego, będącego odzwierciedleniem przygranicznej współpracy gospodarczej, w sposób zdecydowany wpływa na obniżenie konkurencyjności firm działających w tym obszarze. Należy podkreślić, że uwarunkowania te dotyczą w szczególności przejść drogowych, ponieważ one są najczęściej wykorzystywane przez przygranicznych przedsiębiorców, wynika to z niewielkich ilości towarów będących przedmiotem wzajemnych obrotów.

Archaiczność infrastruktury granicznej, a co się z tym wiąże sposobu dokonywania obsługi osób i towarów najlepiej można zobrazować na przykładzie przejścia drogowego w Dorohusku. Oddane po kompleksowej modernizacji i rozbudowie posiada 12 pasów ruchu w jednym kierunku, urządzenia do kontroli specjalnej, w miarę nowoczesną i funkcjonalną architekturę. Można teoretycznie stwierdzić, że spełnia wszelkie wymogi przejścia granicznego przygotowanego do obsługi dużego tranzytowego ruchu towarowego. To jest fakt, ale nie uwzględniamy sytuacji, że na tym przejściu mamy do czynienia ze wszystkimi rodzajami ruchu granicznego, a więc wspomnianego już ruchu tranzytowego, ruchu osobowego (w tym autobusowej komunikacji międzynarodowej), ruchu o małym znaczeniu ekonomicznym – realizującego najczęściej towarowy obrót

transgraniczny oraz dodatkowo jeszcze małego ruchu granicznego, dokonywanego na podstawie umowy polsko-ukraińskiej z 2008. Na przykładzie drogowego przejścia granicznego w Dorohusku możemy zaobserwować występowanie systematycznych zagrożeń dla sprawności i harmonijności obsługi granicznej. Każdy weekend powoduje powstanie 12-15 godzinnej kolejki w ruchu towarowym, rzadziej osobowym. Występujące przed dwoma laty utrudnienia graniczne w głównej mierze dotyczyły Dorohuska, gdzie kolejka dochodziła do tygodnia czasu oczekiwania. Trzeba podkreślić, że taka sytuacja ma miejsce również w pozostałych przejściach drogowych na zewnętrznym, polskim odcinku granicy Unii Europejskiej, nie dotyczy to jedynie rozwiązania w Koroszczynie – przejścia obsługującego jedynie duży tranzytowy ruch towarowy.

Nie trzeba uzasadniać tezy, że sytuacja ta wpływa w sposób ujemny na rozwój współpracy transgranicznej, w jej wszelkich formach, zarówno w wymiarze gospodarczym, jak i kulturalnym, turystycznym, sportowym itd., szerzej – w wymiarze ogólnoludzkim, cywilizacyjnym. Daleko odbiega to od zaleceń Komisji Europejskiej popierającej wszelkie relacje transgraniczne.

Zgodnie z przyjętymi planami do budowy przewidziane są następujące drogowe przejścia graniczne:

- na granicy z Białorusią: Wygoda – Kostary, Kodeń – Stadiczi, Włodawa – Tomasówka,
- natomiast na granicy z Ukrainą: Żbereże – Adamczuki, Dubienka – Kładniw, Kryłów – Krecziw, Budynia – Bełż, Dyniska Stare – Uhniv. W fazie niemal zakończonej jest budowa, a co się z tym wiąże – uruchomienie drogowego przejścia granicznego Dołhobyczów – Kryłów.

Realizacja przedstawionych zamierzeń, nawet częściowa, wpłynie z jednej strony na wprowadzenie przyjętych standardów w obsłudze dużego ruchu tranzytowego m. in. poprzez oddzielenie go od innych rodzajów ruchu granicznego, z drugiej strony z całą pewnością będzie to silny impuls dla rozwoju przedsiębiorczości w obszarach nadgranicznych. Trzeba jednak podkreślić, iż niezbędne jest, aby przewidziane – i w części już powstające – przejścia graniczne posiadały status umożliwiający obsługę ruchu osobowego i ruchu towarowego do 7 ton. To kwestia bardzo istotna dla realizacji tej idei, nie zawsze ze zrozumieniem postrzegana przez decydentów. Przykładem takiego podejścia może być przejście Zosin – Ustiłów. Po stronie polskiej posiada ono status przejścia osobowego a po stronie ukraińskiej również towarowego do 7 ton. Paradoksy te w pejzażu granicznym funkcjonują i nie mogą doczekać się rozwiązania. Dlatego należy od samego początku postępować w sposób zgodny z interesem obu stron i osób zamieszkujących tereny przygraniczne.

4.3. Rozwiązania logistycznego zarządzania dystrybucją towarów szansą na rozwój regionalny i stabilność lokalnej przedsiębiorczości

W województwie lubelskim usytuowane są jedne z ważniejszych na wschodniej granicy Unii Europejskiej przejścia graniczne. Dotyczy to zarówno przewozów z wykorzystaniem transportu kolejowego jak i samochodowego. Lokalizacja tych przejść granicznych, ilość i różnorodność towarów będących przedmiotem obrotu towarowego oraz istniejące już warunki infrastrukturalne, stanowią duży atrybut w ewentualnej lokalizacji w ich pobliżu centrów logistycznych, służących konsolidacji i dekonsolidacji towarów przewożonych pomiędzy Wschodem i Zachodem Europy.

Pierwsza lokalizacja, to wykorzystywany już do tego celu, ale – w naszym odczuciu – w niewystarczającym zakresie, terminal kolejowy w Małaszewiczach. Terminal ten będący w przeszłości największym suchym portem w Europie, usytuowany jest w paneuropejskim korytarzu transportowym łączącym Berlin, Warszawę, Mińsk i Niżny. Dodatkowym atrybutem tego rozwiązania jest bliskość największego na tym kierunku granicznego przejścia drogowego Koroszczyn/Kukuryki – Kozłowie. Istniejąca już obecnie infrastruktura transportowo-magazynowa, a także przeprowadzone inwestycje powodują znaczne obniżenie kosztów potencjalnej inwestycji. Dodatkowym atrybutem jest od dawna funkcjonujący wolny obszar celny, również posiadający odpowiednie wyposażenie produkcyjno-magazynowe. Małaszewicze stanowią także potencjalnie najlepszą lokalizację dla obsługi alternatywnych – dla transportu morskiego – szlaków komunikacyjnych z Chinami. W transporcie drogowym związane jest to działaniami na rzecz reaktywacji tzw. szlaku błękitnego, natomiast w transporcie kolejowym może stanowić przedłużenie magistrali transsyberyjskiej.

Drugim miejscem potencjalnej lokalizacji centrum logistycznego jest miejscowość Okopy k/Dorohuska. W odległości niecałego kilometra od granicznego przejścia drogowego oraz granicznego przejścia kolejowego zostało w końcu lat dziewięćdziesiątych wykupionych ok. 20 ha ziemi pod przyszły terminal odpraw celnych. Miała to być inwestycja bliźniacza dla terminalu w Koroszczynie. Zagospodarowanie tego miejsca nie jest – według naszych informacji – przewidziane w żadnych planach związanych z realizacją inwestycji centralnych. Systematycznie wiedza o zmarnowanych środkach budżetowych pojawia w świadomości przedstawicieli władz publicznych i polityków przy okazji zakłóceń w funkcjonowaniu drogowego przejścia granicznego w Dorohusku. Ostatnio do problemu tego powracała Pani Wojewoda Lubelski przed dwoma laty, podczas protestów funkcjonariuszy Służby Celnej. Powracała proponując usytuowanie na tym terenie tzw. parkingu buforowego dla pojazdów oczekujących w kolejce do odprawy granicznej. To rozwiązanie na pewno korzystne, ponieważ jakiegokolwiek wykorzystanie tego terenu jest lepsze niż pozostawienie tej kwestii w stanie obecnym, a więc przedłużające się stanu braku decyzji i bezczynności władz publicznych.

Przedstawione rozwiązanie dotyczące parkingu buforowego jest rozwiązaniem połowicznym, które w pełni mogłoby być rozwinięte poprzez budowę infrastruktury rozładowczo-załadowczej i magazynowej. Elementem godnym podkreślenia jest różnorodność towarów będących przedmiotem przewozu przez granicę z wykorzystaniem transportu kolejowego i drogowego w Dorohusku. Stwarza to (podobnie jak w Małaszewiczach) możliwość zarządzania dystrybucją towarów wprowadzanych w tych przejściach granicznych na terytorium Unii Europejskiej i rozwoju właściwej takim systemom infrastruktury administracyjnej, generującej dodatkowe miejsca pracy.

Kolejnym miejscem umożliwiającym lokalizację centrum logistycznego (aczkolwiek o mniejszym znaczeniu z punktu widzenia ilości i rodzaju przewożonych towarów) jest Klemensów. W miejscowości tej, posiadającej połączenie szerokim torem z Linią Hutniczo-Siarkową, usytuowana jest zlikwidowana cukrownia, której teren stanowi własność Skarbu Państwa. Daje to podobne możliwości jak w przypadku Dorohuska, zwłaszcza jeśli pod uwagę brana byłaby koncepcja połączenia kolejowego z Chinami poprzez koleje ukraińskie i magistralę transsyberyjską. Trzeba zaznaczyć, że podobnie jak w przypadku Dorohuska – brakuje ze strony Krajowej Spółki Cukrowej, zarządzającej w imieniu Skarbu Państwa tym terenem, jakiegokolwiek realnego pomysłu na jego zagospodarowanie. W obu przedstawionych przypadkach można powiedzieć, że najbardziej wskazanym byłoby finansowo-inwestycyjne partnerstwo publiczno-prywatne.

Wartym podkreślenia jest kształtujący się w praktyce handlowej zwyczaj określania cen towarów przywożonych na terytorium Unii Europejskiej zgodnie z regułą DAF Małaszewicze i DAF Dorohusk. Stwarza to naturalną możliwość wykorzystania tej tendencji do przygotowania i obsługi giełdy internetowej, zawierającej te ceny oraz ewentualnie pośredniczącej w sprzedaży towarów, które są przewożone przez te przejścia graniczne. Możliwości te zapewne można byłoby w pełni wykorzystać przy posiadaniu odpowiedniej bazy logistycznej. Rozwiązania takie mają miejsce w przypadku kształtowania cen i handlu towarami przywożonymi do Unii Europejskiej żeglugą morską m.in. w Hamburgu i Rotterdamie.

Przedstawione rozwiązania logistyczne na pewno spowodowałyby podniesienie konkurencyjności terenów przygranicznych województwa lubelskiego oraz operujących na Lubelszczyźnie firm, chociażby poprzez świadczenie usług na rzecz tych inwestycji. Nie można zapominać także o czynnikach związanych z nowymi miejscami pracy, które musiałyby powstać zarówno w trakcie realizacji inwestycji, jak również po ich zakończeniu.

Przyjęte w opracowaniu dwa założenia podniesienia konkurencyjności obszarów transgranicznych i funkcjonujących w na tych terenach osób prowadzących działalność gospodarczą wymagają zaistnienia niezbędnych warunków do ich realizacji. Do warunków tych należy zaliczyć podjęcie decyzji o charakterze społeczno-politycznym i ekonomicznym, a także zaistnienie odpowiednich warunków, gwarantujących opłacalność podjętych działań.

W pierwszym przypadku (inwestycji w infrastrukturę graniczną na wschodniej granicy Unii Europejskiej) sprawa wydaje się przesądzona, ale pozostaje pytanie, w jakim czasie inwestycje te będą miały miejsce. W przypadku granicy polsko-ukraińskiej impulsem wymuszającym praktyczną realizację podjętych decyzji jest organizacja przez oba państwa Mistrzostw Europy EURO 2012. Nawet potencjalne ograniczenie udziału miast ukraińskich w organizacji tych mistrzostw nie wpłynie na zmniejszenie przewidzianych inwestycji granicznych. W krótszym lub dłuższym dystansie czasowym wymuszone zostaną rosnącą graniczną obsługą obrotu towarowego pomiędzy Wschodem a Zachodem Europy. Być może nastąpiło by to szybciej, ale kryzys gospodarczy doprowadził do spadku obrotów w handlu zagranicznym. Warto pamiętać, że przed rokiem 2009 ilość czynności związanych z obsługą ruchu towarowego corocznie wzrastała o 20-30%.

Druga kwestia, to szansa dla regionu i firm działających na jego terenie. Dla efektywnego funkcjonowania zlokalizowanych we wskazanych miejscach centrów logistycznych, niezbędnym elementem jest zmiana form dystrybucji towarów w handlu z partnerami wschodnimi. W obecnych realiach dominują dostawy całopojazdowe w transporcie samochodowym, ma to swoje odniesienie także do transportu kolejowego. Do rzadkości należą dostawy drobnicowe, pozwalające realizować koncepcję dostawy na czas. Powód jest bardzo prosty; przewoźnik nie ma pewności czy jego towar nie zostanie zatrzymany na granicy lub czy nie ulegnie zmianie interpretacja przepisów dotyczących sprowadzanego towaru. Uwagi te dotyczą mankamentów funkcjonowania administracji granicznej naszych wschodnich sąsiadów, co – należy sądzić – z czasem będzie zmieniało się na korzyść. Dotyczy to zapewne Ukrainy, która od maja 2008 r. jest członkiem Światowej Organizacji Handlu (WTO) i zobowiązała się do wprowadzania do praktyki gospodarczej nie tylko dorobku prawnego tej organizacji, ale także podnoszenia poziomu obsługi handlu zagranicznego i dostosowania jej do określonych standardów.

Powodzenie realizacji przedstawionych planów wymaga rzecz jasna spełnienia nie tylko określonych warunków, ale także efektywnego lobbingu politycznego. Tego ostatniego wyraźnie brakuje w przypadku województwa lubelskiego, przegrywającego swoje centralne położenie na wschodzie Polski na rzecz województw podkarpackiego i podlaskiego.

Problem – mała sprawność ruchu granicznego

Wynika to zarówno z niewielkiej liczby przejść granicznych, jak też ich niskiego stopnia dywersyfikacji (w tym braku przejść pieszych), jak też problemów istniejących po drugiej stronie granicy w postaci przeciągania odpraw, czy zjawisk korupcyjnych.

Problemy – brak wizji rozwoju

Pomimo występowania atutów lokalizacji regionu i jego bezpośrednich związków gospodarczych i społecznych ze Wschodem, brakuje umiejętności ich wykorzystania do prowadzenia sprawnej i długoterminowej współpracy gospodarczej.

CZEŚĆ 2 – Katalog środków zaradczych

5. Kapitał intelektualny regionu i analiza SWOT

5.1. Charakterystyka kapitału intelektualnego

W analizie stanu województwa lubelskiego oraz w zakresie określania potencjału regionu warto posłużyć się modelem „kapitału intelektualnego regionu”. Istnieją różne definicje tego pojęcia, w różny też sposób określane są składniki czterech kapitałów które wchodzi w jego skład. I tak np. według modelu przyjętego w pracy „Raport o kapitale intelektualnym Polski” tworzą go kapitały: ludzki, strukturalny, społeczny i relacyjny²⁶. Przyjmuje się, że stanowią go „nieobserwowalne atrybuty mieszkańców regionu, przedsiębiorstw, instytucji, organizacji, społeczności i jednostek administracyjnych, które są obecnymi i potencjalnymi źródłami poprawy przyszłego dobrobytu społecznego oraz wzrostu gospodarczego”²⁷, a także wszelkie dostępne w regionie zasoby natury materialnej i niematerialnej, które dają bądź mogą mu dać w przyszłości mu względną przewagę nad innymi regionami. Ta definicja wskazuje na pewien potencjał tkwiący w szeregu czynników konstytuujących charakterystykę danego obszaru. Wynika z niej również, że nie przekłada się on w sposób samoistny na pozycję regionu w gospodarce ogólnokrajowej, lecz musi zostać w odpowiedni sposób ukierunkowany, aby przynieść efekt w postaci zrównoważonego rozwoju danego regionu. Analiza kapitału intelektualnego województwa lubelskiego może pomóc we wskazaniu jego mocnych i słabszych stron, a co za tym idzie obszarów oddziaływania, w których aktywność podmiotów zaangażowanych w jego rozwój może przynieść najlepsze efekty.

Samo pojęcie kapitału intelektualnego zawiera w sobie 4 rozpatrywane kapitały, na które w przypadku analizowanym składają się:

- kapitał ludzki mieszkańców,
- kapitał społeczny mieszkańców,
- kapitał rozwoju,
- kapitał strukturalny.

26 „Raport o kapitale intelektualnym Polski”, 2008, s. 6

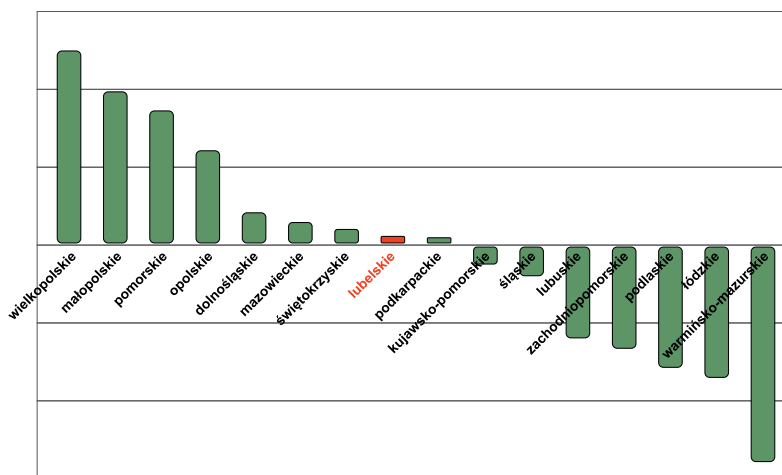
27 Za: D. Węziak-Białowolska, „Model kapitału intelektualnego regionu. Koncepcja pomiaru i jej zastosowanie”, Warszawa 2010, s. 13

Każdy z nich konstytuują z kolei odmienne elementy, które badane są przy użyciu właściwych im zmiennych wskaźnikowych.

Badanie takie zakłada szeroką analizę wielopodmiotową, gdyż bierze pod uwagę zarówno podmioty gospodarcze, jak też jednostki samorządu terytorialnego i administracji, organizacje pozarządowe, uczelnie, a wreszcie gospodarstwa domowe oraz podmioty indywidualne (obywateli) itp.²⁸

Badania o podobnym zakresie prowadzone są w wielu krajach świata (m.in. w krajach Półwyspu Arabskiego, Szwecji, Izraelu i in.). Na gruncie polskim przeprowadzone zostały m.in. przez D. Węziak-Białowolską w oparciu o dane z 2005 roku dla wszystkich województw, czy przez UMCS (badania A. Wodeckiego i A. Chmielewskiego) dla województwa lubelskiego. Podobny charakter miały również ogólnokrajowe badania „Raport o kapitale intelektualnym Polski” z lipca 2008 roku, a także cykl projektów badawczych prowadzonych pod kierunkiem J. Czapińskiego zatytułowanych „Diagnoza Społeczna” sporządzanych z częstotliwością dwuletnią (pierwszy powstał w 2001, a ostatni w 2009 roku).

Przywołane w niniejszym opracowaniu wyniki autorskich badań prowadzonych przez D. Węziak-Białowolską²⁹ podsumowujące średni poziom kapitału intelektualnego Lubelszczyzny sytuują nasz region w połowie stawki, na ósmym miejscu spośród 16 województw (rys. 14).

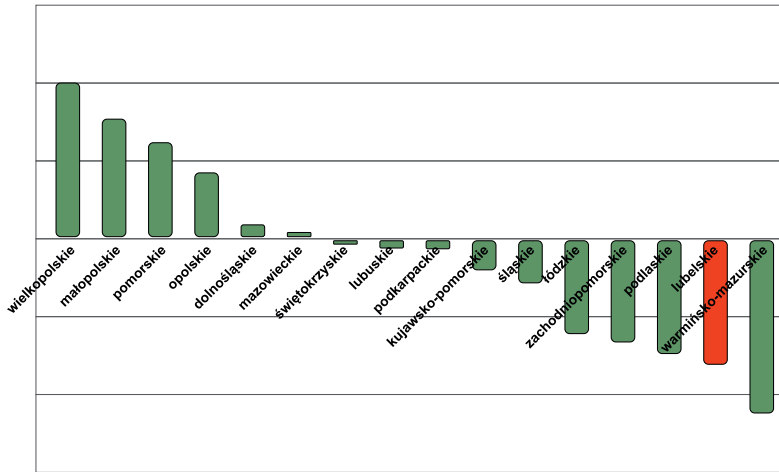

Rys. 14. Ranking województw pod względem poziomu kapitału intelektualnego

W rozbiciu na poszczególne kapitały składowe pozycja regionu zmienia się. I tak badania wskazują na bardzo niski poziom kapitału ludzkiego, sytuując województwo lubelskie na przedostatnim miejscu w Polsce (rys. 15).

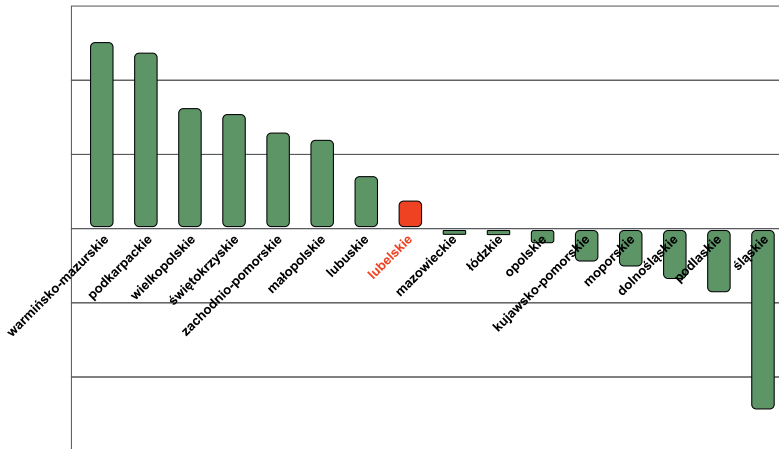
28 Tamże s. 15

29 Zawarte w niniejszym podrozdziale wykresy własne sporządzone zostały na podstawie danych z: D. Węziak-Białowolska „Model kapitału intelektualnego regionu. Koncepcja pomiaru i jej zastosowanie”, Warszawa 2010, s.117-119

Rys. 15. Ranking województw pod względem poziomu kapitału ludzkiego.

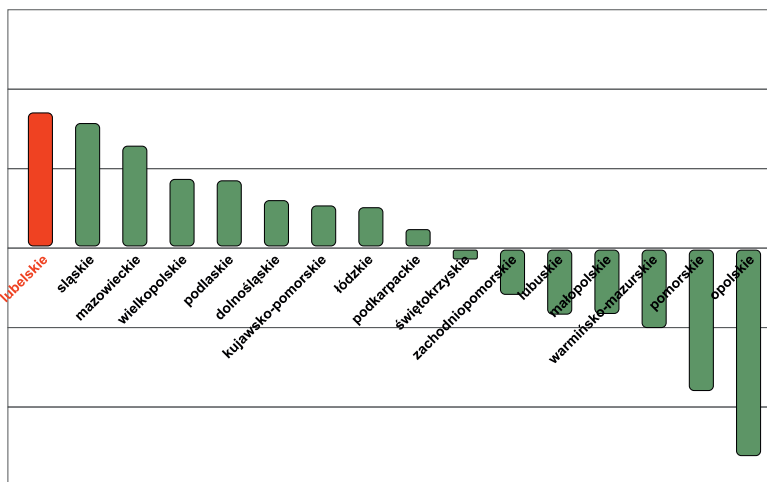
Badanymi elementami kapitału ludzkiego były: wykształcenie, orientacja na przedsiębiorczość, kompetencje cywilizacyjne, orientacja na rozwój osobisty oraz zadowolenie. W zakresie kapitału społecznego województwo lubelskie znalazło się na 8 miejscu (rys. 16).

Rys. 16. Ranking województw pod względem poziomu kapitału społecznego.

Elementami kapitału społecznego poddanymi badaniom były: poziom zaufania (zarówno w odniesieniu do instytucji państwowych, przedsiębiorstw i innych organizacji, jak też oddzielnie w stosunku do innych ludzi), obowiązujące normy zachowań, przynależność i działanie w organizacjach, a także działania na rzecz społeczności lokalnej, ocena sąsiedztwa i zamieszkania, stosunki z przyjaciółmi, poziom tolerancji, stosunek do demokracji i ocena jakości działania instytucji.

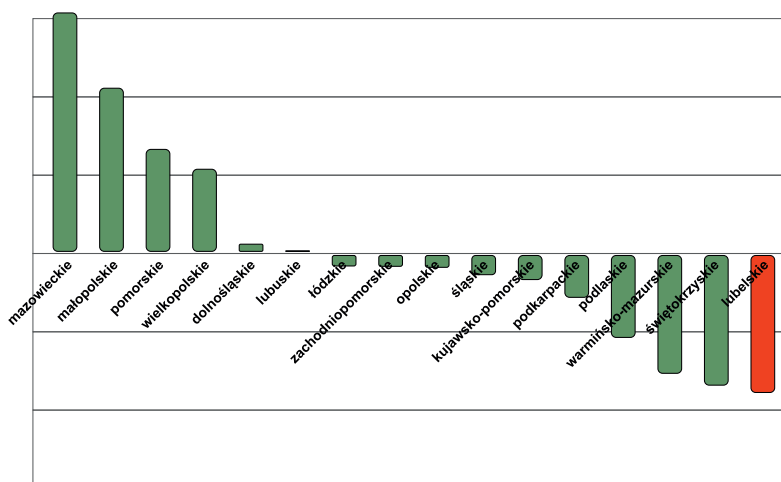
Trzeci kapitał poddany badaniom – strukturalny umiejscowił województwo lubelskie na szczycie listy (rys. 17).

Rys. 17. Ranking województw pod względem poziomu kapitału strukturalnego.

Badanymi elementami były w tym przypadku: infrastruktura społeczna, techniczna oraz kapitał strukturalny, mierzone łącznie za pomocą 8 zmiennych wskaźnikowych (wśród nich m.in.: odsetek gospodarstw domowych wyposażonych w telefon stacjonarny, dostęp do Internetu itp.)

Ostatnim z czterech kapitałów uwzględnionych w badaniu był kapitał rozwoju, w którym dla odmiany województwo lubelskie zajęło ostatnie miejsce w kraju (rys. 18).

Rys. 18. Ranking województw pod względem poziomu kapitału rozwoju.

Elementami ujętymi w badaniu były w tym przypadku: działalność badawczo-rozwojowa, inwestycje, szkolnictwo wyższe oraz ruch migracyjny ludności, mierzone za pomocą 8 zmiennych wskaźnikowych.

Badania te wskazują na stosunkowo odległą lokatę województwa na tle innych obszarów Polski. Wyróżniającym województwo lubelskie wymiarem kapitału intelektualnego jest jego kapitał strukturalny. Pozostałe składniki sytuują region daleko w hierarchii.

W połączeniu z analizą SWOT opisującą silne i słabe strony regionu, a także stojące przed nim szanse i zagrożenia można pokusić się o nakreślenie prawdopodobnych scenariuszy rozwoju w nadchodzących latach. Nie może się to odbyć rzecz jasna w oderwaniu od uwarunkowań od globalnej gospodarki i problemów oraz wyzwań stojących przed Polską jako członkiem Unii Europejskiej. Badania kapitału intelektualnego Polski wskazują bowiem, że nasz kraj pozostaje w wielu dziedzinach w tyle za innymi krajami, nawet o niższym poziomie rozwoju gospodarczego. Pewne problemy diagnozowane w niniejszym opracowaniu na poziomie lokalnym mają bowiem wymiar ogólnopolski, a ich rozwiązania wymagają współdziałania władz centralnych i struktur lokalnych. Nie powinno to jednak stanowić wymówki dla władz lokalnych, lecz raczej zachętę do skuteczniejszego lobbowania w sprawach regionalnych i umiejętnego ich przedstawienia w szerszym kontekście.

5.2. Analiza SWOT

W niniejszym podrozdziale dokonaliśmy wstępnej analizy strategicznej regionu w trzech analizowanych obszarach, tj. kapitału intelektualnego, zrównoważonego rozwoju oraz położenia geograficznego (tab. 6, 7 i 8).

Tab. 6. Analiza SWOT w zakresie gospodarki i zrównoważonego rozwoju

Silne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> - wiodąca rola Lublina jako ośrodka naukowego, wysoki potencjał kadry naukowo-badawczej - Istnienie bogatych tradycji w zakresie przemysłu rolno-spożywczego - duże powierzchnie zieleni leśnej i parkowej - korzystne warunki dla rozwoju rolnictwa - bogato ukształtowana powierzchnia terenu - stan środowiska umożliwiający rozwój turystyki, agroturystyki, lecznictwa - znaczna liczba lekarzy i farmaceutów - dobrze rozwinięta sieć placówek służby zdrowia - zasobność w surowce (potencjalne bogate złoża gazu łupkowego) 	<ul style="list-style-type: none"> - niższa zamożność mieszkańców od przeciętnej w kraju - niski poziom rozwoju gospodarczego - mała liczba przedsiębiorstw produkcyjnych - niska wartość eksportu województwa - niska konkurencyjność produktów, słaba promocja marketingowa - niski poziom innowacyjności przedsiębiorstw - wysokie zużycie środków trwałych w przedsiębiorstwach
Szanse	Zagrożenia
<ul style="list-style-type: none"> - możliwość uzyskania tytułu Europejskiej Stolicy Kultury w 2016 - istnienie zlewisk i zalewów poprawiających mikroklimat - możliwość specjalizacji w niszowych sektorach produkcji - małe skażenie gleby, co sprzyja produkcji żywności ekologicznej - dostępność środków z funduszy unijnych - rozwój parków przemysłowych - rozwój klastrów rolniczych - wykorzystanie potencjału naukowego do zwiększenia konkurencyjności regionalnej gospodarki - możliwość tworzenia stref uzdrowiskowych - stworzenie infrastruktury służącej eksploatacji gazu łupkowego 	<ul style="list-style-type: none"> - niska dynamika rozwoju miast w regionie - wykorzystanie pomocy unijnej i publicznej dla rolnictwa na cele konsumpcyjne - odpływ zasobów ludzkich o wysokich kwalifikacjach - słabnące tempo restrukturyzacji gospodarki - rosnąca konkurencja dla Lublina ze strony miast-aglomeracji sąsiednich regionów

Tab. 7. Analiza SWOT w zakresie kapitału intelektualnego

Silne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> - kapitał społeczny na poziomie najniższym , tj. rodziny i lokalnych wspólnot (silne więzi rodzinne, tradycja, przywiązanie do miejsca zamieszkania, duża liczba NGO w porównaniu do reszty kraju, wolontariat i aktywność młodych) i kapitał strukturalny; - potencjał edukacyjny - najbardziej ekologiczne rolnictwo w porównaniu do reszty kraju (zużycie nawozów), - duża liczba obiektów o wartości turystycznej (ponad 15 tys. w skali województwa) - czyste środowisko naturalne i jego atrakcyjność turystyczna - silny związek mieszkańców z regionem - duża liczba małych podmiotów gospodarczych mogących w bardziej elastyczny sposób reagować na zmiany rynkowe i sytuację gospodarczą 	<ul style="list-style-type: none"> - brak liderów w dziedzinie innowacyjności, wokół których mogłyby powstawać OBR - niska poziom kapitału społecznego w odniesieniu do przedsiębiorstw (brak skłonności do współpracy pomiędzy podmiotami) - mało rozwinięta lub zaniedbana infrastruktura transportowa (drogowa, kolejowa i lotnicza) - niska aktywność władz lokalnych (słabe pozyskiwanie inwestycji, słaby lobbying centralny) - brak skoordynowanej współpracy pomiędzy władzami lokalnymi, środowiskiem akademickim i biznesem - niska wydajność pracy przekładająca się na niski poziom dochodu narodowego <i>per capita</i> w regionie (68% średniej krajowej) - malejąca oferta w zakresie kształcenia zawodowego na szczeblu szkół średnich oraz możliwości późniejszej kontynuacji na szczeblu wyższym (specjaliści-technicy) - niska aktywność uczelni wyższych w dostosowywaniu się do potrzeb nowoczesnej nauki oraz współdziałania z gospodarką opartą na wiedzy
Szanse	Zagrożenia
<ul style="list-style-type: none"> - aktywność i elastyczność firm sektora MSP - pobudzenie przedsiębiorczości poprzez dostęp do funduszy unijnych, - wykorzystanie dużej puli środków na tworzenie mikroprzedsiębiorstw w ramach PROW, - rozwój potencjału turystycznego (choćby w kontekście zainteresowania EURO 2012 i starań Lublina o miano Europejskiej Stolicy Kulturalnej), - szanse na turystykę całoroczną (nie tylko wakacje), - potencjał w dziedzinie odnawialnych źródeł energii 	<ul style="list-style-type: none"> - rezygnacja / ograniczenie budowy infrastruktury komunikacyjnej (brak autostrad, wstrzymanie planowanych inwestycji w drogi szybkiego ruchu, postępujący upadek kolei państwowych) - niewykorzystanie w pełni środków na modernizację w skutek ich niedostosowania do realiów, - nadmierna koncentracja na pozyskiwaniu dużych inwestycji kosztem MSP - dalsza ucieczka podmiotów gospodarczych oraz odpływ wykształconych pracowników do bardziej atrakcyjnych obszarów (głównie Warszawa) - ryzyko zamrożenia integracji z Ukrainą i Białorusią, dalsze zmniejszenie współpracy regionalnej - polityka fiskalna spychająca biznes do szarej strefy - rosnący deficyt sektora publicznego, w tym JST grożący ograniczeniem zdolności inwestycyjnych - negatywne tendencje demograficzne (starzenie się społeczeństwa oraz ujemny przyrost naturalny)

Tab. 8. Analiza SWOT w zakresie położenia geograficznego

Silne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> - rozwój ruchu osobowego i obrotu towarowego na zewnętrznej granicy Unii Europejskiej wymusi kompleksowe zagospodarowanie granicy, włączając w to przejścia graniczne jak i nowe kanały dystrybucji towarów, - zakładając szeroka prezentację proponowanych rozwiązań można liczyć na duże zainteresowanie władz samorządu lokalnego i środowisk gospodarczych - zainteresowanie środowiska politycznego – zbliżające się wybory samorządowe, a niedalekiej perspektywie parlamentarne, - innowacyjność rozwiązania zorganizowanej giełdy handlowej, w realiach granicy wschodniej, - wprowadzenie kompleksowego spojrzenia, pomysłu na zagospodarowanie granicy nie tylko pod kątem infrastruktury granicznej i transportowej, ale również logistyczno – handlowej. 	<ul style="list-style-type: none"> - brak realizacji przyjętych planów budowy przejść granicznych w poprzednich latach, te które zostały wskazane w zasadzie znajdują się w tych planach od co najmniej 2002 r. - w przypadku braku zagrożenia w obsłudze ruchu granicznego niezrozumienie istoty problemu w ośrodkach decyzyjnych, brak diagnozowania i rozwiązywania problemów przed ich wystąpieniem, - z nowymi przejściami granicznymi jak i rozważaniami logistycznymi nie harmonizują plany rozbudowy infrastruktury drogowej i kolejowej - brak centralnego lub regionalnego ośrodka zainteresowanego tworzeniem giełdy towarowej w oparciu o ceny granica Polska – Ukrainy i Polska – Białoruś - brak wpływowych sił lobujących za prezentowanymi propozycjami - brak świadomości i determinacji w zakresie możliwości wykorzystania potencjału prorozwojowego regionu lubelskiego, który jest wynikiem posiadania najdłuższego odcinka zewnętrznej granicy Unii Europejskiej,
Szanse	Zagrożenia
<ul style="list-style-type: none"> - pobudzenie lokalnej inicjatywy, - wykorzystanie szerokiego środków unijnych, - praktyczne realizacja współpracy komercyjno – budżetowej przy finansowaniu planowanych przedsięwzięć w szczególności w Dorohusku i Klemensowie, - realizacja infrastruktury granicznej w związku z EURO 2012, - stworzenie nowych miejsc pracy w regionie dotkniętym dużym stopniem bezrobocia oraz stworzenie nowych źródeł zatrudnienia w środowisku wiejskim, 	<ul style="list-style-type: none"> - brak realizacji infrastruktury granicznej, w najbliższym czasie – 2/3 lata - brak zrozumienia i akceptacji dla rozważań handlowo-logistycznych, - efekty kryzysu gospodarczego – zmniejszające się obroty handlu zagranicznego ze wschodnimi sąsiadami, zmniejszający się tranzytowy obrót towarowy pomiędzy Wschodem a Zachodem z wykorzystaniem szlaków komunikacyjnych i przejść granicznych regionu lubelskiego, - przeniesienie tranzytowego obrotu towarowego na szlaki komunikacyjne województwa podkarpackiego – Ukraina i szlaku północnego – na kierunku białorusko-rosyjskim,

6. Środki zaradcze w analizie scenariuszowej

6.1. Wprowadzenie

Przedstawiona w dalszej części analiza odwołuje się do przyjętych scenariuszy rozwoju sytuacji w Lublinie i regionie: optymistycznego, zakładającego zrównoważony rozwój, oraz pesymistycznego zakładającego marginalizację i stagnację województwa. Ze względu na istotę i cele opracowania skoncentrowaliśmy się głównie na scenariuszu najbardziej pożądanym (zrównoważonego rozwoju), traktując alternatywę jako możliwą, ale niepożądaną bazę porównawczą. W szczegółowych analizach posłużyliśmy się tabelami scenariuszowymi, opisującymi ważniejsze problemy, występujące w analizowanych obszarach, działania i środki zaradcze niezbędne do ich osiągnięcia lub zniwelowania, a także potencjalne szanse, które można w poszczególnych obszarach wykorzystać.

6.2. Strategia zrównoważonego rozwoju

Proponujemy kompleksowe spojrzenie na region lubelski sugerując obok działań bieżących i doraźnych, także działania długofalowe, obliczone niekiedy nawet na kilkudziesięcioletnią perspektywę. Wydaje się bowiem, że w dyskusjach o przyszłości województwa lubelskiego często brak jest dalekosiężnej wizji i skonkretyzowanego celu jakiego ma służyć praca jednostek publicznych, organizacji pozarządowych i wszystkich podmiotów zaangażowanych w służbę dla dobra wspólnego.

Chcemy zatem przedstawić wizję zrównoważonego rozwoju regionu we wszelkich możliwych obszarach; rozumianego zarówno jako indywidualny rozwój obywateli, jak też wszechstronny rozwój społeczno-gospodarczy i strukturalny.

W myśl tej wizji chcemy, aby w ciągu 30 lat Lubelszczyzna osiągnęła status województwa będącego liderem w dziedzinie edukacji na szczeblach przedszkolnym, podstawowym i średnim, z Lublinem, jako miastem znajdującym się w pierwszej piątce ośrodków akademickich w Polsce; jako region przyjazny zarówno małej przedsiębiorczości, jak i dużym inwestorom, w którym modelowo rozwija się współpraca pomiędzy instytucjami nauki i biznesu z poszanowaniem lokalnego dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego.

W tym celu niezbędne jest podjęcie szeregu skorelowanych działań odnoszących się do najistotniejszych czynników społecznych, gospodarczych i środowiskowych.

6.2.1. Edukacja przedszkolna i szkolna

Wśród zdefiniowanych problemów, z jakimi boryka się region istotne znaczenie mają te odnoszące się do kapitału intelektualnego. Do właściwej stymulacji rozwoju potrzebne jest działanie rozpoczynające się w jak najwcześniejszych etapach edukacji. Znane są trudności z dostępem do placówek przedszkolnych. Edukacją przedszkolną objęty jest niewielki odsetek dzieci w województwie, według danych lubelskiego kuratorium oświaty z roku 2009, zaledwie 47% dzieci w wieku 3-5 lat uczęszczało do przedszkoli³⁰. Jednostki samorządu terytorialnego nie zapewniają wystarczającego dostępu do przedszkoli, a rosnący rynek placówek niepublicznych (prywatnych oraz prowadzonych przez NGO) wciąż nie jest w stanie wypełnić powstałej luki. W związku z tym wskazane jest, aby działania samorządów, organizacji pozarządowych i osób prywatnych miały charakter systemowy, tj. aby odbywały się w sposób skoordynowany, uwzględniający długoterminowe prognozy demograficzne. Należałoby także włączyć w nie środowisko akademickie, ze szczególnym udziałem wydziałów pedagogicznych.

W tym ujęciu edukacja przedszkolnej staje się nie tylko szansą na lepszy start oraz wyrównywaniem szans dzieci pochodzących z obszarów uboższych, ale także spełnia wielorakie funkcje integrujące lokalne społeczności, aktywizując m.in. osoby starsze, które dzięki włączeniu w proces uczestnictwa w wychowaniu dzieci mogą przekazać swoją wiedzę i doświadczenie młodszemu pokoleniu. Zważywszy na fakt, że ok. 1/3 osób w wieku emerytalnym i tak zajmuje się swoimi rodzinami, tym bardziej możliwa jest ich aktywizacja we wskazanym obszarze. Działania te przyniosą wzrost spójności społecznej regionu i powinny dać efekt bezpośredni w postaci poprawy wskaźników kapitału ludzkiego i społecznego, a w dalszej perspektywie także kapitału rozwoju.

30 http://lublin.gazeta.pl/lublin/1,35643,7192943,Przedszkole_nie_dla_dzieci_ze_wsi_.html

Tabela scenariuszowa nr 1A

Cel	Ważniejsze problemy	Działania	Środki	Szanse na
<p>Poszerzenie dostępu do placówek przedszkolnych dla dzieci z województwa lubelskiego</p>	<p>Niewystarczające zaplecze lokalowe</p>	<p>Priorytetowe rozdysponowanie lokali na cele edukacyjne, Tworzenie rodzinnych oddziałów przedszkolnych</p>	<p>Zasoby lokalowe gmin</p>	<p>Powstanie nowych placówek przedszkolnych i para-przedszkolnych</p>
	<p>Niedobory kadry pedagogicznej</p>	<p>Współpraca ze środowiskiem akademickim ukierunkowana na rozwój studentów kierunków pedagogicznych</p>	<p>Władze oraz studenci uczelni lubelskich</p>	<p>Zniwelowanie niedoboru kadr</p>
	<p>Bariera finansowa w uiszczaniu czesnego przez uboższe rodziny</p>	<p>System wsparcia tworzony przy współudziale: -ośrodków pomocy rodzinie -NGO -członków rodzin (np. dziadków i babć świadczących opiekę na zasadzie wolontariatu)</p>	<p>Fundusze gminne, środki pomocowe z UE, darowizny i wolontariat</p>	<p>Powstanie elastycznego systemu finansowania budżetowo- stypendialnego oraz opartego o partnerstwo publiczno- prywatne i wolontariat</p>

Tabela scenariuszowa nr 1B

Cel	Ważniejsze problemy	Działania	Środki	Szanse na
<p>Poprawa warunków kształcenia na szczeblach podstawowym i średnim w regionie</p>	<p>Niedobory kadry pedagogicznej na obszarach wiejskich</p>	<p>Współpraca ze środowiskiem akademickim ukierunkowana na rozwój studentów kierunków pedagogicznych</p>	<p>Władze oraz studenci uczelni lubelskich</p>	<p>Zniwelowanie niedoboru kadr</p>
	<p>Slabe wyposażenie szkół w sprzęt i pomoce naukowe</p>	<p>Współpraca z JST i NGO w zakresie wspólnych projektów dofinansowujących inwestycje w edukację</p>	<p>Fundusze pomocowe UE, środki własne gmin oraz środki budżetowe</p>	<p>Stopniowe doposażenie szkół i efektywne wykorzystywanie pomocy naukowych</p>
	<p>Trwający od lat upadek kształcenia zawodowego i technicznego</p>	<p>Współpraca JST z ME oraz ze środowiskami biznesu</p>	<p>Fundusze z Ministerstwa, środki unijne, stypendia finansowane przez firmy</p>	<p>Odbudowa potencjału edukacyjnego w dziedzinach kluczowych z punktu widzenia potrzeb rynku pracy</p>
	<p>Ujednolicona i nieelastyczna oferta edukacyjna nieprzygotowana do indywidualizacji procesów kształcenia</p>	<p>Stworzenie systemu wyławiania talentów, opracowanie indywidualnych ścieżek nauczania dla najzdolniejszych uczniów oraz systemu stypendialnego, Promocja wiedzy o regionie oraz pogłębianie tożsamości kulturowej Promocja wiedzy zakresu przedsiębiorczości</p>	<p>Fundusze gminne oraz budżetowe, środki pomocowe z UE, prywatni fundatorzy,</p>	<p>Poprawa oferty edukacyjnej poprzez wprowadzenie elementów służących promocji przedsiębiorczości oraz stworzenie indywidualnych warunków rozwoju dla uczniów</p>

Kolejny etap edukacji w postaci kształcenia podstawowego powinien zmierzać do dalszej akumulacji kapitału ludzkiego. Działania w zakresie dostępu do wykwalifikowanej kadry pedagogicznej powinny mieć na celu zmniejszenie dysproporcji w wynikach testów kompetencyjnych i trwałe umiejscowienie województwa w ścisłej czołówce regionów o najlepszych wynikach nauczania. Projekty edukacyjne warto wzbogacić o dwa czynniki, na które powinien być położony szczególny nacisk:

- połączenie edukacji ogólnej (kładącej nacisk na nowoczesność) z przekazywaniem wiedzy na temat regionu, jego historii, obyczajów, dóbr materialnych i szeroko rozumianego dziedzictwa kulturowego. Odwołanie takie czynione od najwcześniejszych lat nauki sprzyjać będzie poprawie więzi odczuwanej z miejscem zamieszkania, motywując do działań w późniejszych etapach życia (np. prowadzenia działalności gospodarczej w dziedzinie turystyki, kultury, czy edukacji)
- wprowadzenie do programów nauczania komponentów służących promocji przedsiębiorczości, w celu zwiększenia przyszłej aktywności zawodowej absolwentów. Działania w tym zakresie mają oduczać przyjmowania biernej postawy życiowej, dając bodziec do aktywnego kreowania własnego losu, a w przyszłości powinny przełożyć się na liczbę nowopowstałych małych i mikroprzedsiębiorstw regionalnych.

W dziedzinie tej należy także pamiętać o opiece zdrowotnej i profilaktyce w szkołach, jak również o systemie szkolenia dla kadry nauczycielskiej, aby mogła sprostać poszerzonym wymogom programowym (cel: wysoka pozycja poziomu edukacji na wszystkich szczeblach). Powyższe tabela obejmuje jedynie główne problemy i ważniejsze kierunki działań.

6.2.2. Szkolnictwo wyższe i jego związek z rynkiem pracy i innowacji

Problemy edukacji wyższej w regionie lubelskim należy rozpatrywać zarówno w porównaniu z resztą kraju, jak też zestawiając stan kształcenia polskich uczelni ze światowymi standardami. Dopiero uwzględniając tę podwójną perspektywę można dostrzec dystans, jaki dzieli nas od najlepszych. Lubelskie uczelnie zajmują niezbyt wysokie pozycje w rankingach szkół krajowych³¹ (14. Uniwersytet Medyczny, 22. KUL, 34. UMCS, 45. Uniwersytet Przyrodniczy, 55. Politechnika Lubelska na 90 sklasyfikowanych uczelni), co w połączeniu z niską pozycją rankingową polskich uniwersytetów na świecie³² powoduje, że również w tej dziedzinie jest dużo do nadrobienia.

Konieczne jest zatem wzmocnienie potencjału lokalnych uczelni, ze szczególnym uwzględnieniem Lublina, jako tradycyjnego centrum akademickiego, promującego się hasłem „Miasto wiedzy”.

31 Ranking edukacyjny Perspektywy – rok 2009, „Rzeczpospolita”

32 Raport Kapitał Intelktualny w Polsce, 2008, s. 74

Tabela scenariuszowa nr 2

Cel	Ważniejsze problemy	Działania	Środki	Szanse na
<p>Wzmocnienie potencjału edukacyjnego lubelskich uczelni poprzez dostosowanie do potrzeb rynku i kreowanie myślenia ukierunkowanego na innowacyjność</p>	<p>Struktura kształcenia nieadekwatna do potrzeb gospodarki wyrażająca się nadreprezentacją kierunków społecznych (ekonomia, prawo, socjologia i in.) kosztem inżynierjno-technicznych</p>	<p>Poyskiwanie z zewnątrz i kształcenie własnych kadr naukowych w obszarach kreujących rozwiązania innowacyjne (studia techniczne i inżynieryjne, IT, informatyczne itp.) Stworzenie we współpracy z pracodawcami listy „preferencyjnych” kierunków, dających konkretną możliwość zatrudnienia w regionie Stworzenie systemu zachęt i stypendiów dla najzdolniejszych absolwentów szkół średnich</p>	<p>Fundusze UE, Środki budżetowe uczelni, środki z działalności wsparcia biznesu, a także zasoby kadrowe uczelni</p>	<p>Dostosowanie struktury kształcenia do potrzeb rynku pracy</p>

	<p>Słaba współpraca ośrodków akademickich z instytucjami biznesu i przedsiębiorcami</p>	<p>Ożywienie istniejących na uczelniach „inkubatorów przedsiębiorczości”, Integrowanie środowisk przedsiębiorców i naukowców wokół prac nad zagadnieniami zgłaszanymi przez tych pierwszych Stworzenie studentom ścieżek kariery w regionalnych przedsiębiorstwach</p>	<p>Przedstawiciele uczelni, władz lokalnych (w szczególności Lublina) oraz reprezentanci środowisk biznesu Granty badawcze Środki z budżetu miasta Fundusze własne przedsiębiorstw oraz uczelni</p>	<p>Zintegrowanie kształcenia wyższego na wybranych kierunkach z potrzebami rynku pracy oraz ściślejsza współpraca w trójkącie: uczelnie – władze lokalne – przedsiębiorcy</p>
<p>Skostnienie środowiska akademickiego wyrażające się relatywnie małym napływem nowych pracowników, małą liczbą doktorantów oraz rezerwą wobec aktywnej współpracy z zagranicznymi uczelniami</p>	<p>Otwarcie się uczelni na młodych zdolnych absolwentów Zwiększenie dostępności studiów doktoranckich, w szczególności na „kluczowych” kierunkach Zwiększenie nacisku na czerpanie z doświadczeń innych uczelni i współpracy międzynarodowej</p>	<p>Środki MEiSW, budżety uczelni, programy wymiany międzynarodowej (ERASMUS itp.) Naukowcy zatrudniani na kontraktach terminowych Visiting professors</p>	<p>Zdynamizowanie środowiska naukowego Lubelszczyzny i uczynienie go atrakcyjnym miejscem pracy dla młodych naukowców, realizacja postulatów „Lublin miastem wiedzy” i uczynienie z Lublina silnego ośrodka akademickiego</p>	

Koncepcja rozwoju wyższych uczelni powinna także uwzględnić wytyczne „Deklaracji Bolońskiej” i wynikające z niej konsekwencje dla polskich ośrodków uniwersyteckich. Jak najszybsze sformułowanie wspólnej strategii przez władze lokalne i uczelniane jest niezbędne, aby móc zapobiec pogorszeniu sytuacji na uczelniach Lubelszczyzny.

Problem – mała aktywność uczelni w staraniach o uruchomienie kierunków priorytetowych

Niepokojącym zjawiskiem jest brak uczelni z województwa lubelskiego wśród szkół wyższych realizujących rządowy program „Kierunki zamawiane” obejmujący 14 kluczowych kierunków studiów oraz kierunki unikatowe. W 2010 roku wśród 39 projektów, jakie dostały dofinansowanie, żaden nie pochodził z województwa lubelskiego³³. Proponowane działania uwzględniają konieczność uruchomienia nowych kierunków kształcenia służących rozwojowi kadr polskiej gospodarki.

Tab. 9. Liczba uczelni i wniosków realizowanych w ramach PO KL priorytet IV „Szkolnictwo Wyższe i Nauka” w programie „Kierunki zamawiane” w 2010 roku³⁴

Lp.	województwo	liczba uczelni	liczba wniosków	Kwoty
1.	dolnośląskie	2	3	16 003 656,41
2.	kujawsko-pomorskie	1	2	10 087 150,00
3.	lubelskie	0	0	0,00
4.	lubuskie	0	0	0,00
5.	łódzkie	1	2	16 980 699,77
6.	małopolskie	3	7	43 252 145,62
7.	mazowieckie	4	4	20 447 023,45
8.	opolskie	1	3	8 469 664,76
9.	podkarpackie	0	0	0,00
10.	podlaskie	0	0	0,00
11.	pomorskie	0	0	0,00
12.	śląskie	6	11	68 331 561,90
13.	świętokrzyskie	0	0	0,00
14.	warmińsko-mazurskie	1	2	5 392 015,61
15.	wielkopolskie	3	5	20 218 006,25
16.	zachodnio-pomorskie	0	0	0,00
OGÓLEM:		22	39	209 181 923,77

33 Dane z realizacji PO Kapitał Ludzki priorytet IV „Szkolnictwo Wyższe i Nauka” za rok 2010

34 Raport z realizacji PO Kapitał Ludzki priorytet IV „Szkolnictwo Wyższe i Nauka” za rok 201, s.12

Warto także, aby wyższe uczelnie aktywnie uczestniczyły w promowaniu koncepcji „nauki przez całe życie”, zarówno przez bogatą ofertę studiów podyplomowych, jak i propozycję dla „studentów trzeciego wieku”, których w nadchodzących dekadach będzie przybywać.

6.2.3. Sytuacja kobiet, osób starszych i zagrożonych wykluczeniem społecznym

Niewątpliwym problem województwa jest duży odsetek osób pozostających w obszarze szeroko rozumianego wykluczenia społecznego. Problem ten dotyczy przede wszystkim osób starszych, w mniejszym stopniu kobiet. Według prognoz demograficznych odsetek osób starszych w strukturze ludności do roku 2030 ulegnie podwojeniu. Za 20 lat osoby powyżej 50 roku życia będą stanowiły ok. 1/3 populacji województwa lubelskiego. Niezbędne jest zatem podejmowanie już teraz działań służących aktywizowaniu ludzi starszych, tak by można było wykorzystywać ich wiedzę i doświadczenie, a także umożliwiać im dalszy rozwój, zarówno na płaszczyźnie osobistej, jak i zawodowej.

Badanie kapitału intelektualnego w wielu krajach dowodzą, że pozostajemy daleko w tyle jakości życia osób starszych. W badaniach przywoływanych w raporcie „Kapitał Intelektualny Polski” czołowe kraje (Szwecja, Niemcy, Holandia, Austria, Francja) odnotowują indeks KI w grupie osób starszych na poziomie 60-66 punktów, podczas gdy dla Polski wynosi on 7 pkt., lokując nas na ostatnim miejscu w Europie. Proponowane działania mają przynieść wzrost kapitału intelektualnego oraz zmniejszenia obszaru wykluczenia społecznego.

Wśród już istniejących pozytywnych przykładów można wymienić Uniwersytet Trzeciego Wieku, działający pod auspicjami UMCS, czy pozarządowe inicjatywy, np. w postaci programów realizowanych w ramach projektu Polsko-Amerykańskiej Fundacji Wolności dla grupy wiekowej 50+. Istnieje także szereg projektów służących aktywizacji zawodowej kobiet prowadzonych przez organizacje pozarządowe, np. „Szklany Sufit” Instytutu Kształcenia Kadr, czy „Wiedzieć, umieć, informować” autorstwa Lubelskiego Ośrodka Samopomocy. Wskazane jest także skorzystanie z doświadczeń z innych krajów (Finlandia, Szwecja), czy wykorzystanie wiedzy i pamięci historycznej osób starszych w turystyce, gdzie mogłyby pełnić rolę przewodników po regionie.

Tabela scenariuszowa nr 3

Cel	Ważniejsze problemy	Działania	Środki	Szanse na
<p>Aktywizacja osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, a w szczególności ludzi starszych i kobiet</p>	<p>Płytka rynek pracy</p>	<p>Działania zmierzające do odblokowania przedsiębiorczości w regionie (opisane szerzej w tabeli 4 dotyczącej gospodarki)</p>	<p>Przedsiębiorstwa działające na rynku, instytucje i placówki edukacyjne</p>	<p>Aktywizacja zawodowa osób starszych i kobiet</p>
	<p>Niski stopień motywacji do rozwoju zawodowego i osobistego</p>	<p>Promocja rozwoju zawodowego przez całe życie Doszkalanie zawodowe Zwiększenie dostępu do dóbr kultury i edukacji</p>	<p>Fundusze pomocowe UE, środki z zasobów przedsiębiorstw Uniwersytety Trzeciego Wieku, kluby seniora, kluby osiedlowe</p>	<p>Chęć i możliwość rozwoju zawodowego i osobistego przez całe życie</p>
	<p>Słaby dostęp do usług medycznych i niedostatek profilaktyki zdrowotnej</p>	<p>Promocja profilaktyki zdrowotnej w gminach Poprawa jakości i dostępności opieki medycznej</p>	<p>Reforma służby zdrowia na szczeblu centralnym, Fundusze z Ministerstwa Zdrowia, środki unijne, środki z budżetu gmin, wolontariat</p>	<p>Poprawa stanu zdrowia i jakości życia wśród osób starszych, zmniejszenie liczby osób pobierających świadczenie rentowe</p>
	<p>Poczucie izolacji społecznej osób starszych, czy niepełnosprawnych</p>	<p>Aktywizacja pedagogiczna (przekazywanie wiedzy najmłodszym, rodzinne placówki przedszkolne) Udział w wolontariacie (np. doradztwo, transfer doświadczenia) Działalność w obszarze kultury i turystyki (pielęgnowanie pamięci historycznej, regionalnych dóbr kultury)</p>	<p>Organizacje pozarządowe, Placówki edukacyjne, Samorządy od najbliższego szczebla, Środki z funduszy UE i budżetów gmin</p>	<p>Aktywne włączenie w życie wspólnot lokalnych</p>

6.2.4. Gospodarka regionu

Omówiona we wcześniejszych częściach opracowania specyfika gospodarcza województwa lubelskiego sytuuje nasz region na odległych miejscach w zestawieniach dotyczących takich dziedzin, jak udział w wytwarzaniu dochodu narodowego³⁵, wydajność pracy, poziom innowacyjności itp.

Rolno-przemysłowa charakterystyka regionu jest określeniem nieco na wyrost. Przemysł województwa skupia bowiem zaledwie 3,5 proc. krajowego zatrudnienia, dostarczając 2,7 proc. ogólnej wartości produkcji sprzedanej przemysłu. Województwo nie może wykazać się obecnością „wiodących” firm, wokół których mogłyby ogniskować się skupiska drobniejszych podmiotów gospodarczych. Dominacja firm w postaci osób fizycznych prowadzących jednoosobową działalność gospodarczą (ich liczba wynosi ponad $\frac{3}{4}$ zarejestrowanych podmiotów)³⁶ idzie w parze z bardzo niewielkim poziomem zatrudnienia w małych w firmach średniej i wysokiej technologii. Ponad połowa firm działa w branżach handlowo-usługowych, zaś zaledwie nieco ponad 8% w przetwórstwie przemysłowym. W ostatnich latach postępuje upadek niektórych ważnych do niedawna gałęzi przemysłu w regionie (np. produkcja pojazdów samochodowych – jeszcze w 2007 roku lubelskie zajmowało 2. miejsce za wielkopolskim w produkcji samochodów ciężarowych i ciągników drogowych; po upadku Intrall Polska produkcja pojazdów dostawczych w praktyce zamarła). Tak struktura nie daje w bliskiej perspektywie szans na przejście do nowoczesnej gospodarki opartej na wiedzy i innowacji. W związku z tym sugerowane jest raczej działanie długofalowe i dwuwymiarowe, tj. odnoszące się z jednej strony do budowania warunków sprzyjających każdej formie przedsiębiorczości, co w przyszłości zaowocuje kapitałem intelektualnym, na gruncie którego wyrosną lokalne projekty innowacyjne; z drugiej zaś pilnego działania domaga się nadrobienie wieloletnich zapóźnień w dziedzinie infrastruktury regionu, bez której niemożliwe jest przyciągnięcie znaczących inwestycji z zewnątrz.

Nie sposób się także obejść bez zmian na szczeblu aktów normatywnych. W corocznych rankingach wolności gospodarczej Heritage Foundation Polska plasuje się na odległych miejscach. W raporcie ze stycznia roku 2010 na 183 kraje sklasyfikowane Polska jest na 71 miejscu, przy czym w kategorii „wolność dla biznesu” jest to miejsce 105., a przyjazność systemu podatkowego 102. Wyższa pozycja to efekt lepszej oceny „przyjazności dla inwestycji” (57 m.) oraz poziomu korupcji (47 m.)³⁷. Według badań „Banku Światowego” Polska zajmuje 72. miejsce w zakresie łatwości prowadzenia działalności gospodarczej (podobnie jak w 2009)³⁸. Na tle krajów Unii Europejskiej w dziedzinie swobody prowadzenia działalności gospodarczej Polska zajmuje przedostatnie miejsce, wyprzedzając jedynie Grecję³⁹.

35 Wg danych GUS za 2007 udział województwa lubelskiego w PKB Polski wyniósł 4%.

36 http://www.stat.gov.pl/lublin/10_PLK_HTML.htm zbiór komunikatów.

37 Za PAP: z dnia 21.01.2010 .

38 „Doing Business 2010”, World Bank, s. 4.

39 Dane z 2008 roku, Raport „Kapitał Intelektualny w Polsce” s. 108 .

Tabela scenariuszowa nr 4

Cel	Ważniejsze problemy	Działania	Środki	Szanse na
<p>Wzmocnienie potencjału ekonomicznego Lubelszczyzny poprzez poprawę warunków funkcjonowania MSP, a także tworzenie infrastruktury pod innowacyjne inwestycje</p>	<p>Ograniczenia biurokratyczne w prowadzeniu działalności gospodarczej (także w odniesieniu do obszarów wiejskich)</p>	<p>Liberalizacja przepisów o działalności gospodarczej, upraszczanie procedur kontrolnych i sprawozdawczych itp. Zmiana filozofii działania urzędów wobec przedsiębiorców – merytoryczne wsparcie zamiast systemu kontroli i nakazów</p>	<p>Lobbying, praca parlamentarna, ustawy sejmowe</p>	<p>Uwolnienie przedsiębiorczości w regionie, Wzrost liczby podmiotów gospodarczych, Tworzenie środowiska przyjaznego biznesowi</p>
	<p>Luka kompetencyjna w wielu firmach regionu w dziedzinie zarządzania, a także znajomości zmieniających się przepisów prawa</p>	<p>Zmiana filozofii działania urzędów wobec przedsiębiorców – merytoryczne wsparcie zamiast systemu kontroli i nakazów Szkolenia dla przedsiębiorców i pracowników Szkolna edukacja w zakresie przedsiębiorczości i podstaw ekonomii od najmłodszych lat</p>	<p>Fundusze pomocowe UE, środki własne gmin oraz środki budżetowe</p>	<p>Podniesienie poziomu kadry zarządzającej przedsiębiorstw w regionie, Poprawa pewności obrotu gospodarczego Tworzenie postaw nastawionych probiznesowo</p>

			<p>Budowa i remonty dróg ekspresowych oraz lokalnych,</p> <p>Przygotowanie planów zagospodarowania przestrzennego,</p> <p>Inwestycje w infrastrukturę śródowniskową</p> <p>Uproszczenie trybów w jakich udziela się zezwolenia budowlane na cele infrastrukturalne</p> <p>Przywrócenie likwidowanych połączeń kolejowych, poprawa jakości transportu kolejowego</p>	<p>Skuteczny lobbying pro regionalny w instytucjach odpowiedzialnych za budowę dróg oraz instytucjach tworzenia prawa</p> <p>Działalność JST</p> <p>Środki z budżetu centralnego, GDDKiA, budżety lokalne, fundusze strukturalne UE</p>	<p>Włączenie Lubelszczyzny w nowoczesny obieg komunikacyjny,</p> <p>Poprawa warunków inwestowania w regionie</p> <p>Wzrost atrakcyjności turystycznej województwa lubelskiego</p>
	Słabość infrastruktury technicznej		<p>Stworzenie systemu współpracy środowisk biznesowych i akademickich w celu współpracy pro-innowacyjnej</p>	<p>Środki pomocowe z UE,</p> <p>Partnerstwo publiczno-prywatne</p>	<p>Wzrost innowacyjności przedsiębiorstw lokalnych,</p> <p>Przyciąganie partnerów z zewnątrz</p>
		Niski zakres współpracy biznesu regionalnego z środowiskiem naukowym			

Proponowane działania przełożą się na wzrost zdolności innowacyjnej regionu, która jest słaba na tle Polski, a ta z kolei zajmuje pod tym względem odległe miejsce na świecie (43 m.)⁴⁰ Aby tak się stało konieczne są wizja, cel i zestaw działań (częściowo na poziomie legislacji ogólnokrajowej); zamiast tego mamy do czynienia ze wzrostem liczny koncesji i zezwoleń a także wzmożonej kontroli administracyjnej. Jeśli zatem statystyki wciąż wykazują wzrost gospodarczy pomimo tak niekorzystnych warunków wewnętrznych, to w systemie sprzyjającym działalności gospodarczej mógłby on mieć charakter o wiele dynamiczniejszy pomimo niekorzystnych trendów w gospodarce światowej.

6.2.5. Rolnictwo, ekologia i turystyka

Nie sposób dokonać pozytywnych przekształceń w wymiarze gospodarczym bez odniesienia do rolnictwa oraz lubelskiej wsi. Ponad 2/3 powierzchni województwa lubelskiego stanowią użytki rolne, co sytuuje nas w rzędzie najważniejszych ośrodków produkcji rolnej w kraju⁴¹. Istotne znaczenie mają przy tym korzystne warunki glebowe i klimatyczne. W ślad za rolnictwem ważne miejsce zajmuje przemysł spożywczy (m.in. cukrowniczy, mleczarski, mięsny, piwowarski, młynarski, tytoniowy, spirytusowy, zielarski oraz owocowo-warzywny), choć na przestrzeni ostatnich lat i w tej dziedzinie doszło do niekorzystnych zjawisk (m.in. likwidacji cukrowni w Lublinie). Pomimo swojego zacofania względem najbardziej rozwiniętych obszarów Polski, wieś lubelska wykazuje potencjał rozwojowy. Przewyciężenie istniejących problemów pomogłoby w rozwoju obszarów wiejskich zarówno w takich aspektach, jak rolnictwo i produkcja naturalnej żywności, jak również turystyka (ze szczególną rolą agroturystyki), czy produkcja energii ze źródeł odnawialnych. Podobnie jak w przemyśle, tak i w rolnictwie niezbędne są inwestycje o charakterze infrastrukturalnym, których brak może znacząco utrudnić działania zmierzające do poprawy innych elementów.

Rolnictwo i produkcja towarów spożywczych

W zakresie rolnictwa i produkcji towarowej kluczowe miejsce powinna zająć produkcja żywności naturalnej oraz wzmocnienie potencjału producenckiego poprzez tworzenie klastrów i grup producencko-dystrybucyjnych. Istniejące już w tej materii inicjatywy zostały omówione w rozdziale poprzednim.

40 Raport „Kapitał Intelktualny w Polsce”

41 Raport GUS, „Sytuacja gospodarcza województwa lubelskiego w roku 2007” <http://www.money.pl/gospodarka/regiony-polski/lubelskie/artukul/sytuacja;gospodarcza;wojewodztwa;lubelskiego;w;2007;roku,33,0,320801.html>

Turystyka i wypoczynek

Lubelszczyzna jako region zawierający ogromną liczbę pamiątek kultury, atrakcji przyrodniczych, czy krajobrazowych nie jest zarazem kojarzona w powszechnej świadomości z rejonem atrakcyjnego wypoczynku, a raczej z ubóstwem i zacofaniem. Nazwa ta nie wywołuje powszechnie pozytywnych konotacji wśród potencjalnych klientów. W dziedzinie turystyki należałoby rozważyć zróżnicowanie promocji regionu i skierowanie działań do różnych segmentów klientów, przy skupieniu promocji na poszczególnych atutach:

- Polesie, Pojezierze Łęczyńsko-Włodawskie, Roztocze: klienci zainteresowani agroturystyką, pragnący ciszy, kontaktu z naturą; wypoczynek rodzinny;
- mikroklimat i uzdrowiska (Nałęczów): osoby starsze;
- szlak pamiątek I Rzeczypospolitej (Lublin, Zamość, Kazimierz Dolny, Puławy): turyści zagraniczni i krajowi, wyjazdy zorganizowane;
- szlak wielokulturowy (elementy kultury żydowskiej, prawosławnej i katolickiej): turyści zagraniczni i krajowi, wyjazdy zorganizowane, turystyka indywidualna;
- niszowe atrakcje skierowane do mniejszych grup klientów: spływy kajakowe, kolej wąskotorowa, atrakcje ornitologiczne doliny Bugu i Polesia itp.

Dywersyfikacja promocji w połączeniu z poprawą bazy turystycznej i informacji turystycznej może przynieść znaczny wzrost liczby odwiedzających region gości, co przełoży się na wzrost zamożności.

Energia odnawialna

Istotne znaczenie w regionie może mieć produkcja energii odnawialnej, z uwagi na spory potencjał naturalny województwa lubelskiego stwarzający sprzyjające warunki do rozwoju energetyki słonecznej, wodnej, elektroenergetyki geotermalnej czy też siłowni wiatrowych. Nie bez znaczenia jest również rolniczy charakter regionu umożliwiający prowadzenie upraw energetycznych bądź produkcji energii z odpadów pochodzenia roślinnego i zwierzęcego.

Konieczność poprawy efektywności odzyskiwania energii ze źródeł odnawialnych w województwie lubelskim wynika bezpośrednio z dyrektyw UE, nakładających w państwach unijnych obowiązek stworzenia mechanizmów prawnych i finansowych wspomagających rozwój energii z tych źródeł. Według założeń Strategii Rozwoju Kraju, ogólnokrajowy udział energii otrzymanej z odnawialnych źródeł w całkowitej energii wytwarzanej w Polsce powinien wynieść 7,5% w 2010 roku i 14% w 2020 roku.

Według analizy przeprowadzonej w projekcie „Współpraca samorządów lokalnych na rzecz potencjału inwestycyjnego i innowacyjnego Lubelszczyzny w ramach programu Partner COI”⁴² oraz wcześniejszych projektach „Woje-

42 <http://www.invest.lubelskie.pl/?i=96>

wódzki Programie Rozwoju Alternatywnych Źródeł Energii dla Województwa Lubelskiego⁴³ z 2004 roku najdogodniejszymi terenami pod rozwój energetyki słonecznej są m.in. tereny należące do powiatu lubelskiego (za wyjątkiem niewielkich obszarów w gminach: Bełżyce, Borzechów i Wojciechów), parczewskiego i biłgorajskiego. Wśród rejonów o największych sumach rocznego promieniowania słonecznego w kraju znajduje się powiatu chełmski, którego roczne zasoby w tym względzie przekraczają 950 kWh/m².

Z kolei rozwojowi energetyki wodnej mogą służyć m.in.: istniejąca już budowla piętrząca na Bystrzycy w Prawiednikach (gmina Głusk), planowana na Kostrzewce w Iżycach (gmina Strzyżewice) w powiecie lubelskim oraz cztery budowle piętrzące na rzece Uherka w miejscowościach Wólka Czułczycka, Zarzecze, Sajczyce i Rudka (powiat chełmski). Według przywołanej analizy, do rozwoju energetyki wodnej w powiecie parczewskim wykorzystać można elektrownię wodną „Glinny Stok” na rzece Wieprz (gmina Siemień), jak również 5 istniejących budowli piętrzących na rzekach Wieprz i Piwonia. W powiecie krańickim szansą na otrzymanie energii tego typu stać się może niewielka elektrownia wodna pracująca na rzece Tuczyn w miejscowości Mniszek (Gmina Gościeradów) oraz dwie planowane budowle piętrzące na rzekach: Sanna (Gmina Annapol) oraz Wyżnica (Gmina Dzierzkowice)⁴⁴.

W zakresie energii wiatrowej dogodnymi obszarami do lokalizacji siłowni są w okolicy Bełżyc w powiecie lubelskim oraz niektóre tereny powiatów parczewskiego, radzyńskiego i biłgorajskiego⁴⁵.

W dziedzinie energii geotermalnej zasoby województwa są dopiero na etapie badań. Największe szanse na korzystanie w przyszłości z tej formy energii wydają się mieć gminy: Bełżyce, Jastków, Garbów, Konopnica oraz Niedrzwica Duża oraz tereny w powiecie lubartowskim.

Bardziej zaawansowane są działania w zakresie produkcji biopaliw. Zaczyna rozwijać się produkcja energii z biomasy, np. w powiecie zamojski, znanym z produkcji roślin wykorzystywanych jako alternatywne źródła energii. Plantacje wierzby energetycznej znajdują się w gminach Sułów, Nielisz, Zamość i Adamów. Z kolei w powiecie hrubieszowskim w celu odzyskiwania energii wykorzystuje się duże ilości rocznej produkcji słomy. Zakłady produkcyjne mieszczą się w Hrubieszowie oraz w Mirczu, a ich moce przerobowe pozwalają na przetworzenie na brykiet 16 tys. ton słomy rocznie.

43 „Wojewódzki Program Rozwoju Alternatywnych Źródeł Energii dla Województwa Lubelskiego”, 2004, s. 38.

44 <http://www.invest.lubelskie.pl/?i=96>

45 „Wojewódzki Programie Rozwoju Alternatywnych Źródeł Energii dla Województwa Lubelskiego”, 2004, s. 36.

Problemy – Rozwój energii odnawialnej wymaga dużych nakładów, istnieje też opór społeczności lokalnych

Chcąc spełnić wymogi w zakresie udziału energii odnawialnej w regionie niezbędne są duże nakłady finansowe. Technologie produkcji energii a także systemy dostaw i dystrybucji są bowiem kosztowne. Praca nad nimi może jednak być impulsem do wzmożenia inicjatyw innowacyjnych. Narzędziem wspierającym rozwój tej dziedziny jest powołany w 2008 roku z inicjatywy Fundacji Rozwoju Lubelszczyzny „Lubelski Klaster Ekoenergetyczny” zrzeszający 64 podmioty i 3 podmioty współpracujące⁴⁶. Przełamania wymagają jednak nie tylko bariery finansowe, ale i mentalne, gdyż niektóre ze źródeł energii nie cieszą się poparciem mieszkańców gmin, na terenie których miałyby być zlokalizowane instalacje (np. wiatrowe).

46 www.fundacja.lublin.pl/strona.php?id_kat=235

Tabela scenariuszowa nr 5

Cel	Ważniejsze problemy	Działania	Środki	Szanse na
<p>Wykorzystanie potencjału lubelskich obszarów wiejskich w zakresie rolnictwa i produkcji żywności, turystyki i energii odnawialnej</p>	<p>Słaba infrastruktura terenów wiejskich</p>	<p>Inwestycje w usługi komunalne (oczyszczalnie ścieków, kanalizacje, instalacje przeciwpowodziowe) Budowa i remonty oraz lokalnych, Przygotowanie planów zagospodarowania przestrzennego, Inwestycje w infrastrukturę środowiskową Uproszczenie trybów w jakich udziela się zezwolenia budowlane na cele infrastrukturalne</p>	<p>Środki z funduszy EU oraz budżetów gmin, Środki z budżetu centralnego, GDDKiA, budżety lokalne, fundusze strukturalne UE Działalność JST Lobbying proregionalny</p>	<p>Unowocześnienie infrastruktury na obszarach wiejskich</p>
	<p>Rozproszenie produkcji rolnej pomiędzy liczne gospodarstwa małoobszarowe i niskotowarowe</p>	<p>Promocja upraw naturalnych i produkcji żywności ekologicznej Współpraca producentka i zrzeszanie producentów regionalnych Uproszczone certyfikowanie domowych gospodarstw produkujących żywność Tworzenie i promowanie wspólnej marki produktów regionalnych Tworzenie własnych kanałów dystrybucji żywności naturalnej Szkolenia biznesowe dla producentów</p>	<p>Koordinacja działań przy wsparciu JST i organów województwa Stowarzyszenia, klastry, grupy producenckie Środki własne gospodarstw, fundusze EU, środki z budżetu wojewódzkiego, oraz JST Zmiany ustawowe</p>	<p>Zintegrowanie produkcji rolnej Powstanie marek regionalnych Zwiększenie produkcji i sprzedaży Poprawa jakości produkcji rolnej i towarowej Wzrost świadomości biznesowej wśród rolników i producentów żywności</p>

	<p>Niewykorzystanie potencjału turystycznego regionu</p>	<p>Zdywersyfikowana promocja walorów regionu w sposób dostosowany do oczekiwań klientów</p> <p>Stworzenie baz danych informacji turystycznej wraz z systemem rekomendacji placówek turystycznych</p> <p>Inwestycje w bazę turystyczną</p>	<p>UW i sejmik województwa lubelskiego, środki budżetowe</p> <p>Stowarzyszenia lokalne integrujące przedsiębiorców działających w obszarze turystyki</p> <p>Środki własne przedsiębiorców</p>	<p>Uczynienie z Lubelszczyzny miejsc atrakcyjnego turystycznie, którego walory są powszechnie znane</p> <p>Wzrost liczby turystów odwiedzających region</p> <p>Wzrost poziomu życia mieszkańców</p>
	<p>Niewielki udział źródeł odnawialnych w pozyskiwaniu energii</p>	<p>Rozwinięcie „Lubelskiego Klastra Ekoenergetycznego”</p> <p>Prowadzenie badań w zakresie poszukiwań źródeł energii geotermalnej</p> <p>Konsultacje społeczne w sprawie lokalizacji i formy działalności zakładów produkujących energię odnawialną</p> <p>Współpraca zakładów i instytucji naukowych w zakresie prac nad nowymi technologiami energetycznymi</p>	<p>Środki pomocowe z UE</p> <p>Partnerstwo publiczno-prywatne</p> <p>Budżety badawczo-rozwojowe przedsiębiorstw i uczelni</p> <p>Granty badawcze</p>	<p>Wzrost udziału energii ze źródeł odnawialnych w bilansie energetycznym województwa</p> <p>Lubelszczyzna jako region będący wśród krajowych liderów w zakresie bio-energii</p>

Sygnalizowane w tabeli scenariuszowej zagrożenia są zintegrowane z innymi działaniami, w obszarach oddziaływania opisywanych w niniejszym rozdziale. Dopiero ich łączne wystąpienie da szansę na realizację scenariusza zrównoważonego rozwoju regionalnego. Problemy wsi, czy energii naturalnej łączą się bowiem z kwestiami przemysłu, edukacji i wzmocnienia relacji społecznych oraz gospodarczych. Z pewnością opisana problematyka nie wyczerpuje ani kłopotów, z jakimi boryka się Lubelszczyzna, ani możliwości rozwoju, jakie przed nią stoją. Wydaje się jednak, że poruszonych kwestii nie sposób zignorować myśląc o przyszłości naszej „małej ojczyzny”

6.2.6. Współpraca transgraniczna

Obecna sytuacja w województwie lubelskim w zakresie obsługi granicznej i infrastruktury informatyczno-technicznej-eksploatacyjnej dla realizacji transakcji w zakresie handlu globalnego pomiędzy Wschodem i Zachodem szeroko rozumianego kontynentu Euro-Azjatyckiego jest anachroniczna, albo jeszcze lepszym określeniem byłoby, że jej nie ma jeżeli będziemy brali pod uwagę poziom cywilizacyjny roku 2010+.

Obszar pierwszy związany infrastrukturą graniczną to po prostu a może w polskich warunkach aż realizacja tego co zostało zaplanowane i zatwierdzone przez władze państwowe najwyższego szczebla. To budowa małych przejść granicznych dla obsługi ruchu osobowego i ruchu o małym znaczeniu ekonomicznym. Realizacja tego celu to naturalny impuls pobudzający miejscową przedsiębiorczość małych i średnich przedsiębiorstw w ich ogromnym pejzażu od sklepu spożywczego po stację paliwową i gastronomię. To pobudzenie inicjatywy lokalnych władz samorządowych prezentujących realną, posiadającą podstawy prawno – międzynarodowe możliwości rozwoju wszelkich form aktywności gospodarczej – handel – usługi – produkcja, to nowe miejsca pracy, podniesienie poziomu życia w jednym z najuboższych regionów Unii Europejskiej.

Obszar tworzenia infrastruktury informatyczno-techniczno-eksploatacyjnej dla obsługi globalnego handlu zagranicznego wymaga rzeczy ogromnej trudnej. Po pierwsze uświadomienia faktu, że pogranicze regionu lubelskiego może odrywać centralną rolę w alternatywnej dla transportu morskiego możliwości przemieszczania towarów pomiędzy państwami azjatyckimi a Unią Europejską wszystkim tym faktem zainteresowanym po jednej i drugiej stronie granicy od władz szczebla centralnego – po naszej stronie łącznie Brukselą – po szczebel lokalny. Po drugie co wydaje się znacznie trudniejsze to podjęcie realnych działań związanych z realizacją inwestycji o różnym poziomie kapitałochłonności. Mogły by one być ponadto finansowane jak wyżej wspominałem z różnych źródeł. Korzyści i obszary rozwoju są zupełnie naturalne podobne to wcześniejszego działania – rozwój regionu, wzrost produkcji, nowe miejsca pracy tworzenie alternatywnego zatrudnienia dla osób utrzymujących z rolnictwa.

Proponowanymi działaniami może być bardzo szeroka akcja ukazująca obecną sytuację i możliwości związane z realizacją z jednej strony już podjętych decyzji z drugiej strony podjęcia decyzji lub przynajmniej zainteresowania się przedstawionymi propozycjami. To oczywiście dotyczy ośrodków decyzyjnych ponieważ tak naprawdę to od nich zależne są efektywne działania w obrębie przedstawionych propozycji. Elementem wzmacniającym atrakcyjność tych propozycji to wskazanie poza środkami budżetowymi źródeł finansowania zaprezentowanych inwestycji. Mogą to być zarówno środki unijne ale także należałoby zainteresować środowiska biznesowe w globalnym wymiarze, nie tylko polskim czy unijnym. Nie jest wykluczone, że bardziej zainteresowani byłiby inwestorzy chińscy i dalekowschodni dla stworzenia alternatywnych – poza żeglugą morską – szlaków komunikacyjnych dla przewozu ich towarów w warunkach powrotu gospodarki światowej na ścieżkę wzrostu. Działania pobudzające inicjatywę środowisk bezpośrednio zainteresowanych i korzystających na wdrożeniu przedstawionych propozycji np. przewoźnicy drogowi i kolejowi. Ważnym sprzymierzeńcem w tych działaniach zapewne będą środowiska samorządu lokalnego, mogące odnieść jedynie korzyści natomiast są one dla ich „Mont Everestem” decyzyjno-finansowym, ale stanowiącym realną siłę nacisku, zwłaszcza w sytuacjach wyborów różnego szczebla.

Konkretne działania to przesłanie raportów do ośrodków władzy państwowej, parlamentu, rządu i samorządów, organizacja konferencji i seminariów poświęconych tej problematyce ale na różnym szczeblu nie tylko wojewódzkim ale przykładowo we współpracy z władzami powiatu bialskiego czy chełmskiego. Zainteresowanie lokalnych mediów także na różnych poziomach od telewizji i radia lubelskiego, po stacje i gazety lokalne. Można często stwierdzić, że są one bardziej opiniotwórcze niż te na wyższym poziomie.

Pamiętać należy, że w kwestii wykorzystania potencjału transgranicznego nie można myśleć i planować mając jedynie perspektywę dnia dzisiejszego albo jednej kadencji sprawowania określonego urzędu. Ekonomia, w tym ekonomia handlu zagranicznego, rozwija się w cyklach parabolicznych, a oczywistością jest to, że po załamaniu i kryzysie jest wzrost i rozwój. To na czas wzrostu i rozwoju przewidziane są prezentowane propozycje.

Tabela scenariuszowa nr 6

Cel	Ważniejsze problemy	Działania	Środki	Szanse na
<p>Wykorzystanie potencjału Lubelszczyzny jako terenu przygranicznego, a także obszaru tranzytowego dla wymiany pomiędzy UE a Rosją i krajami Dalekiego Wschodu</p>	<p>Inwestycje w dwu obszarach infrastruktury granicznej – handlowo – dystrybucyjnej</p>	<p>Wielokierunkowy lobbying obejmują sferę polityczną – biznesowa – społeczną. Wykorzystując zbliżające się kampanie wyborcze proponować wybranym kandydatom na różnego rodzaju urzędy o Prezydenta po Wójta zainteresowanie tymi zagadnieniami i w miarę możliwości wpisanie tych rozwiązań do planów ich przyszłych działań. Organizacja konferencji międzynarodowych ukazujących ta problematykę zwłaszcza z udziałem naszych wschodnich partnerów ale także środowisk krajowych – przewoźników drogowych i kolejowych.</p>	<p>Działalność organizacji skupiających przedsiębiorców, czy NGO Działalność JST i współpraca z władzami centralnymi, środki budżetowe Inwestycje podmiotów gospodarczych</p>	<p>Stworzenie optymalnych – uwzględniając obecne realia – możliwości dla obsługi globalnego handlu światowego. To rozwój wszystkich form aktywności gospodarczej – handel, usługi, produkcja – wszechstronny rozwój regionu.</p>

	<p>Brak realizacji przyjętych planów inwestycyjnych w prezentowanych obszarach. Brak umiejętności myślenia i działania w dłuższej perspektywie przez ośrodki decyzyjne. Brak środków finansowych lub nawet pomysłu na ich osiągnięcie. Brak konsekwencji wobec osób winnych powstałych zaniechań – sprawa 20 h. ziemi w okolicach Dorohuska to ewidentny przykład. Częściowe ograniczenie udziału Ukrainy w organizacji EURO 2012. Przedłużający się kryzys finansowo – gospodarczy wywierający bezpośredni wpływ na wielkość obrotów towarowych, a co za tym idzie poszukiwanie alternatywnych dróg przewozu towarów z Azji do Europy.</p>	<p>Inicjatywy związane z przypomnieniem prezentowanych programów, przyjętych strategii rozwoju, co więcej podjętych decyzji a stopniem ich realizacji. Działania o charakterze ukazujących realne zagrożenia i możliwości – konferencje, seminaria dla środowisk polityczno biznesowych ale ze szczególnym zwróceniem uwagi na lokalne władze samorządowe, które mogą być silnym ośrodkiem nacisku. Wynika to z tego faktu, że one korzystają lub tracą natomiast możliwości decyzyjno – finansowe przekraczają ich szczebel.</p>	<p>Działalność JS-T, emisja obligacji miejskich i gminnych Współpraca przedsiębiorców z NGO oraz władzami Zachęty dla inwestowania w zamian za inwestycje w infrastrukturę</p>	<p>Pozyskanie środków do realizacji inwestycji Uporządkowanie kwestii prawno-własnościowych</p>
	<p>Niestety jedynymi działaniami, które są w katalogu organizacji pozarządowych to akcje o charakterze związanym z przedstawieniem zagrożeń i szans oraz pobudzenie lokalnej inicjatywy zwłaszcza na poziomie powiatowo – gminnej. Konferencje, seminaria, nawet akcje protestacyjne w środowiskach lokalnych.</p>	<p>Działalność NGO i grup obywatelskich</p>	<p>Wznowienie działań inwestycyjnych w niezbędnych obszarach</p>	

7. Barometr gospodarczy

7.1. Barometry gospodarcze i ich rola w opisie zjawisk gospodarczych

Pomocnicze znaczenie w realizacji działań ujętych w katalogu środków zaradczych będą miały pomiary faktycznej kondycji gospodarczej, a także nastrojów panujących wśród przedsiębiorstw działających na Lubelszczyźnie. Nie bez znaczenia będzie także analiza porównawcza trendów i procesów zachodzących w naszym regionie ze zjawiskami występującymi w innych województwach w Polsce. Wprawdzie jako samoistne narzędzia pomiary takie nie mają charakteru działań sensu stricte, ale odgrywają rolę w procesie monitoringu skuteczności podjętych środków zaradczych. Wśród takich działań o charakterze badawczo-pomiarowym wyróżnić można dwa najważniejsze moduły:

- Barometr nastrojów gospodarczych,
- Biznes-barometr wskaźników gospodarczych (będący w swej istocie analizą obiektywnych danych statystycznych na podstawie raportów Głównego Urzędu Statystycznego i innych powołanych instytucji).

Historia badania nastrojów gospodarczych sięga drugiej połowy XIX, kiedy to pierwsze badania o charakterze ankietowym zostały wprowadzone jako uzupełnienie oficjalnych danych statystycznych w Niemczech. Systematyczne badania tego rodzaju wprowadzono w latach dwudziestych XX wieku w Stanach Zjednoczonych. Do zachodniej Europy trafiły na przełomie lat czterdziestych i pięćdziesiątych.

Amerykański termin *business tendency surveys* przyjął się powszechnie w nomenklaturze międzynarodowej i zaczął być traktowany jako narzędzie wspierające opisywanie i przewidywanie zjawisk gospodarczych. Badanie nastrojów gospodarczych (zwane także niekiedy badaniem opinii lub klimatu gospodarczego) polega na przeprowadzeniu badań o charakterze ankietowym w kręgu przedsiębiorców (a precyzyjnej osób pełniących funkcje zarządcze), mających udzielić informacji na temat aktualnej sytuacji firm, ich planów oraz oczekiwań na przyszłość. Celem takich badań jest wyprowadzenie wniosków, co do stanu bieżącej koniunktury oraz przewidywanych cykli jej wahan. Rola badań opinii jest o tyle istotna, że stanowi uzupełnienie dla danych statystycznych (obrazujących takie wielkości, jak np. wartość sprzedaży, wysokość nakładów inwestycyjnych, wielkość zatrudnienia itp.) o charakterze ilościowym. Badanie nastrojów gospodarczych ma charakter jakościowy, gdyż respondenci udzielają

odpowiedzi ocennych, a więc nie odwołujących się do twardych danych. Są one dzięki temu łatwiej dostępne, szybsze do przeprowadzenia i opublikowania.

Z wyników badań w pierwszym rzędzie skorzystać mogą sami przedsiębiorcy, którzy uzyskują zagregowaną wiedzę dotyczącą całej gospodarki, sytuacji w poszczególnych regionach, a także sektorach branżowych i mogą zestawić ją z kondycją własnej firmy. Są one także nieocenionym źródłem wiedzy o trendach zachodzących w regionie w przypadku postulowanego w niniejszym opracowaniu kompleksowego modelu marketingu regionalnego, jako nowego sposobu zarządzania przez władze lokalne przy aktywnym współudziale podmiotów gospodarczych, organizacji pozarządowych, jako partnerów w realizacji niezbędnych dla województwa projektów i zadań. Jak wskazuje wieloletnia już praktyka takich pionierskich w tym względzie krajów, jak Niemcy, Francja, Włochy, czy Norwegia gdzie działają takie instytucje, jak monachijski Institut Für Wirtschaftsforschung, paryski Institut National de la Statistique et des Etudes Economiques, czy rzymski Instituto Nazionale per lo Studio Della Congiuntura badania koniunktury stały się ważnym elementem krajobrazu ekonomicznego Europy. Ich rola na szczeblu europejskim została wzmocniona poprzez działania Dyirekcji Generalnej Gospodarki i Finansów Komisji Europejskiej, zajmującej się m.in. wdrażaniem zharmonizowanego systemu badań unijnych, który miałby umożliwiać porównywanie rezultatów uzyskanych w różnych krajach Unii. Dziś, wśród państw zajmujących się systematycznym zbieraniem i analizą danych o koniunkturze są wszystkie państwa zrzeszone w OECD, a w sumie ponad 50 krajów świata⁴⁷. Co ważne z punktu widzenia regionu, stale rośnie rola badań o charakterze regionalnym.

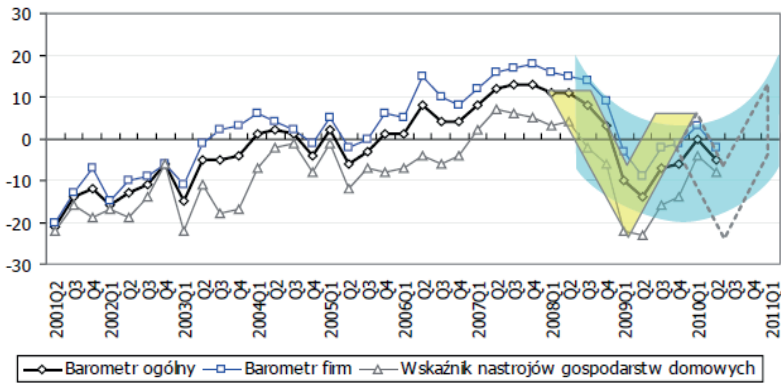
W Polsce pionierskie badania tego typu prowadzone były już latach osiemdziesiątych ubiegłego wieku przez pracowników Akademii Ekonomicznej w Poznaniu⁴⁸, a na skalę krajową w sposób systematyczny wdrożono je w ramach działalności Głównego Urzędu Statystycznego, który od 1992 wydaje zeszyty kwartalne pod tytułem „Badanie koniunktury”. Z kolei badania o charakterze regionalnym zapoczątkowane zostały przez gdański Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową pod koniec lat dziewięćdziesiątych XX wieku (dla województwa pomorskiego)⁴⁹. W województwie lubelskim funkcjonują od blisko dekady: w roku 2001 Instytut Gospodarki i Wyższa Szkoła Zarządzania i Administracji w Zamościu zainicjowały projekt zatytułowany „Barometr koniunktury gospodarczej województwa lubelskiego”, który od 1 czerwca 2009 roku istnieje pod nazwą „Lubelski Barometr Gospodarczy” jako wspólne przedsięwzięcie WSZiA w Zamościu oraz Instytutu Rozwoju Gospodarczego Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie⁵⁰.

47 „Badanie koniunktury gospodarczej”, GUS, Warszawa, marzec 2010, s. 7.

48 R. Barczyk, Z. Kowalczyk, „Metody badania koniunktury gospodarczej”, Warszawa – Poznań, 1993, s. 171.

49 „Barometr nastrojów gospodarczych w województwie podlaskim. Diagnoza I kwartał 2009 r. Prognoza II kwartał 2009 r.”, Białystok 2009, s. 9.

50 Jego raporty dostępne są pod adresem <http://lbg.wszia.edu.pl>.

Rys. 19. Diagnostyczne barometry nastrojów gospodarczych dla województwa lubelskiego w okresie od II kwartału 2001 roku do II kwartału 2010 roku, źródło: Lubelski Barometr Gospodarczy⁵¹.

Badania dla województwa lubelskiego mogą stać się podstawą do jeszcze bardziej pogłębionej analizy sektorowej przedsiębiorstw działających w regionie.

7.2. Barometr nastrojów gospodarczych – metodologia badań

7.2.1. Określenie próby losowej respondentów

Istotnym problemem w badaniach koniunktury jest stworzenia odpowiedniego profilu respondentów, który byłby reprezentatywny dla przekroju gospodarczego regionu. W badaniach koniunktury w przemyśle prowadzonych przez GUS uwzględniane są podmioty prowadzące działalność z zakresu przetwórstwa przemysłowego zaklasyfikowane według Polskiej Klasyfikacji Działalności (PKD 2007) do sekcji C. Obserwacji poddawane są przedsiębiorstwa o liczbie pracujących 10 i więcej osób, dzielone na następujące klasy wielkości:

- małe (o liczbie pracujących od 10 do 49 osób),
- średnie (o liczbie pracujących od 50 do 249 osób),
- duże (o liczbie pracujących 250 i więcej osób).⁵²

Podział ten jednak wyklucza znaczącą liczbę przedsiębiorstw, a mianowicie mikroprzedsiębiorców, którzy w województwie lubelskim stanowią zdecydowaną większość, bo aż 95% wszystkich podmiotów gospodarczych działających na Lubelszczyźnie.

W zakresie struktury badanych przedsiębiorstw należałoby się zatem posłużyć czterema kategoriami:

- mikro (o liczbie pracujących od 1 do 9 osób),

51 „Lubelski barometr gospodarczy. Raport 5/2010”, Zamość 2010, s. 6

52 „Badanie koniunktury gospodarczej”, GUS, Warszawa, marzec 2010, s. 8

- małe (o liczbie pracujących od 10 do 49 osób),
- średnie (o liczbie pracujących od 50 do 249 osób),
- duże (o liczbie pracujących 250 i więcej osób)

Jednakże uzyskanie 95% reprezentacji mikroprzedsiębiorców skutkowałoby koniecznością objęcia ankietą wyjątkowo dużego kręgu respondentów, lub też marginalizacją reprezentacji podmiotów średnich i dużych, które z kolei mają istotne znaczenie z uwagi na poziom zatrudnienia, łączną wartość sprzedaży, czy nakłady inwestycyjne, a których głos może mieć charakter odmienny od opinii szefów jednoosobowych przedsiębiorstw. Mikrofirmy nie mają ponadto istotnego wpływu na stan koniunktury w globalnie ujętym przetwórstwie przemysłowym, generując zaledwie ok. 7% przychodów całej zbiorowości.

Wydaje się zatem konieczne posłużenie się w pierwszym rzędzie kryterium reprezentatywności branżowej, odzwierciedlającej procentowy udział firm danego sektora w ogólnej liczbie przedsiębiorstw.

Optymalny podział sektorowy dla województwa lubelskiego odpowiadający faktycznemu różnicowaniu branżowemu wyglądałby następująco:

- przemysł 8,3% podmiotów,
- budownictwo 7,9% podmiotów,
- handel 31,8% podmiotów,
- transport i gospodarka magazynowa 7,3% podmiotów,
- zakwaterowanie i gastronomia 2,7% podmiotów,
- informacja i komunikacja 1,6% podmiotów,
- działalność finansowa i ubezpieczeniowa 3,6% podmiotów,
- obsługa rynku nieruchomości 2,6% podmiotów,
- działalność profesjonalna, naukowa i techniczna 7,0% podmiotów,
- administrowanie i działalność wspierająca 1,9% podmiotów,
- administracja publiczna i obrona narodowa; obowiązkowe zabezpieczenia społeczne i zdrowotne 1,6% podmiotów,
- edukacja 3,5% podmiotów,
- opieka zdrowotna i pomoc społeczna 5,4% podmiotów,
- pozostała działalność usługowa 6,6% podmiotów,
- rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo (bez osób prowadzących gospodarstwa indywidualne w rolnictwie) 2,7% podmiotów.⁵³

Rzecz jasna ściśle odzwierciedlenie powyższego podziału wg kryterium podstawowej działalności zgodnie z klasyfikacją PKD nie jest możliwe do osiągnięcia nawet w próbie losowej obejmującej szerokie spektrum gospodarcze. Należy jednak dążyć do uzyskania takiej próby badawczej, która w sposób przybliżony oddawała powyższą specyfikę branżową firm Lubelszczyzny. I tak przykładowo w badaniach ujętych w raporcie „Lubelski barometr gospodarczy. Raport 5/2010” rozkład próby 500 przedsiębiorstw wybranych do badania ankietowego wygląda następująco:

53 Podział dokonany na podstawie danych z: „Biuletyn statystyczny województwa lubelskiego. I kwartał 2010”, GUS, Lublin, 2010, s. 53

- przemysł: 95 podmiotów (19% ogółu),
- budownictwo: 120 podmiotów (24% ogółu),
- handel: 135 podmiotów (26% ogółu),
- usługi: 155 podmiotów (31% ogółu).⁵⁴

Należy zwrócić uwagę, że taki rozkład, choć bardziej adekwatny, jest odmienny od zaleceń badawczych Komisji Europejskiej, która postuluje przyjęcie systemu wag według następującego podziału:

- przemysł 40%,
- usługi 30%,
- budownictwo 5%,
- handel 5%,
- konsumpcja indywidualna (badanie gospodarstw domowych) 20%.⁵⁵

Przy wyłączeniu z badania gospodarstw domowych otrzymalibyśmy rozkład:

- przemysł 50%,
- usługi 37,5%,
- budownictwo 6,25%,
- handel 6,25%.

Byłby on jednak nieadekwatny do struktury województwa lubelskiego, w której (jak wyżej wskazano) odsetek firm przemysłowych stanowi 8,3%. Wydaje się zatem, że oparcie na rzeczywistym podziale branżowym przyniosłoby wyniki bardziej zbliżone do rzeczywistości niż posłużenie się schematem zaproponowanym przez Komisję Europejską.

Sposób doboru próby losowej powinien także brać pod uwagę strukturę własnościową badanych podmiotów. I tak w województwie lubelskim, podobnie jak w innych regionach istnieje dominacja podmiotów prywatnych, jednakże z małym udziałem spółek prawa handlowego (5,3% ogółu firm) i przewagą podmiotów prowadzonych przez osoby fizyczne (77,7% ogółu firm). Przedsiębiorstwa państwowe i inne formy własności (np. spółdzielnie) mieszczą się w pozostałej liczbie 17%⁵⁶.

Optymalny dobór próby losowej służącej wszechstronnemu zbadaniu kondycji przedsiębiorstw województwa, z uwzględnieniem wielkości podmiotów, specyfiki sektorowej oraz własnościowej powinien w pierwszej kolejności odnosić się do powyższych czynników. Inne specyficzne uwarunkowania, jak wielkość przychodów, czy zatrudnienia będą bowiem pochodną przyjętych wyżej założeń.

54 „Lubelski barometr gospodarczy. Raport 5/2010”, Zamość 2010, s. 25

55 Indeks nastrojów Economic Sentiment Indicator , [za:], „Barometr nastrojów gospodarczych w województwie podlaskim. Diagnoza I kwartał 2009 r. Prognoza II kwartał 2009 r.”, Białystok 2009, s. 17

56 „Lubelski barometr gospodarczy. Raport 5/2010”, Zamość 2010, s. 21

7.2.2. Konstrukcja ankiety badawczej

Podstawowym założeniem towarzyszącym konstrukcji ankiety badania nastrojów gospodarczych jest przejrzystość, prostota, jednoznaczność i skondensowany charakter. Zgodnie z zaleceniami Komisji Europejskiej wyrażonymi w poradniku dotyczącym metodologii sporządzania badań nastrojów („The Joint Harmonised EU Programme of Business and Consumer Surveys. User Guide” z 2004 roku) ankieta powinna zostać skonstruowana i przeprowadzona w oparciu o poniższe reguły:

- liczba pytań powinna być ograniczona do niezbędnego minimum,
- liczba dopuszczalnych odpowiedzi to trzy (ewentualnie cztery – gdy dopuszczamy odpowiedź typu „nie wiem” / „nie mam zdania” / „trudno powiedzieć”),
- prostota konstrukcji i sposobu wypełnienia ankiety (np. format A4, wybór odpowiedzi przez zaznaczenie pola krzyżykiem),
- wypełnienie ankiety powinno zostać dokonane przez kierowników badanych podmiotów,
- wskazany jest stały kontakt z badaną jednostką (najlepiej osobisty, ewentualnie telefoniczny lub e-mailowy),
- niezbędne jest umieszczenie informacji o poufności zbieranych danych.

Opcjonalnie ankieta może zawierać oprócz stałego zestawu, także dodatkowe pola badawcze, umieszczane uzupełniająco w sytuacjach wymagających dodatkowego zbadania (np. klęsk żywiołowych i ich wpływu na działalność gospodarczą w regionie, czy też istotnych zmian prawnych – podwyżka stawek podatku VAT itp.). Stanowią one uzupełnienie klasycznej formuły barometru nastrojów, poszerzając ją o inne informacje dające lepsze zrozumienie postaw i oczekiwań przedsiębiorców.

Należy także pamiętać o rotacji badanych podmiotów, co ma zapobiec rutynizacji procesu udzielania odpowiedzi, a także zwiększyć reprezentatywność próby badawczej w dłuższym wymiarze czasowym.

7.2.3. Przetwarzanie danych metodą sald

Wyniki ankiety należałoby podsumowywać przy użyciu metody sald. Jest ona stosowanych zarówno w metodologii „Lubelskiego barometru gospodarczego”, jak też „Podlaskiego barometru nastrojów gospodarczych”. Saldo stanowi różnica udziałów procentowych odpowiedzi pozytywnych i negatywnych. Salda przyjmują wartości z przedziału od –100 do 100, gdzie wartości mniejsze od zera oznaczają przewagę pesymistów, a powyżej zera przewagę optymistów. W oparciu o przedstawienie wyników ankiet w postaci sald możliwe jest tworzenie wykresów obrazujących zmiany nastrojów gospodarczych w czasie. W połączeniu z „twardymi” wskaźnikami, jakimi dysponują urzędy statystyczne, obrazującymi

rzeczywiste wahania koniunktury gospodarczej (tj. „biznes-barometr wskaźników gospodarczych”) można dzięki temu otrzymać syntetyczne narzędzie łączące oba aspekty, tj. makroekonomiczny oraz ocenny.

Badania powinny być przeprowadzone w cyklu kwartalnym, zawierając pytania o charakterze diagnozy bieżącej oraz pytania o prognozy. Obydwa te aspekty, tj. ocena bieżąca i prognoza, zliczane są oddzielnie dla każdego z badanych sektorów gospodarki, a także całościowo, jako zsyntetyzowany barometr nastrojów gospodarczych w regionie.

Istotne znaczenie w branżach podlegających wahaniom sezonowym (np. budownictwo, przetwórstwo owocowe itp.) będzie miało takie obliczenia sald (a zatem i odpowiednia konstrukcja ankiety), które zapobiegłoby „sezonalizacji” w opisie zjawisk gospodarczych w danym sektorze. W tym celu pomocnym narzędziem może być biznes-barometr wskaźników gospodarczych, który w dłuższym szeregu czasowym będzie pomocny we wskazywaniu na zasięg i stopień występowania zjawiska sezonalizacji w poszczególnych branżach.

7.3. Biznes-barometr wskaźników gospodarczych i analiza benchmarkingowa

Biznes-barometr wskaźników gospodarczych jest z uwagi na okres niezbędny do przetworzenia rzeczywistych danych ekonomicznych narzędziem, które nie pozwala na aktualną analizę sytuacji gospodarczej w sektorach gospodarki regionalnej. Jest jednak, z uwagi na oficjalny charakter danych, bardziej konkretnym odbiciem jej stanu. Zwrócić uwagę należy jednak na fakt, że z uwagi na wspomnianą wyżej przewagę w liczbie przedsiębiorców podmiotów prowadzących działalność jako osoby fizyczne, wiele z nich nie podlega obowiązkowi sprawozdawczości do GUS. Tym samym badania nastrojów w tej grupie (podmiotów zatrudniających do 9 pracowników) będą stanowiły istotne uzupełnienie całościowego obrazu wyłaniającego się ze sprawozdań Głównego Urzędu Statystycznego.

Wskazane byłoby także poszerzenie badań ankietowych w tej grupie o pytania dotyczące wymiernych zjawisk, jakie mikroprzedsiębiorcy mogliby ujawnić pomimo faktu np. nieprowadzenia pełnej księgowości, nieskładania sprawozdań F-01 itp. Mogą to być dane dotyczące:

- poziomu i zmiany poziomu zatrudnienia,
- wysokości przychodów i procentowej zmiany tej wysokości,
- wysokości nakładów inwestycyjnych,
- wskaźnika rentowności,
- faktu korzystania lub niekorzystania ze środków pomocowych UE i ewentualnej wysokości takiej pomocy.

Tego typu informacje ankietowe wzmocniłyby wymowę części dotyczącej badania nastrojów, jak również przyczyniłyby się do lepszego poznania

problemów z jakimi zмага się grupa ponad 120 tysięcy osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą na terenie województwa lubelskiego.

Biznes-barometr daje także możliwość analizy benchmarkingowej w zestawieniu z danymi z innych regionów, co pozwala na śledzenie dynamiki zmian gospodarczych w województwie w porównaniu z resztą kraju w oparciu o podobny zestaw danych.

7.4. Formularz ankiety badawczej

Zgodnie z opisanymi wyżej postulatami i założeniami badawczymi proponujemy przeprowadzenie badań ankietowych w części diagnostycznej i prognozyticznej w oparciu o matrycę zamieszczoną na kolejnej stronie.

Ankieta powinna zostać wyposażona w metryczkę określającą podstawowe informacje o podmiocie udzielającym informacji:

- wielkość firmy z uwagi na poziom zatrudnienia (mikro, mało, średnia, duża),
- forma prawna prowadzonej działalności,
- podstawowy rodzaj działalności wg klasyfikacji PKD.

Zaznaczyć warto, że choć odpowiedź „trudno powiedzieć” jest pomijalna przy zliczaniu sald, to częstotliwość jej wybierania przez badanych jest również swoistym miernikiem: posiadanej przez przedsiębiorców zdolności oceny i umiejętności przewidywania zjawisk w nadchodzącej przyszłości. Badania wskazują, że odpowiedzi tego typu są wybierane częściej w odniesieniu do przewidywań niż opisu bieżącej sytuacji.

Istotnym składnikiem ankiety jest jej dwutorowy charakter – to znaczy pytanie o ocenę własnej sytuacji podmiotu, ale też próbę oceny całej branży przez przedsiębiorców w niej działających.

Opcjonalnie, w ramach uzupełnienia barometru nastrojów o elementy biznes-barometru wskaźników gospodarczych, ankieta może zostać poszerzona o następujące pytania skierowane do kręgu mikroprzedsiębiorstw:

- wielkość obrotów w obecnym i ubiegłym kwartale,
- wielkość zatrudnienia w obecnym i ubiegłym kwartale,
- wysokość nakładów inwestycyjnych w obecnym i ubiegłym kwartale,
- poziom zapasów w obecnym i ubiegłym kwartale,
- poziom rentowności w obecnym i ubiegłym kwartale.

Zaproponowana konstrukcja może stać się uzupełnieniem prowadzonych na terenie województwa lubelskiego już od blisko dekady badań w ramach „Lubelskiego Barometru Gospodarczego” i projektu „E-barometr”⁵⁷.

1. Część diagnostyczna

- 1.1. Czy sytuacja finansowa Państwa przedsiębiorstwa w bieżącym kwartale w porównaniu z poprzednim uległa:
- pogorszeniu
 - nie uległa zmianie
 - poprawie
 - trudno powiedzieć
- 1.2. Czy wielkość zamówień/zakupów w Państwa przedsiębiorstwie w bieżącym kwartale w porównaniu z poprzednim uległa:
- pogorszeniu
 - nie uległa zmianie
 - poprawie
 - trudno powiedzieć
- 1.3. Czy według Państwa oceny sytuacja gospodarcza w innych firmach województwa lubelskiego działających w Państwa branży w bieżącym kwartale w porównaniu z poprzednim uległa:
- pogorszeniu
 - nie uległa zmianie
 - poprawie
 - trudno powiedzieć

2. Część prognostyczna

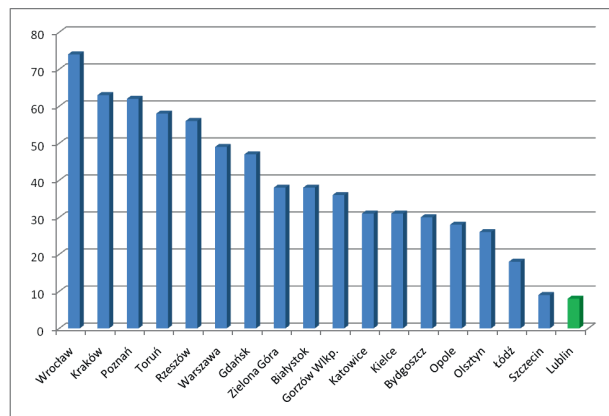
- 2.1. Czy Przewidują Państwo, że sytuacja finansowa Państwa przedsiębiorstwa w następnym kwartale w porównaniu z obecnym ulegnie:
- pogorszeniu
 - nie ulegnie zmianie
 - poprawie
 - trudno powiedzieć
- 2.2. Czy Przewidują Państwo, że wielkość zamówień/zakupów w Państwa przedsiębiorstwie w następnym kwartale w porównaniu z obecnym ulegnie:
- pogorszeniu
 - nie ulegnie zmianie
 - poprawie
 - trudno powiedzieć
- 2.3. Czy według Państwa oceny sytuacja gospodarcza w innych firmach województwa lubelskiego działających w Państwa branży w następnym kwartale w porównaniu do obecnego ulegnie:
- pogorszeniu
 - nie ulegnie zmianie
 - poprawie
 - trudno powiedzieć

8. Ryzyko stagnacji i dalszej marginalizacji regionu

W przypadku niepodjęcia szeregu zadań, z których część sygnalizował poprzedni rozdział regionowi w dłuższym wymiarze grozi zapaść. Dotąd dzięki sprzyjającej koniunkturze oraz aktywności osób prowadzących działalność gospodarczą, a także dopływowi funduszy unijnych sytuacja wydawała się nienajgorsza – tak pokazywały wskaźniki np. za lata 2005-2008. Towarzyszył im jednak upadek znaczących niegdyś firm (Daewoo Motor Polska), przeprowadzka centrali do innego regionu (Ambra), likwidacja (Cukrownia Lublin), sprzedaż (Polmos Lublin – Stock Polska, w efekcie firma jest warszawska), ewentualnie konsolidacja (PGE), wskutek czego podatki przestały/przestaną zasilać lokalne samorządy. Przyczyn takiego stanu rzeczy jest wiele, a jego utrzymywanie może spowodować ziszczenie się poniższego scenariusza.

Utrata statusu metropolitalnego przez Lublin

Niewątpliwym faktem jest powiększanie się dystansu dzielącego Lublina od standardów metropolitalnych (11 miejsce w klasyfikacji miast wojewódzkich, m.in. za Rzeszowem, Olsztynem). Jest to miasto z małym udziałem przemysłu (21% udziału w zatrudnieniu); dominuje w nim głównie administracja, edukacja, służby publiczne (służba zdrowia itp.). Wielokryterialne klasyfikacje zazwyczaj umieszczają Lublin pod koniec listy miast wojewódzkich w Polsce. Co gorsza dystans dzielący od czołówki jest bardzo duży (rys. 19).

Rys. 20. Ranking miast wojewódzkich wg „Tygodnika Newsweek Polska” oraz TNS OBOP, 2010 r.

W latach osiemdziesiątych i na podatku lat dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku Lublin posiadał nieformalny status wiodącego miasta w Polsce wschodniej. Wiązało się to m.in. z obecnością pięciu wyższych uczelni, zasobami kulturalnymi, dostępem do opieki medycznej, istnieniem zakładów przemysłowych czy wreszcie pełnionymi przez lata funkcjami administracyjnymi. Lublin był relatywnie bardziej atrakcyjnym miastem do życia, niż stolice wielu miast wojewódzkich „ściany wschodniej”, czy rejonu świętokrzyskiego. W kolejnych latach postępował jednak utrata atrakcyjności kulturowej i gospodarczej miasta, podczas gdy dynamicznie rozwijały się pozostające dotąd w cieniu mniejsze ośrodki, jak przede wszystkim Rzeszów, czy Białystok. Dostępność edukacji wyższej spowodowała, że odpadł jeden z atutów miasta. Miasto nie ma także atrakcyjnej oferty pracy, wzrasta ujemne saldo migracji. Obecne tendencje depopulacyjne mogą się pogłębić i Lublinowi na przestrzeni lat grozi powolne wyludnianie – zarówno w wyniku emigracji, jak i ujemnego przyrostu naturalnego. W efekcie zamiast miastem ludzi młodych, za kilkadziesiąt lat może stać się miastem emerytów. W ślad za tym istnieje ryzyko utraty statusu jednego z 12 miast metropolitalnych (jakim jest Lublin w projekcie ustawy o rozwoju miast i obszarach metropolitalnych autorstwa MSWiA z dn. 28.05.2008)⁵⁸.

Warto dodać, że zgodnie z założeniami „Koncepcji polityki przestrzennej zagospodarowania kraju”⁵⁹ Lublin wraz z Rzeszowem i Białymstokiem został zaliczony do tzw. „europoli potencjalnych”, których liczba wraz z europolami właściwymi wynosi 12. Nie spełnia on jednak kryterium MEGA stosowanego przez Unię Europejską, ani w zakresie „potencjalnej metropolii”, ani też „słabej metropolii”.

Zaniechania i zaniedbania władz lokalnych w dziedzinie infrastruktury

Nieskuteczny lobbying w odniesieniu do rozdziału środków budżetowych (np. drogi krajowe nr 17 i 19 oraz szerszej infrastruktura techniczna). Region cierpi z powodu długotrwałych procedur decyzyjnych w kwestiach kluczowych inwestycji. Zagrożone może zostać powstanie lotniska w Świdniku, ewentualnie jego dalsza rozbudowa. Zmniejszające się kolejny rok wpływy samorządów z tytułu podatków CIT mogą przyczynić się również do ograniczenia inwestycji infrastrukturalnych na poziomie gmin i powiatów.

Problemem jest także degrengolada kolei – z roku na rok zmniejsza się liczba połączeń kolejowych Lublina z innymi ośrodkami w Polsce (od czerwca 2010 likwidacja m.in. połączeń z Wrocławiem i Szczecinem). W złym stanie znajduje się tabor kolejowy oraz same torowiska. Restrukturyzacja spółek kolejowych nie przyniosła poprawy sytuacji, gdyż kłopoty mają zarówno PKP, PKP Przewozy Regionalne jak i PLK.

58 www.mswia.gov.pl/download.php?s=1&id=4530

59 Monitor Polski rok 2001, nr 26, poz. 432

Brak koherencji pomiędzy działaniami władz a oczekiwaniami obywateli i przedsiębiorców

Odgórnice zaplanowane kierunki restrukturyzacji nie zawsze pokrywają się z oczekiwaniami przedsiębiorców. Część decyzji na szczeblu unijnym (energetyka), część krajowym w porozumieniu z unijnymi instytucjami (innowacyjna gospodarka). Determinuje to możliwości kreowania procesów restrukturyzacyjnych. Nie jest prowadzona analiza branżowa / sektorowa w odniesieniu do przedsiębiorstw funkcjonujących na obszarze województwa lubelskiego.

Brak jest analizy ryzyka i środków zapobiegawczych. Przykład – nieprzygotowanie do kryzysu finansowego i jego skutków w roku 2009. Stąd m.in. nieefektywność lubelskiego oddziału mieleckiej SSE (wycofanie lub zamrożenie inwestycji), w efekcie koszt jej utworzenia przewyższa korzyści.

Działania władz ukierunkowane są na pozyskiwanie dużych / większych inwestorów, podczas gdy zaniebawiane są małe i mikroprzedsiębiorstwa, firmy rodzinne itp. Specjalna Strefa Ekonomiczna w Lublinie utworzona została o dekadę za późno, a jej koszt utworzenia przewyższa dotychczasowe korzyści z jej funkcjonowania, podczas gdy firmy sektora MSP generują miejsca pracy taniej, przy większej oszczędności zasobów⁶⁰.

Upadek przemysłu

W ostatnich latach na Lubelszczyźnie doszło do upadku wielu wiodących niegdyś zakładów przemysłowych (Daewoo Motor Polska – Intrall, Odlewnia Ursus, Cukrownia Lublin, duże kłopoty przeżywają LZPS „Protektor” S.A. i inne). W ślad za nimi postępuje upadek mniejszych kooperantów. W efekcie, w Lublinie działalność przemysłowa zamiera, a brak klimatu sprzyjającego przedsiębiorczości nie zachęca inwestorów z zewnątrz do lokowania zakładów produkcyjnych w regionie.

Utrudnieniem dla biznesu jest też wciąż panujący duży stopień biurokratyzacji i decyzji urzędniczych, od których zależy prowadzenie działalności gospodarczej. Blokują to inicjatywę i zniechęca do zakładania indywidualnej działalności gospodarczej.

Utrzymanie się tych tendencji grozi dalszym pogorszeniem wizerunku Lubelszczyzny i utrwaleniem jej statusu jako obszaru zacofanego gospodarczo o małej produktywności i zdolności innowacyjnej. Pogłębi to tendencje depopulacyjne i spowoduje dalszy odpływ ludności migrującej do innych obszarów w poszukiwaniu atrakcyjniejszej pracy.

60 K. Markowski, Z. Zaleski, „Przedmiotowe i podmiotowe uwarunkowania oraz perspektywy rozwoju i innowacji małych i średnich przedsiębiorstw na przykładzie województwa lubelskiego”, s. 53

Stagnacja lubelskiej wsi

Lubelska wieś pomimo dużego potencjału produkcyjnego w niewielkim stopniu i wolnym tempie poddaje się procesom restrukturyzacyjnym. Utrzymanie dopłat rolnych pozwala zachować status quo w postaci dużej liczby małych gospodarstw rolnych, o niskiej efektywności gospodarczej. Brak wystarczających impulsów do łączenia gospodarstw, specjalizacji produkcyjnej, czy tworzenia klastrów i grup producenckich. Utrzymuje się niski poziom współpracy podmiotów wiejskich, co skutkuje powiększaniem się dystansu w stosunku do lepiej zorganizowanych regionów.

Nieskuteczne okazują się także próby aktywizacji wsi poprzez tworzenie miejsc pracy w sektorach pozarolniczych. Niewykorzystane pozostają środki z Funduszu Rozwoju Obszarów Wiejskich na działania tego typu.

Powiązane z tym są też inne czynniki determinujące jakość życia na wsi, jak np. dostęp do przedszkoli i edukacji szkolnej, jakość opieki zdrowotnej, czy dostęp do dóbr kultury. Co za tym idzie nie rozwija się należycie kapitał intelektualny lubelskiej wsi, która ulega powolnemu wyludnieniu, a jej rola w gospodarce kraju staje się coraz mniejsza pomimo korzystnych warunków do prowadzenia wielu rodzajów upraw.

Utrata prestiżu wyższych uczelni i brak uczelni z regionu na liście uczelni wiodących

Brak integracji i środowiskowej kooperacji powoduje podejmowanie indywidualnych inicjatyw rozwojowych, wzajemnie konkurencyjnych, cechujących się wysokim poziomem niedoinwestowania i brakiem realnych przesłanek do efektywnej realizacji. W efekcie mamy niejednokrotnie do czynienia z pejoratywnie postrzeganą tzw. „lubelską nauką”, która zatracza cechy nauki, a przejawia coraz więcej cech szkolenia zawodowego, na dodatek o ofercie niedostosowanej do potrzeb lokalnego biznesu.

9. Katalog środków zaradczych – podsumowanie

Opisane we wcześniejszych rozdziałach zagadnienia usytuowane zostały w kilku obszarach, takich jak kapitał intelektualny, rozwój przedsiębiorczości na obszarach miejskich i wiejskich, zagadnienia współpracy transgranicznej, kwestie turystyki i ekologii, czy budowy infrastruktury technicznej. Wszystkie one wpisują się w koncepcję zrównoważonego rozwoju. Wymaga ona współdziałania wielu podmiotów – władz lokalnych i centralnych, przedsiębiorców, przedstawicieli placówek naukowych i edukacyjnych, organizacji pozarządowych oraz energii zwykłych obywateli. Problemy, z jakimi od lata boryka się Lubelszczyzna powinny być bowiem rozwiązywane na wielu płaszczyznach działania. Żadna ze wskazanych grup działająca w pojedynkę nie ma szansy na osiągnięcie zakładanych celów.

Jednakże z uwagi na fakt, że pierwszymi odbiorcami opracowania są przede wszystkim przedsiębiorcy działający na terenie województwa, proponujemy by tezy sformułowane w niniejszym raporcie posłużyły im za katalog kluczowych działań, jakie należy podjąć by wskazane problemy zostały przezwyciężone, a szanse stojące przed regionem nie zostały zaprzepaszczone. Rzecz jasna sami przedsiębiorcy, ani też skupiające ich organizacje nie dysponują narzędziami zapewniającymi wielopłaszczyznowe oddziaływanie, które proponujemy. Jednakże wobec małej aktywności innych podmiotów to regionalni przedsiębiorcy mogą przyczynić się do aktywizacji innych – władz lokalnych, uczelni, NGO, przedstawiając swoją wizję rozwoju. Chcielibyśmy aby to opracowanie było punktem wyjścia do działań, w których uczestniczyłyby wskazane podmioty; działań lobbowanych i monitorowanych przez lubelskich przedsiębiorców. Pragniemy dać przedsiębiorcom argumenty na rzecz koncepcji rozwoju regionu. Stąd proponujemy poniższe podsumowanie katalog środków zaradczych ujętych wcześniej m.in. w tabelach scenariuszowych w rozdziale 9., w formie działań możliwych do przeprowadzenia przez przedsiębiorców.

9.1. Lobbying na rzecz działań strategicznych leżących w gestii władz

„Pakt dla Lubelszczyzny”

Aby skutecznie zabiegać o interesy Lubelszczyzny niezbędny jest lobbying instytucjonalny zmierzający do zwiększenia nacisku opinii publicznej mieszkańców poprzez działania organizacji społecznych oraz forów współpracy. Poniżej

wskazujemy kilka kluczowych obszarów, w jakich powinny być one prowadzone. Wskazaniem byłoby także powołanie forum współpracy, np. pod egidą władz miejskich, czy wojewódzkich. W planach Urzędu Miasta jest np. stworzenie Rady Działalności Pożytku Publicznego Miasta Lublin, jako ciała konsultacyjnego służącego współpracy władz miejskich z organizacjami pozarządowymi, zaistniały też jednorazowe inicjatywy jak Forum Lub-Invest 2010 (w ramach projektu "Lubelski Obszar Metropolitalny – Przyjazny Inwestorom"). Nie mają one jednak wystarczająco szerokich ram, w których mógłby być prowadzony skuteczny lobbying. Dlatego też taka inicjatywa, np. pod patronatem Fundacji Inicjatyw Menedżerskich, grupująca możliwie wiele środowisk mogłaby stać się złącznikiem obywatelskiego „Paktu dla Lubelszczyzny”, czyli wspólnego projektu działań rozwojowych. Ważniejsze naszym zdaniem inicjatywy proponujemy poniżej.

Inwestycje w infrastrukturę drogową i kolejową – szczebel centralny i lokalny

Należy prowadzić intensywny lobbying zmierzający do szybkiego przeprowadzenia modernizacji dróg krajowych nr 17 i 19 oraz 82, a w dalszej kolejności także 815, 835, 847, co umożliwiłoby poprawę ruchu tranzytowego, jak i usprawniłoby komunikacje wewnątrzwojewódzką. Niezbędne jest także zabieganie o obwodnicę wokół Lublina, jak też rozwiązanie kwestii komunikacyjnych wewnątrz miasta (m.in. trasa północ – południe, przedłużenie ul. Krańcowej do Diamentowej). Konieczna jest też refleksja nad przyszłością kolei, stanem jej infrastruktury oraz sposobami wykorzystania kolei w ruchu tranzytowym oraz pasażerskim.

Wskazany byłby wypracowanie w ramach „Paktu dla Lubelszczyzny” swistej „mapy drogowej” wskazującej miejsca i określającej pożądane terminy zakończenia prac. W jej stworzeniu powinni uczestniczyć przedstawiciele władz lokalnych, specjaliści w zakresie transportu drogowego i kolejowego (m.in. naukowcy z wydziałów transportowych lubelskich uczelni, reprezentacji instytucji typu ITS) oraz przedsiębiorcy.

Wskaźniki do monitoringu:

- powstanie opracowań eksperckich dotyczących rozwoju sieci transportowej,
- liczba wybudowanych kilometrów dróg ekspresowych,
- liczba kilometrów wyremontowanych dróg krajowych,
- liczba kilometrów wyremontowanych torów kolejowych.

Inwestycje w pasie granicznym – szczebel centralny i lokalny

Z uwagi na graniczny charakter województwa lubelskiego w ramach Unii Europejskiej wśród szans rozwoju wskazujemy wykorzystanie potencjału transgranicznego. Konkretnie działania lobbyingowe polegałyby na tworzeniu i

przesłanie raportów do ośrodków władzy państwowej, parlamentu, rządu i samorządów. W ramach Paktu możliwa byłaby organizacja konferencji i seminariów poświęconych tej problematyce – na różnym szczeblu wojewódzkim, ale także we współpracy z władzami powiatów przygranicznych. Nie bez znaczenia byłoby także zainteresowanie lokalnych i krajowych mediów – od telewizji i radia, po stacje i gazety lokalne. Prezentacja pewnych idei za ich pośrednictwem wzmocniłaby świadomość obywateli w kwestiach problematyki transgenicznej, jak też miałyby formę swoistego nacisku opinii publicznej na decydentów.

Wskaźniki do monitoringu:

- liczba zorganizowanych seminariów i konferencji,
- liczba stworzonych raportów,
- liczba postulatów zgłoszonych w raportach uwzględnionych w planach inwestycyjnych,
- średni czas oczekiwania na odprawę graniczną,
- nowopowstałe przejścia graniczne,
- nowootwarte centra logistyczne/przeładunkowe.

Modernizacja miasta Lublina – szczebel lokalny

Zgłaszanym postulatem powinno być wprowadzenie modelu miasta zwartego. Model miasta zwartego dotyczy rozwoju przestrzennego. Proponuje się, aby plany rozwoju przestrzennego większych miast w województwie zostały zweryfikowane pod kątem tego modelu. Zakłada on wysoką gęstość zabudowy z niskim udziałem domków jednorodzinnych, także na terenach podmiejskich. Chodzi tutaj o zmniejszenie zabudowywania na terenach otwartych, na rzecz zabudowy wysokiej w obrębie miasta. Zwiększenie zaludnienia umożliwiłoby skrócenie czasu przejazdów oraz dało możliwość do rozwoju transportu publicznego. Efektem byłyby także oszczędności w zakresie utrzymania infrastruktury i budownictwa. W wyniku niższych kosztów budownictwa, zmniejszeniu uległoby zapotrzebowanie na energię ciepłą (mniejsza powierzchnia użytkowa mieszkań), a w efekcie wystąpiłaby także oszczędność energii.

Proponuje się uwzględnić w planach rozwoju tereny zdegradowane np.: poprzemysłowe. Rewitalizacja tego typu terenów może przyczynić się nie tylko do uzyskania nowych terenów pod budownictwo, ale też do poprawy estetyki miasta.

Zmiany w zakresie planowania przestrzennego na rzecz modelu miasta zwartego spowodują ograniczenie presji na tereny otwarte, wzrost bioróżnorodności. Z uwagi na potrzebę uwzględniania parków i terenów zielonych proponuje się zastosowanie struktury względnie otwartej. Tereny zielone powinny być zatem łączone w pewien system, przeplatając się z terenami zabudowanymi.

Realizacja takiego modelu wymaga:

- zmian w zakresie planów zagospodarowania przestrzennego,
- określenia wyraźnych granic miasta,

- rozwijania transportu publicznego,
- preferowania projektów architektonicznych nawiązujących do lokalnej historii,
- budowania systemu dróg rowerowych,
- tworzenia spójnej formy miasta poprzez właściwą lokalizację dróg, budynków itp.
- organizowania atrakcyjnych terenów publicznych, łączących się z obszarami chronionych stref podmiejskich.
- rewitalizacji Zalewu Zemborzyckiego i terenów przylegających.

Wskaźniki monitoringu:

- przyjęcie planu zagospodarowania przestrzennego miasta,
- liczba nowych połączeń komunikacji miejskiej,
- średni czas przejazdu przez miasto na wybranych kluczowych trasach,
- średnie zużycie energii na gospodarstwo domowe / firmę,
- powierzchnia nowooddanych do użytku miejsc użyteczności publicznej (parki, placówki kulturalne, miejsca wypoczynku itp.).

Liberalizacja działalności gospodarczej – szczebel centralny i lokalny

Niezbędne jest stworzenie przesłanek na rzecz pobudzenia przedsiębiorczości i likwidacja wielu ograniczeń natury prawnej i administracyjnej, krępujących rozwój przede wszystkim małej przedsiębiorczości. Chodzi przede wszystkim o:

- zmniejszenie liczby wymaganych pozwoleń i koncesji niezbędnych do prowadzenia działalności gospodarczej (jest ich obecnie ok. 200, a liczba ta stale rośnie),
- uproszczenie procedur administracyjnych i prawnych,
- usprawnienie pracy sądów i organów egzekucji w postępowaniach w sprawach gospodarczych,
- uproszczenie prawa podatkowego i jego jednolita wykładnia,
- zmianę filozofii działania urzędów – pomoc i informacja dla przedsiębiorcy zamiast systemu kontroli i nakazów,
- łatwość rejestrowania nowopowstałych podmiotów,
- liberalizację rynku pracy.

Składnikiem „paktu dla Lubelszczyzny” mógłby stać się indeks swobody gospodarczej regionu. Dzięki umieszczonym tam wskaźnikom monitoringu można by weryfikować, czy i w jakim stopniu spełniane są postulaty liberalizacyjne.

Przykładowe wskaźniki monitoringu to:

- liczba koncesji i pozwoleń / jej spadek lub wzrost,
- liczba obowiązkowych sprawozdań składanych przez przedsiębiorców w różnych urzędach,
- czas oczekiwania na wydanie wyroku w sprawach gospodarczych,
- długość okresu rejestracji firmy,

- okresowa ocena funkcjonowania urzędów,
- liczba kontroli w ciągu roku przypadająca na każde 100 firm,
- liczba nowowprowadzanych przepisów prawnych nakładających obowiązki dla firm,
- liczba nowozawieranych umów o pracę.

Przykład dobrych praktyk – liberalizacja gospodarki w Nowej Zelandii⁶¹

Nowa Zelandia w połowie lat 80-tych XX wieku była stosunkowo ubogim krajem o przewadze rolnictwa, przechodzącym poważny kryzys gospodarczy. Obecnie, od wielu lat plasuje się w ścisłej czołówce rankingu krajów o najwyższym stopniu swobody gospodarczej (4 m. w rankingu Heritage Foundation z 2010 roku). Ten status przyniosły jej radykalne reformy gospodarcze, które z kraju o najbardziej „uregulowanej” gospodarce w OECD uczyniły ją państwem o najbardziej wolnym rynku w OECD. Reformy zostały podjęte w 1984 roku, (co ciekawe przez Labour Party) w odpowiedzi na kryzys finansowy. Wśród podjętych działań były m.in.: likwidacja dotacji dla rolnictwa i przemysłu, zniesiono kontrolę i ograniczenia cen, wysokości zarobków, ograniczenia wymiany walut i inwestycji zagranicznych, od lat 90-tych następowało stopniowe zmniejszanie ceł, aż do ich zniesienia na większość produktów. Dokonano liberalizacji rynku wewnętrznego likwidując liczne monopole (m.in. w zakresie energetyki, czy transportu) oraz licencje zawodowe. Dokonano także wiele zmian na rynku pracy. Employment Contracts Act z 1991 roku zrównał umowę o pracę z komercyjną umową zawieraną przez dwa podmioty, a także odebrał monopol związkom zawodowym w zakresie reprezentacji pracowniczej. Przedtem Nowa Zelandia była krajem bardzo uzwiązkowionym i płace ustalano w ramach negocjacji zbiorowych, co nie pozwalało pracodawcy i pracownikowi danego zawodu zawrzeć umowy na innych warunkach niż wymyślone przez związki. W znaczący sposób obniżono też podatki (najwyższy pułap opodatkowania dochodów osobistych wynosił 66%, w obrocie gospodarczym funkcjonowało także wiele podatków o zróżnicowanych stawkach – nawet do 50%). Ich zróżnicowanie podnosiło także koszty administracji i księgowości. W toku reform wszystkie podatki handlowe zastąpiono 10% VAT, który potem wzrósł do 12,5%. Pięciostopniową skalę podatku od dochodów osób fizycznych zmieniono na 3-stopniową: 15%, 30% i 48%, a potem ją reformowano aż do dzisiejszej trzystopniowej skali 19,5%, 33% i 39%. Podatki dla firm obniżono z 48 do 33%. W 1992 zniesiono podatek od nieruchomości.

Radykalnych reform dokonano w służbie zdrowia, gdzie o dostęp do państwowych fundusze na równych prawach konkurują prywatne i państwowe placówki ochrony zdrowia, a pacjenci ponoszą częściową odpłatność za usługi medyczne, niezależnie od rodzaju placówki.

61 http://www.rbnz.govt.nz/speeches/0031201.html#P126_20791 ; <http://nz.pasnik.pl/ref.html> ; <http://www.stats.govt.nz/>

Duże przedsiębiorstwa państwowe (telekomunikacja, poczta, linie lotnicze itp.) pozbawiono monopolu i początkowo zamieniono w spółki, które choć pozostawały własnością państwa, to nie mogły liczyć na dotacje i musiały same zdobywać fundusze, konkurując z innymi przedsiębiorstwami rynkowymi. W efekcie koleje państwowe niespodziewanie zaczęły przynosić zyski, a nowozelandzki Telecom znacząco redukując zatrudnienie i koszty zanotował 3-krotny wzrost zysków pomiędzy rokiem 1987 a 1990. Część z tych firm potem zupełnie sprywatyzowano, pozostawiając w rękach państwa zasoby strategiczne, np. lasy. Istotne było to, że najpierw dokonano deregulacji i demonopolizacji rynku, a dopiero potem sprywatyzowano największe firm, aby nie mogły wykorzystywać swojej dominującej pozycji.

Ustawa z 1986 (the Commerce Act) znacząco zliberalizowała prowadzenie działalności gospodarczej, co umożliwiło wielu osobom tracącym pracę w przekształcanych firmach otwieranie własnej działalności gospodarczej.

Działania operacyjne we wskazanych obszarach

Zwiększenie produktywności regionu – poprzez stworzenie grup producenckich i klastrów, działających zarówno w obszarze rolnictwa, jak i przemysłu oraz współpracę biznesu ze środowiskiem naukowym

Rozwój ekonomiczny regionu warto postrzegać jako kombinację naturalnych, ewolucyjnych procesów rynkowych, połączonych ze świadomym planowaniem mającym na celu wzmocnienie jego silnych stron, poprawę środowiska otoczenia biznesu oraz inwestowanie w obszarach, w których pojawiają się szanse na rozwój. Produktywność, wbrew powszechnemu mniemaniu jest czymś więcej niż efektywność, wydajność⁶². Wg M.E. Portera badającego czynniki warunkujące konkurencyjność wiejskich obszarów USA, produktywność zależy bowiem od wartości produktów i usług oferowanych przez regionalne firmy, wyrażonej w cenach rynkowych, a nie samej ilości wytworzonych dóbr. Tym samym np. rolnictwo Lubelszczyzny, choć mniej wydajne niż reszty kraju, może być bardziej produktywnie. Warunkiem tego jest istnienie zapotrzebowania np. na zdrowe, produkowane ekologicznymi metodami droższe produkty rolno-spożywcze. W tym przypadku mniejsza wydajność upraw byłaby zrekompensowana większą atrakcyjnością rynkową towaru. Warunkiem powodzenia jest jednak rozszerzenie rynku zbytu ponad granice regionalne, wypracowanie i promowanie regionalnych marek. Na terenie Lubelszczyzny istnieją już załączki działalności klastrów, czy parków technologicznych, jak np. Lubelski Klaster Ekoenergetyczny, Wschodni Klaster ICT, czy Lubelski Klaster Lotniczy, bądź niedawno powstały Regionalny Park Przemysłowy Świdnik. W przyszłości mogłyby one pełnić rolę dynamizująca rozwój gospodarczy w tych obszarach. Wciąż jednak ich działania

62 M. E. Porter, *Competitiveness in Rural U.S. Regions: Learning and Research Agenda*, Harvard Business School 2004, s. 6

są niewystarczające, aby mówić o ich dominującym charakterze w pejzażu gospodarczym województwa. Oprócz samych przedsiębiorców w organizacje podobnych przedsięwzięć powinny aktywnie włączyć się organizacje pozarządowe, w szczególności organizacje przedsiębiorców oraz działające na ich rzecz.

Wskaźnikami sukcesu takiego działania obliczonego na produktywność byłyby np.:

- wartość sprzedaży (w tym) eksportu w przeliczeniu na pracownika,
- wskaźnik wzrostu sprzedaży (eksportu),

W przypadku powodzenia takich przedsięwzięć następuje przyptyw kapitału inwestycyjnego, który lokuje się w obszarze odnoszącym gospodarczy sukces. Kolejnym wskaźnikiem byłyby zatem:

- wartość kapitału inwestycyjnego napływającego na Lubelszczyznę,
- liczba nowych wdrożeń technologicznych oraz nowych produktów.

Przykłady dobrych praktyk – regiony rolnicze i wiejskie USA, Wichita, San Diego

Przykłady amerykańskie wskazują, że czynniki wewnętrzne, dziedziczone (jak np. warunki klimatyczne i glebowe, struktura demograficzna itp.) choć istotne, nie determinują całkowicie rozwoju regionu. Doniosłe znaczenie mają bowiem podejmowane w regionie (oraz na szczeblu centralnym) decyzje wpływające na jego gospodarczy kształt. Wśród najważniejszych wymieniane są: inwestycje w infrastrukturę, formuła funkcjonowania szkolnictwa wyższego (i średniego) oraz wsparcie ze strony uniwersytetów. Na bazie zachęt dla przedsiębiorczości powstają nowe firmy, rozwijające formułę klastrów, zaś dzięki wspólnej aktywności uczelni i przedsiębiorców dochodzi do komercjalizacji wiedzy naukowej i technologicznej (spin-off). Liderujące przedsiębiorstwa kreują zarazem łańcuch dostawców i firm współpracujących, w efekcie czego dynamizuje się rozwój gospodarczy. Zwraca się uwagę na rosnące znaczenie instytutów badawczo-rozwojowych, laboratoriów i ośrodków szkoleniowych. W regionach rolniczych i wiejskich ważna jest jakość kształcenia kierunkowego na szczeblu średnim (np. szkoły rolnicze, spożywcze itp.), jak też ukierunkowanie badań uczelnianych na kwestie mogące służyć praktycznym potrzebom gospodarki regionu. Eksperci wskazują też, że warto poszerzyć programy szkół średnich o zajęcia z podstaw ekonomii, przedsiębiorczości, zarządzania i marketingu⁶³. Wg badań prof. Rosenfelda regiony, w których lokalne szkoły poszerzyły w ten sposób ofertę edukacyjną odniosły wymierne korzyści w postaci dobrze wyszkolonych pracowników, wyższego poziomu kapitału społecznego i wiedzy, wzrostu wykorzystania technologii IT, wyższego poziomu innowacji oraz wzrostu średniego poziomu wynagrodzeń.

Warto zauważyć, że nowe gałęzie przemysłu wyrastają z już istniejących: np. na bazie funkcjonującego (dzięki bogatym złożom) przemysłu naftowego

63 M. E. Porter, Competitiveness in Rural U.S. Regions: Learning and Research Agenda, Harvard Business School 2004, s. 40

i gazowego w Wichita rozwinął się przemysł chemiczny, głównie tworzyw sztucznych, wspierający zarazem równolegle działający przemysł lotniczy.

Jednakże oprócz otoczenia prawnego i instytucjonalnego w USA sprzyjającego biznesowi także w systemie o stosunkowo dużym stopniu wolności gospodarczej wiele zależy od wizji i aktywności lokalnych władz. Władze kalifornijskiego miasta San Diego przed wielu laty zabiegały o umiejscowienie tam bazy wojskowej marynarki wojennej. Aby to uczynić pogłębiono dno zatoki oraz przygotowano pod inwestycję teren okolicznego lądu. Powstanie bazy w tym rejonie stało się wielkim impulsem dla rozwoju ekonomicznego do dzisiejszego dnia. Wkrótce ulokowały się tam także bazy dowodzenia wojsk powietrznych i marynarki, a miasto i region zostały znaczącym ośrodkiem przemysłu telekomunikacyjnego⁶⁴.

Celem monitoringu opisanych procesów proponujemy posłużyć się następującymi wskaźnikami:

- Wskaźniki rozwoju regionalnego:
 - stopa zatrudnienia i jej wzrost,
 - stopień wykorzystania siły roboczej,
 - wskaźnik bezrobocia,
 - przeciętne wynagrodzenie,
 - przeciętny koszt utrzymania,
 - produkt regionalny brutto w przeliczeniu na osobę,
 - udział eksportu (poza region i poza kraj) i wzrost jego wskaźnika,
 - poziom inwestycji własnych.
- Wskaźniki innowacyjności gospodarki regionalnej:
 - liczba patentów powstałych w regionie i jej wzrost,
 - liczba i odsetek procent firm z kręgu „wysokiej technologii”,
 - wartość inwestycji typu *venture capital*,
 - stopień wykorzystania funduszy z PO Innowacyjna Gospodarka oraz wskaźnik województwa na tle całego kraju,
 - liczba nowych firm,
 - wzrost liczby przedsiębiorców,
 - liczba firm o szybkiej stopie wzrostu,
 - liczba firm wchodzących na giełdę przypadająca na każdy 1000 podmiotów.

Przykłady dobrych praktyk

- **Współpraca władz lokalnych Poznania ze środowiskiem naukowym i organizacjami pozarządowymi:**

Od 2006 roku miasto posiada „Strategię akademicką i naukową miasta Poznania”, w której istotna role odgrywa przystosowanie procesu kształcenia do

64 M. E. Porter, *Competitiveness in Rural U.S. Regions: Learning and Research Agenda*, Harvard Business School 2004, s. 31

wymogów nowoczesnej gospodarki opartej na wiedzy. Strategia zawiera między innymi określenie priorytetów badawczych poznańskich uczelni, ujęte w 4 grupach tematycznych (Info – inżynieria oprogramowania, sieci inteligentne, optoelektronika, Techno – nowe materiały i technologie, nanotechnologie, systemy specjalizowane, Bio – biotechnologia, bioinżynieria, rolnictwo i ochrona środowiska, technika medyczna, Basics – nauki obliczeniowe, fizyka ciała stałego, chemia),⁶⁵ a także kładzie duży nacisk na dostęp do nowoczesnej wiedzy i form jej wykorzystania w działaniach praktycznych na rzecz miast i regionu.

W zakresie współpracy z NGO Urząd Miasta Poznania posiada w ramach Wydziału Zdrowia i Spraw Społecznych oddział Koordynacji Współpracy z Organizacjami Pozarządowymi. Zajmuje się on zarówno projektami i inicjatywami społecznymi, jak też budowaniem partnerstwa na rzecz rozwiązywania problemów społecznych oraz analizą efektów takiej współpracy pomiędzy urzędem, a NGO.

Wskaźniki do monitoringu w zakresie współpracy nauki, władz lokalnych i biznesu:

- powstanie wspólnej strategii rozwojowej Lublina i regionu w dziedzinie nauki i biznesu,
- liczba biznesowych zastosowań rozwiązań opracowanych w uczelniach regionu,
- liczba projektów typu spin-off powstałych z udziałem lubelskich uczelni,
- liczba kierunków studiów preferowanych przez MNiSzW utworzonych na lubelskich uczelniach,
- liczba studentów i absolwentów wymienionych kierunków,
- procent studentów odbywających praktyki zawodowe w lubelskich firmach,
- odsetek absolwentów znajdujących zatrudnienie w firmach regionu,
- wzrost liczby studentów z innych województw studiujących w regionie.

Podnoszenie konkurencyjności rolnictwa

Województwo lubelskie posiada najwyższy w kraju wskaźnik udziału produkcji rolnej w stosunku do innych sektorów gospodarki. Wynika to z odpowiednich uwarunkowań naturalnych sprzyjających produkcji rolnej oraz długiej tradycji rolniczej. Równocześnie jest to sektor mało efektywny. Produkowane są produkty mało przetworzone, o niskiej wartości. Konieczne są działania zwłaszcza w zakresie modernizacji rolnictwa oraz rozbudowy przemysłu przetwórstwa spożywczego. Modernizacja rolnictwa dotyczyć powinna zarówno sprzętu, budynków, jak i dywersyfikacji działalności rolniczej. W pierwszym przypadku chodzi o wymianę starego parku maszynowego na nowszy oraz wprowadzenie nowych technik produkcji. W drugim, chodzi o rozszerzenie zakresu upraw

65 „Strategia akademicka i naukowa miasta Poznania”, Poznań 2006, s. 89.

o rośliny mniej popularne w warunkach krajowych np.: grzyby, ogrodnictwo, rolnictwo ekologiczne. Łączyć się z tym powinna poprawa promocji produktów regionalnych m.in. poprzez kreowanie regionalnej marki produktów rolniczych, rozwój kanałów dystrybucyjnych, zapewnienie doradztwa dla rolników zainteresowanych zmianą profilu produkcji, zapewnienie pomocy w uzyskiwaniu certyfikatów.

Szybkie działania należy także podjąć dla poprawy sektora przetwórstwa produktów rolnych. Proponowane tutaj działania dotyczą: rozbudowy zakładów do produkcji wyrobów wysoko przetworzonych, organizacji rynku rolno-spożywczego, a nawet tworzenia bazy do przetwórstwa ryb (gospodarstwa rybaccie). Wykorzystanie środków z Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich powinno być priorytetowe, szczególnie w zakresie tworzenie nowych miejsc pracy na wsi, również w działalności pozarolniczej, np. w przemyśle przetwórczym, czy usługach.

Wskaźniki monitoringu:

- średni areal gospodarstwa rolnego,
- stopień mechanizacji gospodarstw rolnych,
- stopa zatrudnienia na obszarach wiejskich – w działalności rolniczej i pozarolniczej,
- procent produktów rolnych przetwarzanych na terenie województwa,
- liczba marek regionalnych rozpoznawalnych ogólnopolsko,
- stopień wykorzystania środków z PROW.

Sektor energii odnawialnej – Lubelski Klaster Ekoenergetyczny jako potencjalny lider rozwoju w tej branży.

Województwo lubelskie cechuje bardzo niska produkcja energii ze źródeł odnawialnych (ok. 1%) w stosunku do produkcji energii ogółem. W związku z tym konieczne jest zwiększenie wykorzystania alternatywnych źródeł energii, tym bardziej, że województwo posiada odpowiednie do tego warunki. Szansą na wykorzystaniem tego potencjału jest powstały w 2008 roku Lubelski Klaster Ekoenergetyczny, którego misją jest “Wspieranie wszelkich działań związanych ze zrównoważonym wykorzystaniem odnawialnych źródeł energii w oparciu o potencjał województwa lubelskiego poprzez opracowywanie i wdrażanie innowacji technologicznych, produkcyjnych i procesowych oraz popularyzacja odnawialnych źródeł energii w regionie.”⁶⁶ Aktywne włączenie się w działania klastra przedsiębiorstw zaangażowanych w szeroko pojętą energetykę może być motorem dla ich rozwoju.

Biomasa. Jej właściwe wykorzystanie może być jednym z ważniejszych elementów zrównoważonego i wielokierunkowego rozwoju obszarów wiejskich. Powinno się dążyć do:

66 http://www.fundacja.lublin.pl/strona.php?id_kat=235

- pełniejszego wykorzystania odpadów przemysłu drzewnego,
- zagospodarowania na cele energetyczne nadwyżek słomy zbóż, rzepaku,
- wymiany kotłów starszego typu na nowoczesne kotły spalające drewno z jego zgazowaniem,
- upowszechnienia celowych upraw roślin na cele energetyczne,
- zwiększenia areału upraw rzepakowych,
- wspierania rozwoju elektrowni biogazowych,
- pozyskiwania biogazu wysypiskowego i biogazu z fermentacji osadów ściekowych.

Energia wodna. Uwzględniając obecnie istniejące jazy największe szanse na rozwój hydroenergetyki opartej na małych elektrowniach wodnych znajdują się na rzekach Krzna, Wieprz. Natomiast biorąc pod uwagę program budowy nowych jazów największe perspektywy można wiązać ze zlewnią rzeki Uherki oraz zbiornika Oleśniki.

Energia słoneczna. Najlepsze warunki dla jej pozyskania występują we wschodniej części województwa. Energię słoneczną bez skojarzenia z innymi źródłami energii wykorzystywać można do produkcji energii cieplnej do przygotowania ciepłej wody użytkowej i w suszarnictwie, głównie w okresie letnim.

Możliwości rozwoju alternatywnych źródeł energii uwarunkowane są m.in. Planami Zagospodarowania Przestrzennego Województwa oraz ograniczeniami prawnymi. Proponowane kierunki działań dotyczą w szczególności: 1) zapewnienia wsparcia finansowego na rzecz tego rodzaju projektów, 2) aktywizacji samorządów lokalnych w zakresie szerszego wykorzystywania alternatywnych źródeł, 3) stworzenia bazy informacji o nowych technologiach.

Wsparcie finansowe powinno dotyczyć budowy nowych instalacji. Znaczne możliwości dają tutaj fundusze ekologiczne, fundusze strukturalne i spójności, RPO WL. W szczególności RPO pozwala na wspieranie działań tj.: wymiana standardowych źródeł ciepła na zasilane źródłami alternatywnymi.

Samorządy powinny nie tylko proponować takie źródła, lecz także je współfinansować. Obecna sytuacja, w której większość wiejskich gmin nie dofinansowuje indywidualnych projektów wymiany źródeł ciepła z pewnością nie sprzyja ich rozpowszechnianiu. Aktywizacja samorządów powinna też dotyczyć inwestycji zgłaszanych przez prywatnych inwestorów. Będą to: kotłownie przewidziane do opalania drewnem lub słomą, agrorafinerie oraz instalacje przy oczyszczalniach przeznaczone do wykorzystania biogazu, małe elektrownie wodne, a także odwierty badawcze.

Wskaźniki oceny efektywności działań ekoenergetycznych:

- procent energii uzyskiwanej ze źródeł odnawialnych,
- liczba nowych instalacji ekoenergetycznych,
- stopień wykorzystania odpadów przemysłu drzewnego.

Przemysł wydobywczy – przygotowanie do nowych wyzwań.

W regionie lubelskim występują bogate złoża surowców naturalnych. Do tej pory z sukcesem eksploatacja złóż węgla kamiennego zajmowała się KWK w Bogdance. Jednakże trwające poszukiwania złóż gazu tzw. „łupkowego” mogą sprawić, że niebawem na terenie województwa zaistnieje możliwość wydobywania niekonwencjonalnego gazu ziemnego. Z uwagi na brak rodzimych technologii koncesje na ewentualne prace wydobywcze będą wydawane zagranicznym koncernom energetycznym (wśród tych, które uzyskały koncesje od Departamentu Geologii i Koncesji Geologicznej Ministerstwa Środowiska są m.in. Chevron, Marathon Oil, Exxon Mobil). Warto, aby władze lokalne oraz przedsiębiorcy wypracowały formułę współuczestnictwa w przyszłych przedsięwzięciach wydobywczych tak, by mogły w przyszłości partycypować w generowanych przez nie korzyściach. Należy podjąć działania przygotowujące gminy, na terenie których są lub będą prowadzone prace poszukiwawcze do przyszłych inwestycji. Konieczny jest także lobbing zmierzający do prawnej regulacji kwestii przyszłego wydobycia.

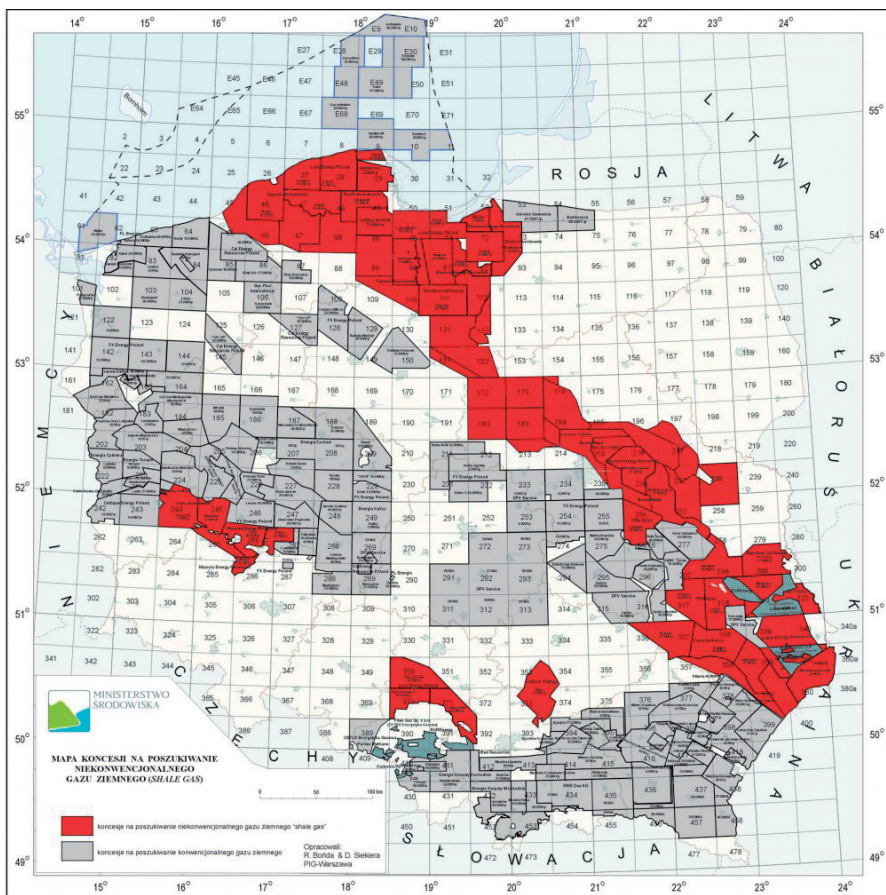
Ze strony rodzimych przedsiębiorców działających w tym obszarze wskazane są przygotowania do utworzenia konsorcjum mogącego stać się partnerem dla firm zagranicznych.

Przykład dobrych praktyk – wydobycie gazu łupkowego w USA⁶⁷

Złoża gazu w skałach łupkowych nie są jeszcze nigdzie poza Stanami Zjednoczonymi wykorzystywane na skalę przemysłową. Tam z kolei wydobycie gazu łupkowego bardzo szybko rośnie. Od roku 1996 jego wydobycie wzrosło trzykrotnie, i gaz łupkowy stanowi obecnie 15 % całości wydobycia gazu ziemnego w USA. Dzisiaj w Stanach Zjednoczonych działa 40 tys. otworów tego typu, które dostarczają 70 mld m³ gazu rocznie. Kluczem do sukcesu było opanowanie niezwykle wyrafinowanych metod szczelinowania hydraulicznego oraz potaniecie technologii drażenia otworów poziomych⁶⁸. Trwają także intensywne poszukiwania złóż gazu w wielu krajach świata, a wg szacunków firm wydobywczych Polska należy do krajów o największym stwierdzonym potencjale w tej dziedzinie.

67 http://www.hydraulicfracturing.com/Documents/Hydraulic_Fracturing_SGEIS_comments.pdf

68 <http://www.polityka.pl/nauka/283356,1,wyciskanie-gazu.read>

Rys. 21. Mapa koncesji udzielonych przez Ministerstwo Środowiska na poszukiwanie niekonwencjonalnego gazu ziemnego (tzw. „gazu łupkowego”)⁶⁹.

Przykładowe wskaźniki oceny:

- liczba wydanych koncesji na poszukiwanie złóż,
- liczba wydanych koncesji na eksploatację,
- stopień partycypacji przedsiębiorstw lokalnych w działaniach związanych z wydobyciem surowca,
- powstanie lokalnego konsorcjum jako partnera dla inwestorów zagranicznych,
- liczba rodzimych rozwiązań patentowych i technologicznych w dziedzinie wydobycia gazu łupkowego.

69 <http://weglowodory.pl/zloza-gazu-lupkowego/>

Gospodarka odpadami – jako szansa na uczynienie z Lubelszczyzny „zielonego regionu” oraz rozwiązywania innowacyjne.

Szacuje się, że około 90% masy wytwarzanych w województwie odpadów stanowią niesegregowane (zmieszane) odpady komunalne. Ich większą część stanowią odpady ulegające biodegradacji. Zgodnie z danymi GUS co roku zwiększa się ilość odpadów komunalnych, przy czym wielkość zbieranych odpadów stanowi około połowy ogólnej liczby wytworzonych. Wynika to z: wykorzystywania części wytwarzanych odpadów we własnych gospodarstwach domowych (spalanie w piecach, karmienie zwierząt gospodarskich, kompostowanie przydomowe), pozbywania się odpadów na „dzikich” wysypiskach itp. Zebrane odpady składowane są na 112 składowiskach (w roku 2009 liczba ta się zmienia się z uwagi na zamykanie części obiektów i ich rekultywację).

W roku 2009 w województwie lubelskim wytworzono ok. 4.449 tysięcy ton odpadów przemysłowych, przy czym w stosunku do lat ubiegłych liczba ta wzrasta. Blisko 68% stanowią odpady powstające przy wydobywaniu kopalin (głównie węgla kamiennego). Odpady przemysłowe poddawane są w 83% procesom odzysku, składa się 14% odpadów, a pozostałe odpady unieszkodliwiane są innymi metodami.

Znaczna ilość odpadów powoduje, że konieczne są działania w zakresie zmniejszenia ich liczby. Działania te powinny się rozpoczynać od uświadamiania mieszkańców na procesie budowania nowych składowisk kończąc. Podstawą w zakresie odpadów komunalnych są działania informacyjno-edukacyjne dotyczące postępowania z odpadami oraz stosowania wyrobów z przetworzonej makulatury, recyklingu itd. Z jednej strony konieczne jest zwiększenie stopnia kontroli umów odbioru odpadów zawieranych przez mieszkańców, z drugiej zaś wdrażania efektywniejszych technologii odzysku i unieszkodliwiania odpadów (efektywność technologiczna, ekonomiczna, ekologiczna). Z uwagi na istnienie wojewódzkiego programu dotyczącego zakładów zagospodarowania odpadów pominiemy tutaj propozycje dotyczące tego rodzaju przedsiębiorstw. Wskazać należy jednak na potrzebę zwiększania współpracy samorządu terytorialnego z organizacjami odzysku i przemysłem w celu stymulowania rozwoju rynku surowców wtórnych i produktów zawierających surowce wtórne. Władze powinny zachęcać inwestorów publicznych i prywatnych do udziału w realizacji inwestycji strategicznych zgodnie z planami gospodarki odpadami poprzez szerokie działania informacyjne. Z uwagi na znaczną liczbę składowania odpadów ulegających biodegradacji celowe jest budowanie nowych instalacji do przetwarzania tych odpadów np.: instalacji do fermentacji odpadów, zakładów termicznego przekształcania zmieszanych odpadów komunalnych, instalacji współspalających odpady komunalne, osady ściekowe.

Proponuje się opracowanie programów rozwoju selektywnego zbierania odpadów na poziomie gminnym i międzygminnym w tym (zgodnie z KPGO 2010):

- odpadów zielonych,
- papieru i tektury,

- szkła,
- tworzyw sztucznych,
- metalu,
- baterii i akumulatorów,
- sprzętu elektrycznego i elektronicznego,
- leków i chemikalii,
- mebli i innych odpadów wielkogabarytowych.

Pozostałe frakcje odpadów komunalnych mogą być zbierane łącznie jako zmieszane odpady komunalne.

Podstawę zmniejszania ilości odpadów przemysłowych stanowi niewątpliwie projektowanie nowych procesów i wyrobów w taki sposób, aby w jak najmniejszym stopniu oddziaływały one na środowisko w fazie produkcji, użytkowania i po zakończeniu użytkowania. Proponuje się także usprawnienie systemu kontrolowania i monitoringu odpadów ze źródeł rozproszonych, z uwagi na ich znaczącą liczbę. Mowa tutaj o wzmacnianiu kontroli prawidłowego postępowania z odpadami oraz propagowaniu metod zagospodarowania odpadów w oparciu o najlepsze dostępne techniki wśród przedsiębiorców.

Wskaźniki oceny:

- odsetek odpadów segregowanych w ogólnej masie,
- procent odzysku odpadów przemysłowych,
- liczba wdrożonych w przedsiębiorstwach technologii utylizacji i zagospodarowania odpadów,
- liczba wdrożonych „czystych” technologii produkcyjnych,
- liczba nowopowstałych przedsiębiorstw świadczących usługi w dziedzinie obrotu surowcami wtórnymi o odpadami przemysłowymi.

Reintegracja kapitału społecznego – działania na rzecz edukacji, wzmocnienia roli kobiet, osób starszych i zagrożonych wykluczeniem społecznym, dzieci i młodzieży przekładające się na rozwój tkanki przedsiębiorczości w regionie.

Wskazane w tabelach scenariuszowych nr 1A i 1B rozdziału 6 zagadnienia związane z kapitałem intelektualnym nie są wprawdzie bezpośrednim polem działań samych przedsiębiorców, niemniej ich udział w niektórych komponentach jest niezbędny. Wpływ przedsiębiorców na rozwój kapitału intelektualnego wyrażać się może np.:

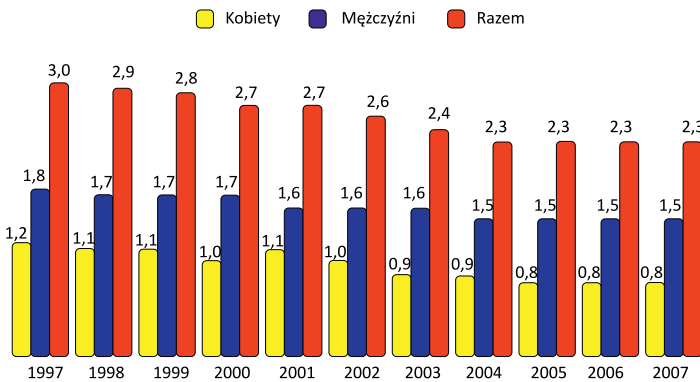
- poprzez prowadzenie działalności gospodarczo-edukacyjnej w formie placówek przedszkolnych i para-przedszkolnych,
- lobbowanie w gminach i kuratoriach na rzecz wprowadzenia do programów nauczania od wczesnych lat komponentów służących promocji przedsiębiorczości, w celu zwiększenia przyszłej aktywności zawodowej uczniów. Działania takie mają oduczać przyjmowania biernej

postawy życiowej, dając bodziec do aktywnego kreowania własnego losu, a w przyszłości powinny przełożyć się na liczbę nowopowstałych małych i mikroprzedsiębiorstw regionalnych,

- sponsorowanie i fundowanie stypendiów dla zdolnej młodzieży, szczególnie na obszarach ubóstwa,
- dbałość o zwiększanie kompetencji pracowników, poprzez szkolenia zawodowe i specjalistyczne.

Podkreślić wypada, że dla grup zagrożonych wykluczeniem, a w szczególności kobiet i osób starszych wskazujemy szanse na odnalezienie się na rynku pracy. Obecnie ok. 1/3 jednoosobowych działalności gospodarczych jest prowadzona przez kobiety, co plasuje Polskę powyżej średniej europejskiej.

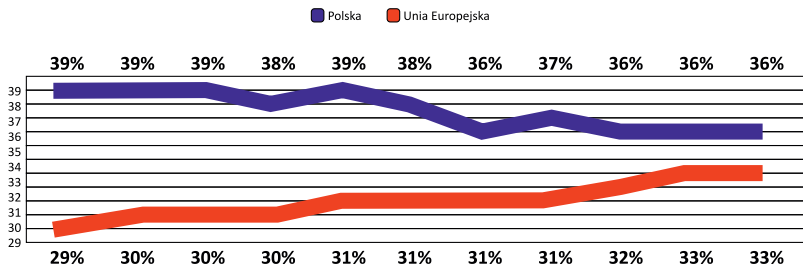
Liczba samozatrudnionych (mln)

Rys. 22. Liczba samozatrudnionych w Polsce w latach 1997 – 2007 wg płci.

Źródło Eurostat⁷⁰.

Udział kobiet w liczbie samozatrudnionych (proc)

Rys. 23. Udział kobiet w liczbie samo zatrudnionych w Polsce i UE w latach 1997 – 2007.

Źródło Eurostat⁷¹.

70 <http://www.iwomana.pl/na-serio/kariera/co/trzecia;dzialalnosc;gospodarcza;prowadzi;kobie ta,124,0,420220.html>

71 tamże

Trzeba też zaznaczyć, że wg danych z października 2008 r. w jednostkach o liczbie pracujących powyżej 9 osób w województwie lubelskim zatrudnionych było 173,1 tys. kobiet, tj. o 6,2 % więcej niż mężczyzn, lecz ich przeciętne miesięczne wynagrodzenie ogółem brutto było niższe od przeciętnego wynagrodzenia mężczyzn o 10,3%. Realizacja postulatów liberalizacyjnych w dziedzinie gospodarki, a także aktywność organizacji pozarządowych powinny się przełożyć na:

- zwiększenie liczby kobiet prowadzących działalność gospodarczą,
- zmniejszenie różnic w wynagrodzeniu kobiet i mężczyzn,
- zwiększenie liczby osób starszych angażujących się w wolontariat.

Przykładowe wskaźniki oceny dla działań w obszarze kapitału intelektualnego:

- liczba nowopowstałych przedszkoli i szkół,
- liczba rodzinnych placówek tymczasowej opieki („babciowe przedszkole”),
- odsetek dzieci korzystających z opieki przedszkolnej,
- liczba uczniów objętych edukacją z zakresu przedsiębiorczości,
- liczba stypendiów dla uzdolnionych uczniów,
- odsetek pracowników podnoszących kwalifikacje zawodowe,
- liczba kobiet prowadzących działalność gospodarczą,
- średnie wynagrodzenie kobiet i mężczyzn,
- odsetek osób zaangażowanych w wolontariat.

Rozwój sieci franczyzowych w handlu i usługach – jako szansa na rozwój handlu i usług oraz kształtowanie regionalnych i ponadregionalnych marek

W dziedzinie handlu i usług proponujemy zacieśnienie współpracy placówek małych i średnich, które mają największy kłopot z utrzymaniem się na rynku. Odpowiedzią na ich problemy może być rozwój sieci franczyzowych. W ten sposób małe placówki, najbardziej zagrożone zniknięciem z rynku (aż o 25% zmniejszyła się liczba sklepów o powierzchni poniżej 40 m² w ostatnich 5 latach)⁷² mają większe szanse na przetrwanie oraz zwiększenie zbytu. W skali kraju w roku 2009 wzrost ofert franczyzowych wyniósł 25%, w efekcie czego liczba tego typu placówek wzrosła o 3,5 tysiąca (wzrost o 19,5%). Lubelską marką jest np. sieć „Groszek” należąca do Emperia Holding. Warto czynić starania nie tylko o przystępowanie do istniejących sieci, ale też i o tworzenie własnych marek franczyzowych.

Wskaźniki pomiaru:

- liczba franczyzobiorców w regionie,
- liczba nowych franczyzodawców w regionie,
- wzrost obrotów placówek zrzeszonych w sieci franczyzowe.

72 http://gospodarka.gazeta.pl/gospodarka/1,86020,7834282,Spodobala_sie_handlowi__Z_wzajemnoscia_.html

9.3. Zrównoważony rozwój Lublina i regionu – wskaźniki pomiaru

Nie jest możliwe realizowanie rozwoju zrównoważonego bez okresowej oceny poziomu tego rozwoju. W kontekście rozwoju regionu, wskaźniki rozwoju zrównoważonego służyć mają do uszczegółowienia często mglistych i dość ogólnikowych założeń na bardziej konkretne sformułowania i cele. W takim ujęciu zestaw wskaźników stanowi podstawę oceny poziomu zaawansowania trwałości rozwoju oraz służy jako narzędzie planowania. Ponieważ w literaturze istnieje ponad 100 systemów oceny rozwoju zrównoważonego, nie pokusimy się tutaj o proponowanie nowego. Poniżej zestawiono propozycję wskaźników, które stosowane były uprzednio przez inne miasta zagraniczne. Ich analiza wskazuje, iż możliwe jest zastosowanie tego zestawu także w przypadku województwa lubelskiego.

Tab. 20. Przykładowe wskaźniki rozwoju zrównoważonego⁷³

Kategoria	Wskaźniki
Środowisko	Erozja gleb Jakość powietrza Drogi przyjazne pieszym i rowerzystom Powierzchnia lasów i otwartych przestrzeni Obecność dzikich gatunków
Ludność i zasoby	Gęstość zaludnienia i liczba ludności Zużycie wody Odpady wytworzone i poddane recyklingowi Lokalna produkcja rolnicza Zapobieganie recyklingowi Zużycie energii odnawialnej i nieodnawialnej Dostępność mieszkań Reinwestycje komunalne Wydatki na opiekę zdrowotną
Gospodarka	Koncentracja miejsc pracy Stopa bezrobocia Średni poziom dochodów Liczba osób prowadzących działalność gospodarczą na 1000 mieszkańców Liczba przedsiębiorstw „wysokiej technologii” na 100 firm Liczba patentów i rozwiązań innowacyjnych
Młodzież i edukacja	Odsetek dzieci żyjące w ubóstwie Ukończenie szkół wyższych Zróźnicowanie etniczne nauczycieli Nauczanie w dziedzinie sztuki Liczba osób zagazowanych w wolontariat Wskaźnik przestępczości wśród młodocianych

73 Opracowanie własne na podstawie K. M. Harmon, *Moving Toward Urban Sustainability: a Comparison on the Development of Sustainability Indicators in Seattle and Minneapolis*, [w:] L.C.Heberle, S.M.Opp, *Local Sustainable Urban Development in a Globalized World*, Ashgate Publishing, 2008.

Stosunki społeczne	Noworodki z niską masą ciała Liczba bezdomnych Dzieci hospitalizowane z powodu astmy Frekwencja w wyborach władz lokalnych i centralnych Liczba bibliotek i odsetek korzystających z bibliotek Udział społeczny w sztuce Działalność ogrodnicza Więzi sąsiedzkie Jakość życia
--------------------	---

Wskaźniki powyższe zostały wyodrębnione jako kluczowe do monitoringu działań w obszarach zrównoważonego rozwoju. Mogą stanowić podstawę kolejnych projektów ukierunkowanych na rozwój Lubelszczyzny jako regionu, w rozumieniu szerszym niż mikro- i makroekonomiczny. Rozpatrywanie rozwoju regionu w oderwaniu od uwarunkowań społecznych, demograficznych, środowiskowych byłoby bowiem obciążone dużym ryzykiem błędu.

10. Podsumowanie

Badania prowadzone w wielu krajach dowodzą bezpośredniego związku pomiędzy wiedzą, gospodarką, kapitałem intelektualnym, a poziomem życia mieszkańców. We wszystkich wymienionych obszarach Lubelszczyzna jawi się jako obszar pozostający w tyle zmian zachodzących w Polsce i na świecie. Pomimo procesów jakie zaszły w ostatnim dwudziestoleciu można zaryzykować stwierdzenie, że w wielu obszarach dystans, jaki pozostał do pokonania nie tylko się nie zmniejszył, a wręcz przeciwnie (np. infrastruktura kolejowa, edukacja). Problemów i wyzwań, przed jakimi stoi Lubelszczyzna jest bez liku, a niniejsze opracowanie jest próbą usystematyzowania najbardziej kluczowych – z naszego punktu widzenia – dla przyszłości regionu. W przewyciężeniu tych negatywnych uwarunkowań widzimy szansę na wyjście z marazmu oraz znalezienie własnej ścieżki rozwoju w oparciu o posiadane atuty.

Nie jest to z pewnością pełen katalog problemów i szans, a punkt wyjścia do dyskusji i przede wszystkim konkretnych działań. Trudno bowiem oczekiwać, że da się niejako „odgórnie” rozwiązać problem nowoczesności i innowacji. Zadaniem władz regionu powinno być przede wszystkim stwarzanie lokalnym podmiotom możliwie najlepszych warunków do rozwoju, którego efektem w dłuższym wymiarze czasowym będą podniesienie jakości życia mieszkańców, zmniejszenie obszarów ubóstwa i wykluczenia oraz stworzenie zdrowej tkanki społeczno-gospodarczej. Będzie ona zarówno źródłem sukcesu lokalnych podmiotów, jak i magnesem dla firm z zewnątrz, chcących lokować swoje przedsięwzięcia w regionie aktywnym i świadomym swych atutów.

Aby tak mogło się stać konieczna jest realna platforma spotkań różnych środowisk, będąca wynikiem ambitnej wizji rozwoju jak i wiedzy o potrzebach tych podmiotów, które w największym stopniu mogą przyczynić się do pozytywnych zmian, a więc podmiotów gospodarczych, organizacji społecznych i obywateli. Trzeba stwierdzić, że z wiedzą tą po stronie jednostek samorządu i administracji bywa nie najlepiej. Jeszcze gorzej zaś jest z umiejscowieniem wyższych uczelni i ośrodków akademickich. Badania prowadzone w tym zakresie na firmach z kręgu MSP pokazują, że najważniejszymi instytucjami „pod względem poziomu istotności w budowaniu i wdrażaniu strategii oraz prowadzeniu działalności gospodarczej”⁷⁴ są (w kolejności):

74 „Strategiczne źródła informacji w działalności przedsiębiorstw. Raport z badania” R. Maik, A. Gołoś, K. Szczerbacz, P. Walkiewicz, Warszawa 2010, s. 134

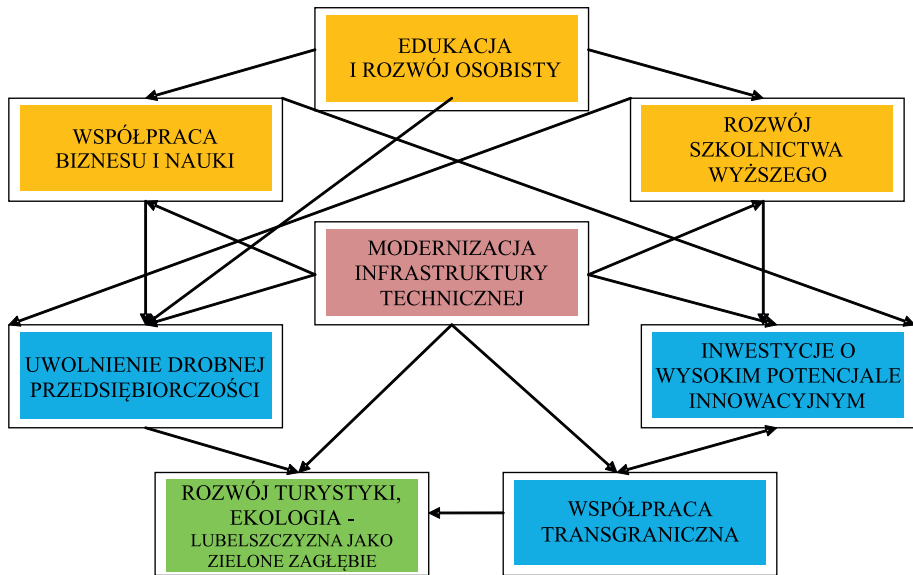
1. instytucje finansowe (banki, towarzystwa ubezpieczeniowe, itp.),
2. agencje rozwoju regionalnego,
3. samorzady gmin,
4. urzędy skarbowe,
5. izby handlowe, organizacje zrzeszające firmy,
6. Główny Urząd Statystyczny,
7. Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości (PARP),
8. urzędy pracy,
9. Zakład Ubezpieczeń Społecznych,
10. wywiadownie gospodarcze,
11. firmy badawcze,
12. samorzady powiatowe.

Zestawienie to pokazuje do pewnego stopnia słabość otoczenia instytucjonalnego, w jakim funkcjonują przedsiębiorcy. Mamy nadzieję, że realizowane w ramach niniejszego projektu działania przełożą się na jej wzmocnienie i w efekcie na trwały impuls rozwojowy dla regionu.

Z badań prowadzonych na zlecenie Polskiej Agencji Informacji i Inwestycji Zagranicznych wyłonił się szereg postulatów, które potencjalnie wspomagają rozwój regionalny; a które potwierdzają tezy zawarte w niniejszym opracowaniu. Do postulatów tych należą bowiem:

- restrukturyzacja infrastruktury drogowej i kolejowej,
- aktywizacja ruchu przygranicznego,
- redukcja niektórych kosztów uciążliwych dla inwestorów, np.: „zwolnienie z kosztów dzierżawy obiektów przemysłowych czy wzięcie na siebie przez jakąś gminę czy samorząd doprowadzenia do zakładu, sieci internetowej, telefonicznej, itd.”
- wsparcie finansowe inwestorów ze strony władz samorządowych,
- promocja „eko” makroregionu,
- udogodnienia fiskalne, np. zwolnienie z podatku od nieruchomości, choć nie są one kluczowym warunkiem przyciągnięcia potencjalnych inwestorów,
- usprawnienie procedur administracyjnych,
- zapewnienie jednoznaczności przepisów i dostępu do źródeł ich jednoznacznej interpretacji.

Jak widać część ze zdefiniowanych problemów nie ma charakteru wyłącznie lokalnego, a występują w skali całego kraju. Niestety w przypadku Lubelszczyzny niektóre problemy jawią się szczególnie dotkliwie. Tym większe wyzwanie stoi przed władzami i mieszkańcami regionu, gdyż do nadrobienia mamy zarówno dystans do szybciej rozwijających się regionów Polski, jak i tym bardziej do rozwiniętych krajów Unii Europejskiej.

Rys. 24. Schemat działań i zależności służących przewyciężeniu problemów regionu i dających szansę na zrównoważony rozwój w perspektywie dwóch dekad.

Podsumowując, należy podkreślić konieczność podjęcia następujących działań, które mogą przyczynić się do transformowania słabości naszego regionu w szansę jego rozwoju. Należy inwestować w:

- a. edukację (od najniższego szczebla począwszy) – wzorem Szwecji i innych krajów skandynawskich⁷⁵,
- b. mikroprzedsiębiorczość (w krótkim wymiarze umożliwia to pobudzenie przedsiębiorczości, co można zauważyć po liczbie nowopowstałych firm korzystających z wsparcia funduszy UE na rozpoczęcie działalności) oraz rozwój sieci współpracy – klastrów i innych sieci zintegrowanych wzorem np. Finlandii i Niemiec⁷⁶,
- c. infrastrukturę na poziomie lokalnym (plany zagospodarowania przestrzennego, drogi lokalne, kanalizacja, oczyszczalnie ścieków itp.),
- d. rozwój i „upraktycznienie” oferty edukacyjnej i konsultingowej wyższych uczelni – wzorem może tu być np. podejście fińskie, oparte na następujących zasadach⁷⁷:

75 Sweden Case Study, Analysis of National Strategies for Sustainable Development, Synthesis report: “National Strategies for Sustainable Development: Challenges, Approaches, and Innovations Based on a 19-country Analysis”, <http://www.iisd.org/measur/capacity/sdsip.asp> , <http://www.gtz.de/rioplus/download> .

76 Peter Brödner, Erich Latniak, “Finland. Sources of Innovation and Competitiveness: National Programmes Supporting the Development of Work Organisation. Final Report to DG Employment and Social Affairs”, Institute for Work and Technology, Gelsenkirchen, 2003

77 Klaus Arni, “Finland: A close trade-industry linkage focused on internationalizing the economy. The report ‘Finland’s National Trade Expansion Strategies’”, Strategy Analysis International, Helsinki, 2010, s. 2.

- podkreślanie międzynarodowego charakteru biznesu i edukacji,
- zatrudnienie oparte na filozofii klastrów edukacyjno-biznesowych,
- połączenia bezpośrednie ekspertów (naukowców) i praktyki biznesowej,
- zapewnienie sieciowej współpracy międzyinstytucjonalnej (networking),
- podkreślenie znaczenia współpracy podmiotów publicznych i prywatnych w sferze badań i rozwoju (R&D),
- traktowanie konsultacji ekspertów jako biznesu, korzystnego dla obu stron.

Niezbędne są również:

- a. starania o zatrzymanie wykwalifikowanej siły roboczej (co powiązane jest z dbaniem o jakość edukacji wyższej oraz średniej technicznej),
- b. koordynacja działań w promocyję regionalną pomiędzy JST, a podmiotami działającymi np. w obszarze turystyki, czy innych gałęzi gospodarki, a mogącymi pełnić rolę ambasadorów Lubelszczyzny,
- c. starania o wzmocnienie sektora turystyki, która wciąż pozostaje niewykorzystanym obszarem,
- d. działania w obszarze pozyskiwania źródeł energii odnawialnej, jako alternatywę oraz wsparcie dla dotychczasowej infrastruktury energetycznej.
- e. działania zmierzające do wykorzystania potencjału Lubelszczyzny jako obszaru granicznego Unii Europejskiej i tranzytowego dla wymiany gospodarczej pomiędzy UE a Rosją i Dalekim Wschodem.

Pobudzanie indywidualnej aktywności obywateli – przedsiębiorców, głównie mikro- i małych firm to, m.in.:

- a. promocja przedsiębiorczości od najmłodszych lat (programy szkolne uzupełnione o zajęcia z tej dziedziny, wiedzę o gospodarce, prawie, itp. – dobrym pomysłem jest tu np. inicjatywa uniwersytetu dziecięcego „Unikids”),
- b. ułatwienia dla firm ze strony urzędów i instytucji (merytoryczne wsparcie zamiast represyjnych kontroli),
- c. współdziałanie władz lokalnych, środowisk akademickich oraz przedsiębiorców w priorytetowych dla regionu dziedzinach gospodarki dla wsparcia oddolnych procesów innowacyjnych,
- d. wsparcie dla rozwoju przedsiębiorstw pozarolniczych na wsi (przy udziale środków PROW),
- e. koordynacja promocji turystycznej i kulturowej regionu z firmami MSP działającymi w obszarze turystyki,
- f. promocja produkcji żywności ekologicznej.

Nieodzowne są działania na szczeblu centralnym, bądź podejmowane łącznie na poziomie centralnym i lokalnym. Konieczny jest zatem silny, odbywający się ponad podziałami politycznymi lobbying regionalny, w tym w szczególności:

- a. bezwzględny priorytet działań o charakterze infrastrukturalnym (zadanie władz lokalnych i centralnych),
- b. liberalizacja przepisów o działalności gospodarczej (lobbing na szczeblu centralnym),
- c. edukacja w zakresie przedsiębiorczości od przedszkola, przez szkoły podstawowe i średnie (we współpracy z kuratorium oświaty, NGO, JST, szkołami wyższymi i ew. organizacjami pracodawców),
- d. zachęty dla małej przedsiębiorczości, m.in. poprzez likwidację wielu zezwoleń i obowiązków sprawozdawczych (część z nich jest martwych, np. zezwolenia środowiskowe, rozliczanie odpadów itp.; urzędy zamiast funkcji kontrolnych powinny prowadzić same takie działania na rzecz podmiotów – zmiana filozofii działania urzędów),
- e. wspieranie działań na rzecz podniesienia wydajności pracy (szkolenia dla pracodawców, ale i pracowników), wspieranie modeli zarządzania zasobami ludzkimi oraz outsourcingu.

Nierealne jest oczekiwanie natychmiastowego przeskoku do wysokiej technologii i innowacyjności. Budowa tkanki dla przedsiębiorczości, aktywizacji ludzi – to działania obliczone dla perspektywy długoterminowej, mogące w przyszłości zaowocować wzrostem postaw innowacyjnych i rozwojem regionu.

Deklarowane na poziomie krajowym i unijnym priorytetowe traktowanie innowacji i nowych technologii choć docelowo słuszne, to na obecnym etapie rozwoju jest oderwane od realiów gospodarczych regionu. Aby możliwy był rozwój w obszarze nowych technologii i nowatorskie inicjatywy, niezbędne jest uprzednie odblokowanie potencjału gospodarczego na najniższym szczeblu gospodarki, tj. w firmach małych, średnich i mikro. W tym celu konieczna jest zmiana filozofii działania urzędów, polityków i przedstawicieli organizacji pozarządowych. Niezbędne jest skoordynowane działanie wszystkich podmiotów działających na rzecz wspólnoty lokalnej na wszystkich szczeblach – od lobbingu w instytucjach państwowych odpowiedzialnych za tworzenie i interpretację prawa, po efektywne wykorzystanie dostępnych narzędzi i zasobów na szczeblu lokalnym.

Nowa koncepcja marketingu regionalnego województwa lubelskiego

Przedstawiona w niniejszym opracowaniu analiza zakłada aktywną rolę władz lokalnych w inspirowaniu działań służących rozwojowi szeroko rozumianej sfery przedsiębiorczości. Aby móc realizować ambitne cele wskazane w raporcie konieczna jest zmiana modelu zarządzania regionem, poprzez wprowadzenie rozwiązań znanych jako całościowa (holistyczna) koncepcja marketingu regionalnego. Zakłada ona aktywny udział wszystkich podmiotów: władz, organizacji pozarządowych, uczelni, przedsiębiorców i osób prywatnych w kształtowaniu polityki regionalnej, także w sferze gospodarczej.

W latach siedemdziesiątych XX wieku za sprawą takich teoretyków i praktyków ekonomii (jak Philip Kotler) doszło bowiem do rozszerzenia zakresu stosowania terminu marketing na działania w obszarach innych niż stricte gospodarcze. Pojawiła się koncepcja marketingu społecznego, zawierająca akcenty publiczne i niekomercyjne.

Owa kompleksowa koncepcja marketingu terytorialnego (regionalnego) odnosząca się do jednostek samorządu terytorialnego (bądź innych obszarów geograficznych) jest rzeczą stosunkowo nową. Koncepcja ta zwana marketingiem terytorialnym, regionalnym, obszarowym, urbanistycznym, komunalnym, *regional management*, pojawiać się zaczęła początkowo w Stanach Zjednoczonych, a następnie w latach osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych XX wieku w krajach Europy Zachodniej.

W postulowanym jako rozwiązanie docelowe pojęciu maksymalistycznym, marketing regionalny polega na „instytucjonalnym wzmocnieniu komunikacji między popytem a podażą – czyli na interaktywnym dialogu na rzecz elastycznego, rynkowego urzeczywistnienia licznych projektów o najróżniejszym zakresie, skierowanych do konkretnych grup docelowych konsumentów. Instytucjonalizacja dialogu jest zagwarantowana różnymi sposobami: np. za pomocą tzw. city manager, agencji rozwojowej lub wydziału marketingowego danej instytucji.”⁷⁸ W przedstawionym w ten sposób nowym stylu działania, planowania i komunikowania regionalnego wyróżnia się następujące cechy charakterystyczne:

- obecność instytucji działających na rzecz wzmocnienia procesów „3 x K”, czyli komunikacji, koordynacji i kooperacji zaangażowanych podmiotów (*institutional thickness*),
- nowy styl zarządzania sektorem publicznym (New Public Management), którego cechy charakterystyczne to:
 - orientacja nie na procesy, lecz na osiągnięcie wyników,
 - przejście od tradycyjnej administracji publicznej w kierunku modelu kładącego dużo większy nacisk na personalną odpowiedzialność kierowników,
 - bardziej elastyczne warunki zatrudnienia, pracy i organizacji,
 - jasno wytyczone cele organizacji, możliwy do oceny za pomocą wskaźników; istotna rola monitoringu realizacji zadań,
 - ocena programów publicznych korzystająca z zasady 3 x E (*economy, efficiency, effectiveness*), czyli: oszczędność, efektywność i skuteczność,
 - rynkowa ocena wielu zadań realizowanych przez sektor publiczny (system kontraktów),
 - systemowe ograniczanie funkcji realizowanych przez władze publiczne poprzez prywatyzację⁷⁹.

78 P. Rumpel, T. Siwek, „Marketing terytorialny a kreowanie regionów: przykład czeski”, [w:], „Przegląd geograficzny” 2006, 78, 2, s. 196-197

79 Hanna Krynicka, „Koncepcja nowego zarządzania w sektorze publicznym (New Public Management)”, [w:] „Studia Lubuskie nr 2/2006”, Sulechów, 2006, s. 195

- stosowanie reguły znanej jako „marketing mix”, na który składają się:
 - polityka produktowa ukierunkowana na wzmocnienie wewnętrznego potencjału regionu,
 - polityka komunikacyjna,
 - polityka cenowa,
 - polityki dystrybucyjna;
- partnerstwo publiczno-prywatne (*Public-Private Partnership*) podmiotów obydwu sektorów działających wspólnie na rzecz realizacji konkretnych projektów, a co za tym idzie
- pluralizm podmiotów uczestniczących w kompleksowym marketingu terytorialnym (także organizacje społeczne, kościelne, NGO itp.), a w konsekwencji:
- wzrost aktywności obywatelskiej i umocnienie poczucia tożsamości terytorialnej,
- określenie segmentów rynku i grup docelowych klientów / odbiorców,
- badanie rynku metodą SWOT, łącznie z analizą środowisk konkurencyjnych,
- rola wzajemnego „uczenia się” instytucji, mieszkańców i prowadzonych przez nie działań innowacyjnych.

Im więcej z wymienionych czynników występuje w systemie zarządzania regionalnego, tym większa szansa na efektywne współdziałanie wszystkich podmiotów zaangażowanych w rozwój Lubelszczyzny. W efekcie szybciej rozwijają się także lokalne przedsiębiorstwa, a regionalny rynek staje się bardziej atrakcyjnym miejscem zarówno do inwestowania, jak i zamieszkania.

Wybrana literatura i wykorzystane materiały

- „Badanie koniunktury gospodarczej”, GUS, Warszawa, marzec 2010
- „Barometr nastrojów gospodarczych w województwie podlaskim. Diagnoza I kwartał 2009 r. Prognoza II kwartał 2009 r.”, Białystok 2009
- „Biuletyn statystyczny województwa lubelskiego. I kwartał 2010”, GUS, Lublin, maj 2010
- „Diagnoza Społeczna 2009. Warunki i jakość życia Polaków”, red. J. Czapiński, T. Panek, 2009
- „Doing Business 2010”, World Bank
- „Europejski sondaż małych i średnich przedsiębiorstw – edycja IX” Grant Thornton, PARP
- „Gospodarka Polski – Prognozy i opinie”, INE PAN, nr 14, Warszawa 2009
- „Investor’s Guide – Poland. How To Do Business?”, PAIiIZ, JP Weber Dudarski Sp. K., 2009
- „Kapitał Intelktualny w Polsce”, Warszawa 2009
- „Lubelski barometr gospodarczy. Raport 5/2010”, Zamość 2010
- „Program Ochrony Środowiska województwa Lubelskiego na lata 2008-2011 z perspektywą do roku 2015”, Lublin 2008
- „Restrukturyzacja w przemyśle energii”, Podręcznik Komisji Europejskiej, Warszawa 2008
- „Rozwój struktur klastrowych w Polsce Wschodniej”, Warszawa 2007
- „Strategia akademicka i naukowa miasta Poznania”, Poznań 2006
- „Strategia Rozwoju Miasta”, Lublin 2008
- „Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2008-2020”, Zarząd Województwa Lubelskiego 2009
- „Strategiczne źródła informacji w działalności przedsiębiorstw. Raport z badania” R. Maik, A. Gołoś, K. Szczerbacz, P. Walkiewicz, Warszawa 2010
- „The Joint Harmonised EU Programme of Business and Consumer Surveys. User Guide”, European Commission, Directorate General Economic and Financial Affairs, Brussels 2004
- „Wojewódzki Program Rozwoju Alternatywnych Źródeł Energii dla Województwa Lubelskiego”, Lublin 2004
- „Współpraca samorządów lokalnych na rzecz potencjału inwestycyjnego i innowacyjnego Lubelszczyzny w ramach programu Partner COI” (projekt współfinansowany przez EFS, ZPORR), Lublin

- K. Arni, "Finland: A close trade-industry linkage focused on internationalizing the economy. The report 'Finland's National Trade Expansion Strategies'", Strategy Analysis International, Helsinki, 2010
- R. Barczyk, Z. Kowalczyk, „Metody badania koniunktury gospodarczej”, Warszawa – Poznań, 1993
- P. Brödner, E. Latniak, "Finland. Sources of Innovation and Competitiveness: National Programmes Supporting the Development of Work Organisation. Final Report to DG Employment and Social Affairs", Institute for Work and Technology, Gelsenkirchen, 2003
- A. Cieślak „Jak bogato, to na Mazowszu”, [w:] „Rzeczpospolita” 03.11.2009
- K. M. Harmon, "Moving Toward Urban Sustainability: a Comparison on the Development of Sustainability Indicators in Seattle and Minneapolis", [w:] L.C. Heberle, S.M. Opp, Local Sustainable Urban Development in a Globalized World, Ashgate Publishing, 2008
- M. Hudzik, P. Dryl, „Analiza sektora przedsiębiorstw w wybranych powiatach województwa lubelskiego”, raport dla EDS – Fundacja Nowy Staw, Lublin 2006
- L. Jankowski, „Bariery funkcjonowania MSP w Polsce”, [w:] „Gazeta Małych i Średnich Przedsiębiorstw”, 2007
- Y. Kavetsky, „Geograficzne podstawy marketingu regionalnego”, Szczecin 2004
- P. Kotler, „Marketing, Poznań 2005
- P. Kotler, "Social Marketing: Strategies for Changing Public Behaviour", 2005
- M. Kozmana, „Niechciany miliard euro na miejsca pracy na wsi”, [w:] „Rzeczpospolita” 23.04.2010
- H. Krynicka, „Koncepcja nowego zarządzania w sektorze publicznym (New Public Management)”, [w:] „Studia Lubuskie nr 2/2006”, Sulechów, 2006
- K. Markowski, Z. Zalewski „Przedmiotowe i podmiotowe uwarunkowania oraz perspektywy rozwoju i innowacji małych i średnich przedsiębiorstw na przykładzie województwa lubelskiego”
- Z. Pastuszek, Z. Boguszewski, D. Mazurkiewicz, „Lubelski rynek innowacji”, Lublin 2004
- P. Rumpel, T. Siwek, „Marketing terytorialny a kreowanie regionów: przykład czeski”, [w:], „Przegląd geograficzny” 2006, 78, 2, s. 191–205
- M. E. Porter, "Competitiveness in Rural U.S. Regions: Learning and Research Agenda", Harvard Business School, Boston 2004
- D. Węziak-Białowolska „Model kapitału intelektualnego regionu. Koncepcja pomiaru i jej zastosowanie”, Warszawa 2010
- W. Zaremba, „Dokąd zmierza handel detaliczny w Polsce”, The Nielsen Company, Warszawa 2010